

**Univerzita Karlova**

**Fakulta humanitních studií**

**Sociální práce**



**Význam psychosociálních intervencí poskytnutých mladistvým uprchlíkům  
bez doprovodu**

Disertační práce

**PhDr. Mgr. et. Mgr. Noemi Roupcová**

**Vedoucí práce:** prof. Walter Lorenz M Sc, PhD.

2024

## **Prohlášení**

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem. Zároveň prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne: **27.05.2024**

Noemi Roupcová, v.r.

## **Poděkování**

S velkým respektem děkuji svému školiteli, panu profesoru Walteru Lorenzovi, za nezměrnou trpělivost a neustálou připravenost pomáhat mi a spolupodílet se na tvorbě této práce. Velmi si jeho přínosu vážím.

Děkuji informantům z řad expertů, kteří se se mnou podělili o své odborné zkušenosti a nechali mne nahlédnout do své práce.

S pokorou děkuji všem informantům, mladistvým uprchlíkům bez doprovodu.

Děkuji paní docentce Zuzaně Havrdové. Bez jejího pevného přesvědčení, že studium zvládnu, by tato práce nikdy nevznikla.

Děkuji Rebecce Natalii Kellner a panu Karlu Urbanovi, kteří mne po celou dobu mého studia podporovali.

## **Abstrakt**

Práce popisuje a analyzuje životní situace mladistvých uprchlíků bez doprovodu ve Spolkové republice Německo. Popisuje realizované psychosociální intervence poskytované mladistvým uprchlíkům bez doprovodu. Mapuje jednotlivé aktéry, kteří vstupují do systému psychosociální podpory a 3 z nich detailněji popisuje. Na výzkumném souboru 47 informantů z řad uprchlíků a 23 informantů z řad expertů sleduje a hodnotí význam poskytovaných psychosociálních intervencí z pohledu jejich uživatelů. Práce je založena na konstruktivistické perspektivě, která reflektuje subjektivní realitu informantů. Použitá kvalitativní výzkumná strategie je prolnta s interpretativistickým přístupem. Hlavní teoretický fundament pro hermeneutický kruh výzkumného designu tvoří husserlovská fenomenologie. Nejvýznamnější část výzkumných dat byla získána prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů. Pro kódování dat byl využit software MAXQDA.

### **Klíčová slova (česky)**

*migrace, uprchlík, mladistvý uprchlík bez doprovodu, psychosociální intervence, integrace*

## **Abstract**

The dissertation focuses on describing and analyzing the life situations of unaccompanied minor refugees in the Federal Republic of Germany. It examines the psychosocial interventions provided to these unaccompanied minor refugees and maps out the various actors involved in the psychosocial support system, with three of them being described in greater detail. Based on a research sample comprising 47 informants from the refugees and 23 informants from experts, it tracks and evaluates the significance of the provided psychosocial interventions from the perspective of their users. The work is founded on a constructivist perspective that reflects the subjective reality of the informants. The employed qualitative research strategy is intertwined with an interpretivist approach. The main theoretical foundation for the hermeneutic circle of the research design is Husserlian phenomenology. The most significant portion of the research data was obtained through semi-structured interviews, and the data coding was conducted using the software MAXQDA.

### **Klíčová slova (anglicky):**

*migration, refugees, unaccompanied minor refugees, psychosocial interventions, integration*

„Probuzeným je svět jeden a společný,  
avšak každý ze spících se obrací k vlastnímu.“  
Hérakleitos z Efesu, zlomek B 89<sup>1</sup>

## Předmluva

Lidé, o kterých pojednává následující text, jsou označováni jako uprchlíci či migranti. Jsou to však především lidé. Ne masa, ne dav lidí, ale každý jednotlivý člověk se svým osudem. Zapomínáme na to. Hovoříme o uprchlících. V posledním čase dokonce o nelegálních migrantech, abychom tomu, již beztak nepříjemnému slovu, dodali ještě větší negativní konotaci. Máme obrovské štěstí. Žijeme v zemi, kde vládne bezpečí, demokracie, právní stát. Nebylo tomu tak vždy, ale člověk tak ochotně zapomíná na to špatné. My už nemusíme stát před těžkým rozhodnutím, zda opustit svou rodnou zemi, rodinu a přátele, abychom si zachovali svá základní lidská práva. Máme obrovské štěstí...

### *The Red Suitcase*

*Poem by Matidanasi Beja<sup>2</sup> on Life in Direct Provision*

*There is a red suitcase next to our wardrobe*

*A red suitcase that my toddler uses as a ride- on toy.*

*The suitcase I stuffed our memories, our pain, anger, trauma and grief into*

*As we stole away in the thick of the night.*

*Me with my baby secured on my back, and my daughter's hand firmly in mine*

*And the red suitcase balanced on my head.*

*There is a red suitcase next to our wardrobe.*

*It reminds me that I am still on a journey, destination unknown.*

*I am suspended on a constant tightrope of anxiety*

*Infantilised by a life of 'thank you'.*

---

<sup>1</sup> překlad doc. Mgr. Zdeněk Kratochvíl, Dr.

<sup>2</sup> v době vzniku básně žila její autorka se svými dvěma dětmi 5 let v ubytovacím zařízení pro uprchlíky v Irsku bez jakékoli naděje na brzkou změnu, publikováno v (Dalikeni, 2022, s. 10–11).

*Caught in a balance of relief to have escaped,  
Gratitude for safety and a meal, and the undeniable need to be an adult.  
Watching the hero- worship slowly fade away from my children 's eyes  
Because here I am not the ultimate provider, I too, have become a child.*

*There is a red suitcase next to our wardrobe.  
It represents my gratitude and my fierce spirit – constantly at war –  
Gratitude saying 'bow your head and bend your shoulders.  
Do all you can to carve yourself into this little space you have  
been given.*

*Lower your voice, exist without causing a stir.*

*'Shrink, shrink yourself.*

*The relief you felt when your feet touched this ground, Sucker,*

*Punched together with all the air from your lungs.'*

*I have escaped, but I have been captured.*

*I have memorised the view from our window.*

*It is a view of nothing.*

*Like looking out into the vast ocean waters from the island*

*On which you have been marooned.*

*There is a red suitcase next to our wardrobe.*

*Sometimes I open it at night, and scream right into it.*

*I scream into the nothingness, I set off light flares,*

*I write HELP on the sand, I send messages in a bottle.*

*I scream until my lungs are empty.*

*But always nobody hears me.*

*Nobody comes to rescue me.*

*There is a red suitcase next to our wardrobe.*

*We all wear masks here.*

*Not just the Pandemic controlling ones.*

*We wear smile masks around our mouths.*

*But our eyes are bare.*

*I have learned to identify people by the screams in their eyes.*

*I know the lady whose eyes shriek like Garda sirens.*

*The sweet little girl from Block C whose voice has grown hoarse from  
screaming*

*I avert my eyes whenever I see the tall man from Block B.*

*All of us scream in unison –*

*Can't you see us? Can anybody hear us?*

*Help! Help! Please, Help!*

*There are red suitcases next to all our wardrobes.*



## **Červený kufr**

*Báseň od Matidanasi Beja žijící v provizorním uprchlickém táboře*

*Vedle naší skříně je červený kufr,*

*červený kufr, který moje batole používá jako hračku na ježdění.*

*Kufr, do kterého jsem nacpala naše vzpomínky, naši bolest, hněv, traumata a zármutek,*

*když jsme uprostřed noci utíkali.*

*Já s mým miminkem bezpečně upevněným na zádech a ruku mé dcery pevně v mé ruce*

*a červený kufr balancující na mé hlavě.*

*Vedle naší skříně je červený kufr.*

*Připomíná mi, že jsem stále na cestě, cíl neznámý.*

*Jsem zavěšená na neustálém laně úzkosti,*

*zmenšená životem plným „děkuji“.*

*Zachycená mezi úlevou z útěku,*

*vděčností za bezpečí a jídlo a nezvratnou potřebou být dospělá.*

*Sleduji, jak obdiv ke mně hrdince pomalu mizí z očí mých dětí,*

*protože tady nejsem ten, kdo se o vše pečuje, i já jsem se stala dítětem.*

*Vedle naší skříně je červený kufr.*

*Představuje mou vděčnost a můj prudký duch – neustále v boji –*

*vděčnost říkající „skloň hlavu a ohni ramena.*

*Udělej vše, co můžeš, abys se vešla do tohoto malého prostoru, který ti byl dán.*

*Sniž svůj hlas, existuj, aniž bys způsobovala rozruch.*

*‘Zmenšuj se, zmenšuj se.*

*Úlevu, kterou jsi cítila, když se tvé nohy dotkly této země, ztroskotanče,*

*spojenou se vším vzduchem z tvých plic.’*

*Utekla jsem, ale byla jsem chycena.*

*Zapamatovala jsem si výhled z našeho okna.*

*Je to výhled do ničeho.*

*Jako když se díváš na rozlehlé oceánské vody z ostrova,  
na kterém jsi byla opuštěna.  
Vedle naší skříně je červený kufr.  
Někdy ho v noci otevřu a křičím do něj.  
Křičím do prázdnoty, odpalují světlice,  
píšu na písek POMOC, posílám zprávy v lahvi.  
Křičím, dokud nemám prázdné plíce.  
Ale nikdo mě nikdy neslyší.  
Nikdo nepřijde na pomoc.  
Vedle naší skříně je červený kufr.  
Všichni tady nosíme masky.  
Nejen ty, kvůli pandemii.  
Nosíme masky úsměvu kolem našich úst.  
Ale naše oči jsou prázdné.  
Naučila jsem se rozpoznávat lidi podle křiku v jejich očích.  
Znám paní, jejíž oči piští jako sirény z Gardy.  
Sladkou malou holčičku z bloku C, jejíž hlas je ochraptělý od křiku,  
uhýbám pohledem, kdykoli vidím vysokého muže z bloku B.  
Všichni křičíme v unisonu –  
Nemůžete nás vidět? Slyší nás někdo?  
Pomozte! Pomozte! Prosím, pomozte!  
Vedle všech našich skříní jsou červené kufry.*

přeložila Rebecca Natalia Kellner, kulturní tlumočnice

# Obsah

Seznam zkratek .....	13
Úvod.....	14
1 Migrace, uprchlík a právo na azyl .....	18
1.1 Diskurz.....	18
1.2 Současný stav.....	21
2 Mladiství uprchlíci bez doprovodu .....	26
2.1 Situace mladistvých uprchlíků bez doprovodu v Německu.....	31
3 Vybraní aktéři psychosociální podpory mladistvých uprchlíků bez doprovodu .....	35
3.1 Dobrovolníci.....	36
3.2 Opatrovník/ opatrovnice.....	39
3.3 Kulturní tlumočníci .....	44
4 Psychosociální intervence u osob s migrační zkušeností.....	47
5 Výzkumná část.....	51
5.1 Aktuální poznatky v oblasti významu psychosociální podpory mladistvých uprchlíků bez doprovodu .....	51
5.2 Výzkumná strategie .....	57
5.3 Metody výzkumu .....	60
5.4 Výzkumný problém, cíl výzkumu a výzkumné otázky .....	62
5.5 Časový plán výzkumu a jeho design.....	63
5.6 Metody sběru dat .....	66
5.7 Validita výzkumu.....	69
5.8 Etické aspekty výzkumu .....	71
5.9 Výzkumný soubor.....	72
5.10 Analýza výzkumných dat.....	77

6	Výsledky výzkumu a jejich interpretace.....	85
6.1	Mapování aktérů.....	85
6.2	Kontextuální mapování .....	93
6.3	Kvalitativní obsahová analýza dat.....	96
6.3.1	Příchod do cílové země a ubytování .....	96
6.3.2	Vzdělávání a vstup na trh práce .....	107
6.3.3	Volný čas a sociální kontakty .....	121
6.3.4	Zdraví.....	129
6.3.5	„Integrace“ .....	135
6.4	Shrnutí .....	136
7	Diskuze .....	151
	Závěr .....	154
	Seznam zdrojů.....	157
	Seznam tabulek .....	175
	Seznam grafů .....	175
	Seznam obrázků.....	176
	Přílohy.....	177
	Příloha 1: Informovaný souhlas pro informanty.....	177
	Příloha 2: Ukázka tvorby kontextuální mapy aktérů .....	178
	Příloha 3: Ukázka manuálního kódování dat.....	180
	Příloha 4: Ukázka kódování dat pomocí SW MAXQDA.....	181

## Seznam zkratek

BAMF	Bundesamt für Migration und Flüchtlinge
CEFR	Common European Framework of Reference for Languages
ČSFR	Česká a Slovenská Federativní Republika
ČSSR	Československá socialistická republika
ČR	Česká republika
EU	Evropská unie
IASC	Inter-Agency Standing Committee
ICMPD	International centre for Migration Policy Development
ISMU	Initiatives and Studies on Multiethnicity
MHPSS	Mental Health and Psychosocial Support
NNO	nestátní nezisková organizace
NSK	Národní soustava kvalifikací
OSN	Organizace spojených národů
SRN	Spolková republika Německo
UMR (UMF)	Unaccompanied Minor Refugee
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund
WHO	World Health Organisation

## Úvod

Každoročně se na nelehkou cestu do Evropy vypravuje více než 1 milion osob, které touží nalézt zde svůj nový domov. Mezi prchajícími lidmi jsou také děti a mladiství, kteří se z domovských zemí vypravili za nadějnější budoucností bez svých rodin. Někteří ztratili své rodiny na útěku. Nejčastější důvody pro útěk zahrnují materiální nouzi a nedostatek, pronásledování a vyhánění, teror, války, vraždy, únosy, mučení, týrání a diskriminaci na základě etnicity a pohlaví. Mezi další vážné důvody patří potlačování základních lidských práv, omezení svobody projevu, náboženské svobody a svobody shromažďování. Silným motivačním faktorem pro opuštění země původu jsou také ekonomické důvody. Zejména v oblastech válečných konfliktů jsou možnosti zajistit si alespoň základní živobytí velmi omezené. Důvody pro útěk, které se speciálně týkají dětí a mladistvých, zahrnují nucené naverbování jako dětských vojáků, obchodování s dětmi, dětskou prostituci, otrokářské vykořisťování, nucené sňatky, genderovou diskriminaci a násilí (Zito a Ernest, 2015). Mnoho mladých uprchlíků bylo vystaveno násilí přímo v rodině a vzhledem k tradičním pevným širším rodinným strukturám v jejich domovských zemích neměli možnost obrátit se jinam pro pomoc a ochranu (Zito, 2016, s. 235–238). Aby unikli strádání, ohrožení a násilí, opustili svou vlast, domov a rodiče. Podstoupili námahu, rizika a nebezpečí tisíce kilometrů dlouhé cesty.

Na druhé straně se mladí lidé útekem vymanili ze situace, kdy by byli bezmocně vystaveni nelidským životním podmínkám. Mladí migranti se nevzdávají a řeší nesnesitelnost své situace, čímž prokazují vůli aktivně utvářet své životní podmínky. Nepřijímají nepříznivé okolnosti jako samozřejmé, naopak vytvářejí si nový životní plán a přejímají tak aktivní odpovědnost za svou budoucnost. Nové životní role, které jim byly dány neutěšenou situací v jejich domovských zemích, jsou různorodé. Můžeme je vnímat jako „*nositele naděje*“ pro rodiny, „*vyslance*“ jiných kultur, „*předvoje*“ pro možné sloučení rodin, „*přeživší*“ násilí, hladu a bídy. Nicméně skutečnosti asi nejvíce odpovídá následující, na dlouholeté práci s mladistvými uprchlíky založená zkušenost spolupracovníků Institutu pro sociální práci z Münsteru, která byla publikovaná již v roce 1999: „*Často jsou to ti nejschopnější a nejmotivovanější, kteří jsou ochotni podstoupit největší riziko a kteří se odhodlají k životu v cizině, v exilu, ve snaze najít lepší budoucnost zde v Evropě*“ (Hänlein et al., 1999, s. 17).

S dosažením cílových zemí v Evropě končí obvykle týdny, měsíce či dokonce roky trvající útěk. Výzvy, kterým mladí lidé čelí po příchodu do Evropy, jsou jiné, ale určitě ne menší. Bez konkrétní představy o svém životě v Evropě se nyní nacházejí v zemi, jejíž kulturu neznají, s jejímiž institucionalizovanými postupy nejsou obeznámeni a jejíž jazyk neovládají. Plány a naděje, které si před cestou a během ní utvořili, se po příchodu do cílové země najednou stanou pouhou iluzí. Zvláště ty nejdůležitější plány zahrnující rychlé vydělávání peněz, vybudování si samostatného života, podporu lidí zanechaných v domovských zemích a sloučení s rodinou, kterou doma zanechali, se rychle ukazují jako zcela nerealistické. To s sebou nese další velkou psychickou zátěž. Sžívání se s novou kulturou není pro nově příchozí jednoduché. Úspěšnost tohoto procesu je determinována nejen ochotou nově příchozích, ale také podmínkami, které pro kvalitní spoluzití vytvoří přijímající společnost. Skutečně „společné soužití“ charakterizuje respekt, vzájemná důvěra, pocit sounáležitosti a společná zodpovědnost. Integrovaní opatření by měla podporovat rovné příležitosti a opravdovou aktivní účast nově příchozích ve všech oblastech, zejména v sociálním, ekonomickém a kulturním životě.

Evropská unie i jednotlivé členské státy vytvářely a vytvářejí své integrační programy a strategie. Země západní Evropy mají s migrací na své území dlouholeté zkušenosti. Bývalé koloniální mocnosti migrační toky mezi vlastním územím a koloniálními državami v počátcích regulovaly velmi striktními předpisy. Po druhé světové válce pak migrace z bývalých kolonií dodávala do Evropy tolik potřebnou pracovní sílu. V SRN se v 60. letech objevuje termín „*gastarbeiter*“<sup>3</sup> pro pracovníky zejména z Turecka a zemí tehdejší Jugoslávie, kteří přicházeli do SRN na speciální pracovní víza a pracovali zejména v severoněmeckých loděnicích.

V České republice jsme byli v posledních letech konfrontováni s několika migračními vlnami. První významný program sociální péče o uprchlíky vznikl již v roce 1938 a reagoval na situaci v pohraničních oblastech státu těsně před a po Mnichovském diktátu<sup>4</sup>. V poměrně krátkém období od května do října 1938 změnilo místo svého pobytu více než 370.000 osob, které se uchýlily do vnitrozemních oblastí Československa (Houžvička, 2016,

---

<sup>3</sup> hostující pracovník

<sup>4</sup> Dohoda mezi Německem, Itálií, Francií a Velkou Británií o postoupení pohraničních území Československa Německu. Byla dojednána 29. září 1938 v Mnichově.

s. 83). Pro koordinaci tohoto programu byl při Ministerstvu vnitra ČSR založen samostaný úřad, který řešil integraci a konkrétní potřeby přesídlených osob a zajišťoval také financování (Šíma, 1945). Po skončení 2. světové války, a po následném odsunu německého obyvatelstva z pohraničních oblastí, proběhla další vlna přesídlování, kdy do pohraničních oblastí mezi roky 1949 a 1953 přišlo 1,7 milionu osob (Boček a Cibulka, 2016). Další migrační vlnou, která je však velmi specifická svým zaměřením na jediné etnikum a také dlouhým časovým intervalem, bylo kontinuální přesídlování Romů ze Slovenska do Čech a na Moravu v letech 1947 – 1989 v rámci politiky Komunistické strany Československa, která v sobě „*kombinovala prvky direktivní manipulace, policejní kontroly a sociálního inženýrství*“ (Sadílková, 2015; Pavelčíková, 2004). S naprostým selháním tohoto záměru se česká společnost potýká do dnešních dnů (srov. Vláda ČR, 2022). Marginální migrační transfery osob z různých rozvojových zemí probíhaly na základě mezistátních smluv mezi Československem a konkrétními státy, kdy bylo institucionálně umožněno vybraným státním příslušníkům těchto zemí vycestovat a dlouhodobě pobývat na území ČSSR za účelem studia nebo výkonu práce mezi roky 1950 a 1989. Významnou skupinu těchto migrantů tvoří Vietnamci, kteří začali do ČSSR přicházet ve větších počtech po roce 1973 a po roce 1989 se zde vytvořila vietnamská diaspora (Brouček, 2003). V současné době vyrůstá v ČR již třetí generace občanů s vitenamskými kořeny. Majoritní společnost vietnamskou menšinu akceptuje a prakticky nedochází k rasově motivovaným střetům (Nožina a Kraus, 2020, s. 85–87). Po vypuknutí války v zemích bývalé Jugoslávie v březnu 1991 přijala ČSFR necelých 50 tisíc osob z těchto zemí. Většina těchto lidí se po uklidnění situace vrátila zpět do svých domovských zemí. Po dobu pobytu v ČR však pracovali, jejich děti navštěvovaly školy a předškolní zařízení a majoritní populace nevnímala jejich pobyt na našem území nijak negativně.

Poslední velkou zkušenost s migrací prožila česká společnost v roce 2022 po agresivním útoku Ruské Federace na Ukrajinu, kdy naše země přijala během krátké doby půl milionu válečných uprchlíků z Ukrajiny. Přesvědčili jsme se, že integrace je možná a prospěšná (PAQ Research, 2023) a (Zmocněnkyně vlády pro lidská práva, 2024).



Předkládaná práce se zaměřuje na proces integrace<sup>5</sup> z pohledu nově příchozích. Soustředí se na specifickou skupinu migrantů – mladistvé uprchlíky bez doprovodu. Veliký potenciál, který k nám do Evropy tito mladí lidé ze všech koutů světa přinášejí, by měl být využit ku prospěchu jich samotných, i nás Evropanů. Nakolik se nám toto daří, a zda vůbec, se snaží postihnout tato práce na příkladu Spolkové republiky Německo.

Vzhledem k tomu, že práce se věnuje situaci v SRN, byl výzkum realizován v německém jazyce. Všechny datové soubory jsou ponechány v originále a byly v tomto stavu i zpracovávány a vyhodnoceny. Přeloženy jsou pouze výstupy z výzkumu a ty části datových souborů, které jsou přímo citovány v této práci. Pokud není v textu výslovně uvedeno jinak, byly veškeré cizojazyčné texty do češtiny přeloženy autorkou.

První část této práce (*kapitoly 1 až 4*) se zabývá teoretickými východisky a představuje klíčové aspekty migrace z pohledu mladistvých uprchlíků bez doprovodu a vybraných aktérů jejich psychosociální podpory a intervence. Následuje empirická část věnovaná realizovanému výzkumu (*kapitoly 5 a 6*). Jeho výstupy a závěry poté budou komparovány a dávány do souvislostí s teoretickými východisky v rámci diskuze (*kapitola 7*).

---

<sup>5</sup> Kritický pohled na integrační proces je diskutován v textu práce

# 1 Migrace, uprchlík a právo na azyl

Migrace je fenomén, který doprovází lidskou společnost od jejího počátku. Ať už je motivována přirozenou touhou člověka po lepším životě, nebo nutností uniknout před život ohrožujícími podmínkami, vždy představuje zásadní rozhodnutí s hlubokým dopadem na jedince i jeho rodinu.

## 1.1 Diskurz

Útěk samotný, jak definuje Kleist (2018, s. 9), je „*aktivním usilováním o bezpečí*“, které v užším smyslu souvisí s pohybem, člověk se dává do pohybu, migruje. Friese (2017, s. 26) zdůrazňuje právě tento aspekt, a proto mluví o „*mobilitních lidech*“. Proces útěku, jak dále uvádí Kleist (2018), „*determinuje jak důvod k útěku, tak i hledané útočiště, aniž by je definoval*“. Niedrigová a Seukwa (2010, s. 183), na základě úvah Schroedera (2003), formulují tři perspektivy charakterizující uprchlíka podle dvojice kategorií „*změna*“ a „*zvládnání*“.

První perspektiva vnímá uprchlíky jako výsledek „*změn v zemích původu*“ (Schroeder, 2003, s. 418). Útěk jako událost, která z lidí dělá uprchlíky, se tak jeví jako strategie zvládnání těchto změn. Na to reagují azylová řízení v cílových zemích, která při prokázání stanovených individuálních důvodů k útěku – tedy případů, které jsou ohrožující pro zdraví a život (Schmidt Noerr, 2017, s. 29) – poskytují azyl. Druhá perspektiva se věnuje dalším relevantní příčinám migrace. Ty jsou způsobeny procesy, „*kteřé probíhají v komplexních transnacionálních a vzájemně závislých procesech světové společnosti*“ (Schroeder, 2003, s. 420). Niedrigová a Seukwa (2010, s. 184) dávají tyto procesy do souvislosti s „*globálním provázáním a vztahy dominance*“ a identifikuje také evropskou spoluodpovědnost za globální struktury moci a vykořisťování. To odpovídá postkoloniální perspektivě, kterou Niedrigová a Seukwa (2010) zastávají. Oba tyto diskurzy se pak prolínají ve třetí perspektivě, která uprchlíka vnímá jako sociální konstrukt vytvořený západními přijímajícími společnostmi. Tento konstrukt vzniká podle Niedrigové a Seukwy (2010) pokud jsou lidé vystaveni konkrétním sociálním procesům, stávají se objektem aplikace práva, politickým tématem či objektem institucionálního zájmu. „*Zvláštní odchylka uprchlík*“ je protipólem k „*normalitě*“, která je výsledkem historického vývoje a existujících mocenských a společenských vztahů (Link, 2006, s. 425).

„*Skutečný uprchlík*“ byl dle Niedrigové a Seukwy (2010, s. 185) vyobrazen v našich představách jako „*bezbranná, nevinná oběť*“. Frieseová (2017, s. 47) jde v tomto smyslu ještě dále a definuje uprchlíky jako oběti války a násilí, které nehledají nic víc než přežití v bezpečí. Postava oběti je charakterizována svou zranitelností a bezmocností, což z ní činí objekt emočního zájmu. Tomuto narativu odpovídají zvláště výrazně děti, neboť dětské tělo má vepsány ikonické znaky zranitelnosti. Hodnota obrazů a příběhů pak závisí na věrohodnosti zobrazení zranitelnosti oběti. Utrpení „*velkookých obětí*“ (Friese, 2017, s. 63) zanechá silný emocionální dojem. Postava uprchlíka musí být zavázána ke svému utrpení, aby jí bylo možné pomoci (Lehmann, 2016). Podle této perspektivy se „*postava uprchlíka obvykle objevuje jako madoně podobná matka s malým dítětem*“ (Inhetveen, 2010, s. 148–152) a navazuje tak na „*bohatou křesťanskou ikonografii*“ (Friese, 2017, s. 61), kdy ztělesňuje „*pomocnou, nevinnou a apolitickou čistou klientelu humanitární pomoci*“. Postava oběti je především pasivní příjemkyní pomoci, neboť „*záchrana vyžaduje poslušnost*“ (Friese, 2017, s. 52; 153). Zde se vynořuje postava zachránce, ideálně bílého muže (srov. Hughey, 2014, s. 8), který zachraňuje černou oběť, neschopnou účinné sebeobranu. Tento scénář, známý jako „*motiv bílého zachránce*“ se objevuje v nespočtu populárních filmech, jak ukazuje Hughey (2014), a je již dlouho součástí západní populární kultury a jejího koloniálního dědictví. Platí to jak pro žurnalistická vyprávění, tak pro populární film (Friese, 2017, s. 53). Oslavovaní zachránci jsou jako jednotlivci v centru mediální pozornosti. Ti, kteří byli zachráněni, jsou ve zprávách prezentováni jako anonymní a homogenní masa a jednotlivci jsou reprezentováni pouze „*jako vzorky kolektivní kategorie*“ (Hirschauer, 2014, s. 174). Ke slovu se jednatel dostane pouze tehdy, je-li ochoten rozvinout svůj příběh podle mediálních či institucionálních narativů. Ty se obvykle soustředí primárně na útěk. Život předtím, než se jedinec rozhodl opustit svou zem, smí hrát roli pouze jako nezbytná předpokladová podmínka. Ale vyprávění o obětech a jejich zachráncích, zdá se, ztrácí svou mediální sílu, jakmile je zajištěno přežití. Když postava nevinné oběti již není ochotna jen vděčně a skromně přijímat, co je jí velkoryse poskytováno, a začne od přijímajících společností očekávat více než jen ochranu holého života, chce se aktivně podílet na společenských úkolech, vyžaduje slyšení svých stanovisek a zájmů, nebo dokonce kritizuje přijímající společnost, je rychle považována za náročnou a nenasytanou (srov. El-Mafaalani, 2020). Příběh nevinného utrpení končí v zemi příjezdu, zatímco veškeré zlo zůstává v zemi původu a na útěku. Cílová země tak není legitimním předmětem stížností. Tím, že se postava skromné, nenáročné oběti stává nezbytnou podmínkou pro poskytnutí ochrany, se

přijímací společnost chrání před kritikou. Oběť, která poruší narativ svých zachránců, projeví se jinak, než je předepsáno, a požaduje emancipační viditelnost, stává se hrozbou pro humanistickou inscenaci, jakou například představuje morální povýšenost pojmu „kultura vítání“<sup>6</sup>, která nechce být zpochybňována (srov. Harloff, 2024, s. 26–27; Ther, 2018, s. 300). Zatímco vyprávění o nevině trpící oběti musí skončit na hranicích přijímací země, rasistická logika samozřejmě popírá jakoukoli globální spoluodpovědnost vlastní „nadřazené“ národnosti za důvody útěku. Místo toho se zdá, že postava oběti navazuje na orientalistické a koloniální narativy, neboť již dlouho představuje výsledek orientální kultury, proti které je západní rozum postaven jako nadřazený řádový princip (srov. Karakayali, 2011; Said, 2009, s. 43). „*Postava nevině oběti je ztělesněna ve figurách domorodce či dokonce otroka, které potřebují neustálé vedení a dohled ze strany západoevropského rozumu*“, protože „*podřízeným národům se zdálo, že nemají schopnost rozpoznat, co je pro ně dobré*“ (Said, 2009, s. 50). Protože toto západní vedení v jejich domovských zemích chybí, vydávají se jej v poslední době masivně hledat.

Pro doplnění je zajisté vhodné zmínit, že snaha postihnout lépe obsah pojmu uprchlík a přesněji jej vědeckým způsobem definovat rozhodně není záležitostí 21. století. Naopak, ve vědeckých statích sociologů, politologů i dalších společenskovědních badatelů je zejména v poslední třetině minulého století patrná snaha konkretizace obsahu tohoto termínu. Významný diskurz, z něhož mnoho badatelů čerpá, poskytla Arendtová (1958) svými kategoriemi politické svobody a politické odpovědnosti. Shacknove (1985) či Askhenasi (1988) na tomto základě rozvíjejí své koncepty. Podle Shacknovea je „*důležité odlišit vědecký koncept uprchlíka od právních definic*“ a postuluje proto koncept uprchlíka prostřednictvím tří kritérií, kdy se jedinec ocitne ve stavu:

1. ztráty základních práv,
2. žádné ochrana vlastním státem,
3. přístupu k mezinárodní ochraně (Shacknove, 1985, s. 274–284).

---

<sup>6</sup>Pod pojmem "kultura vítání" se v politické debatě obecně rozumí pozitivní chování společnosti vůči lidem, kteří do naší země přistěhovávají. Společnost signalizuje migrantům, že jsou žádoucí a vítáni a že pro ně existují perspektivy v Německu. "Kultura vítání" orig. „Willkommenskultur" je relativně mladé slovo v politickém slovníku Spolkové republiky. V oficiálních dokumentech se objevuje teprve několik posledních let. V migračních zprávách spolkové vlády se tento pojem objevil poprvé ve zprávě za rok 2011.

V souladu s tímto konceptem postupuje i Askhenasi, který právě tato tři kritéria akcentuje na konkrétních příkladech. Ve svém popisu se soustředí zejména na závislost jedince na státní a politické ochraně, a na druhé straně zmiňuje i závislý vztah uprchlíka k zemi svého původu (Askhenasi, 1988).

Prezentované teoretické diskurzy zcela jistě nejsou taxativním výčtem všech možných pohledů na tuto problematiku. Z hlediska realizovaného výzkumu však tvoří relevantní teoretický základ pro konstituování výzkumného záměru a cíle.

## 1.2 Současný stav

Statisticky řečeno, každý osmý člověk na planetě je migrant (Člověk v tísní, 2023). Přesto se definice migrace a migranta liší a není jednotně užívána. Ve zjednodušeném pojetí můžeme migraci charakterizovat jako přesun jedince z jednoho místa na druhé, podle Oddělení pro ekonomické a sociální otázky Organizace spojených národů je migrant každý, kdo změnil zemi svého pobytu (UNHCR, 2006). Dále, podle definice z téhož zdroje, lze migraci rozdělit na krátkodobou, pokud jedinec opustí místo svého obvyklého pobytu na dobu delší než tři měsíce, ale kratší než jeden rok, a dlouhodobou, pokud jedinec opustí místo svého původního pobytu na dobu delší než jeden rok, přičemž horní hranice není časově omezena (UNHCR, 2006).

Podle Úřadu vysokého komisaře Organizace spojených národů pro uprchlíky (dále jen UNHCR) přesáhl v roce 2022 celosvětový počet uprchlíků sto milionů osob. Tato skupina zahrnuje i vnitřně vysídlené osoby, které nepřekročily hranice své domovské země. V roce 1948 bylo v článku 14 *Všeobecné deklarace lidských práv* ustanoveno právo na vyhledání a používání azylu (OSN, 1948), avšak konkrétní definice azylu byla stanovena až *Úmluvou o právním postavení uprchlíků* z roku 1951 (známou také jako Ženevská konvence), která byla dále doplněna *Protokolem* z roku 1967 a následnými právními předpisy (UNHCR, 1951). UNHCR se stalo dozorovým orgánem nad dodržováním této úmluvy, která definuje uprchlíka jako osobu, která „*se z důvodů odůvodněné obavy z pronásledování z důvodu rasy, náboženství, národnosti, příslušnosti k sociální skupině nebo politických názorů nachází mimo území země, jejíž je státním občanem, a nemůže nebo nechce využít ochranu této země.*“ Dále článek 33 této úmluvy obsahuje zásadu nenavracení, která chrání před deportací do země, kde by dotyčnému

hrozilo pronásledování. Tato zásada je základem současné ochrany uprchlíků v mezinárodním právu. Ženevská konvence vznikla v situaci, kdy se světové společenství vzpamatovávalo z následků 2. světové války a s vědomím toho, že si mimo milionů lidských životů vyžádala také více než 50 milionů uprchlíků, kteří byli nuceni opustit své domovy. Den přijetí konvence, tedy 20. červen, byl v roce 2000 ustanoven OSN Mezinárodním dnem uprchlíků.

Základním právním dokumentem Evropské unie, který se týká zacházení s uprchlíky, je *Směrnice Rady Evropské unie 2013/32/EU ze dne 26. června 2013 o společných postupech pro udělování nebo odnímání mezinárodní ochrany*. Tato směrnice zavádí jednotné postupy pro zpracování žádostí o mezinárodní ochranu a zaručuje, že všichni žadatelé mají právo na důkladné posouzení svých žádostí a jsou chráněni před násilím, pronásledováním a diskriminací. Směrnice také stanovuje minimální standardy pro proces přijímání žádostí o azyl a umožňuje žadatelům o azyl vstoupit na území EU a požádat o mezinárodní ochranu. Směrnice dále ukládá členským státům povinnost poskytovat žadatelům o azyl informace a poradenství, umožňovat jim právní zastoupení a zajišťování dodržování jejich lidských práv. Směrnice rovněž stanovuje jednotné standardy pro hodnocení žádostí o mezinárodní ochranu a specifikuje opatření, která mají být aplikována v případě zamítnutí žádosti.

V posledních letech se však provádění této směrnice setkává s rostoucí kritikou, neboť některé členské státy EU nedodržují předepsané postupy a omezují práva a svobody uprchlíků a žadatelů o azyl. Omezení práv a svobod se objevuje v různé míře a závažnosti. Nelze přesně specifikovat, kolik členských států a v jaké míře tato práva a svobody omezuje, jelikož situace se liší v závislosti na legislativních opatřeních, politické situaci a také postoji veřejnosti. Mnoho nevládních organizací kritizuje způsoby zacházení, kterým jsou uprchlíci a žadatelé o azyl v některých zemích EU vystaveni (srov. např. Amnesty International, 2023). Tato kritika je namířena zejména proti nehumánním podmínkám v uprchlických táborech a ubytovacích zařízeních a nuceným deportacím do tzv. „bezpečných zemí“<sup>7</sup> (srov. Pro Asyl, 2023).

---

<sup>7</sup> Podle zákona o azylu se bezpečnou třetí zemí rozumí stát jiný než stát, jehož je cizinec státním občanem, ve kterém cizinec pobýval, a do kterého se může tento cizinec vrátit a požádat o udělení postavení uprchlíka podle mezinárodní smlouvy, aniž by byl vystaven pronásledování, mučení, nelidskému zacházení.

Pro potenciální žadatele o azyl<sup>8</sup>, kteří chtějí vstoupit na území Evropské unie a požádat o mezinárodní ochranu, je nezbytné postupovat v souladu s platnými zákony a předpisy EU o azylu a migračních záležitostech. Žadatelé o azyl musí nejprve dorazit na území EU a podat žádost o mezinárodní ochranu na příslušné úřadovně, obvykle na hraničním přechodu nebo v uprchlickém centru. Při příjezdu do EU musí žadatelé o azyl prokázat svoji identitu a uvést důvody, proč potřebují mezinárodní ochranu. V praxi však existují různé překážky, které mohou žadatele zpomalit nebo jim zcela zabránit v tom, aby se dostali do EU a požádali o mezinárodní ochranu. Tyto překážky zahrnují dočasné uzavření hranic, zpřísnění hraničních kontrol nebo vízové požadavky, což zvláště ztěžuje situaci lidem prchajícím před válečnými konflikty, pronásledováním nebo násilím ve svých domovských zemích, neboť tyto lidé často uprchnou rychle a bez možnosti přípravy nezbytných dokumentů potvrzujících jejich identitu a splňujících podmínky pro legální vstup do EU. Již sama skutečnost, že případní potenciální žadatelé o azyl nemají ve valné většině žádnou legální možnost dostat se na území Evropské unie, potažmo Schengenského prostoru, a zde v souladu se svým zaručeným právem podat žádost o udělení azylu, vede k situaci, která se v roce 2015 vyhroutil do tzv. migrační krize<sup>9</sup> (Robin, 2020, s. 14–17). Tato situace zároveň poukázala na potřebu reformy azylového systému EU ( Zastoupení Evropské komise v ČR, 2023).

Neméně důležitým aspektem azylové politiky EU je skutečnost, že žadatel o azyl si nemůže sám svobodně zvolit, ve které zemi chce podat svou žádost o udělení azylu. Tuto problematiku upravuje *Dublinká úmluva* podepsaná roku 1990, která vstoupila v platnost v roce 1997. Od té doby byla několikrát upravena a rozšířena. Tato úmluva je opakovaně kritizována mnoha nevládními organizacemi a žadatelé o azyl za to, že umožňuje některým členským státům odmítnout poskytnutí azylu a vyvolává problémy s přehnanými požadavky na ochranu hranic a posouzení žádostí o azyl. Posledním právním aktem upravujícím *Dublinkou úmluvu* je *nařízení Evropské unie č. 604/2013* (také známé jako *Dublinké nařízení*), které bylo přijato v roce 2013 a vstoupilo v platnost v roce 2014. Nařízení upravuje, jakým způsobem je rozhodováno o odpovědnosti členských států za přijetí a posouzení žádostí

---

<sup>8</sup> Žadatelem o azyl se v právním smyslu tohoto pojmu jedinec stává momentem podání žádosti o udělení azylu

<sup>9</sup> K příčinám více na ( Zastoupení Evropské komise v ČR, 2023) nebo obšírněji v kontextech (Bárta, 2021)

o azyl v případě, že jsou podány na území EU. Cílem nařízení je zabránit opakovanému podávání žádostí o azyl a zajistit, aby každý žadatel o azyl měl jasně určený zodpovědný členský stát, který bude posuzovat jeho žádost. V praxi to však vede k tomu, že žadatel o azyl je nucen podat žádost v zemi, která není jeho cílovou zemí a v níž nechce žít.

V současně době probíhají mezi jednotlivými členskými zeměmi intenzivní jednání o novém přístupu k migraci na území Evropské unie. Dne 8. února 2024 byla zástupci členských států schválena předběžná dohoda Evropské rady a Evropského parlamentu ze dne 20. prosince 2023, známá pod názvem „Migrační pakt“. Migrační pakt (Evropská komise, 2024) zavede soubor opatření pro společný evropský azylový systém, přičemž se soustředí na čtyři hlavní oblasti, které by měly napomoci řešení problémů s migrací na území EU. Jedná se o společný koordinovaný rámec, který se bude zabývat všemi aspekty migrace na celoevropské úrovni, dále zvýšení odolnosti vůči migračním tlakům prostřednictvím posílení ochrany vnější hranice, odstranění faktorů podněcujících migraci a boj proti zneužívání azylového systému, stejně tak o solidaritu s migrací nejvíce zasaženými členskými zeměmi. Zároveň se předpokládá, že všechny členské státy – tedy nejen ty, které jsou v současné době migrací výrazně zasaženy – začnou budovat adekvátní kapacity a nastavovat systém opatření vedoucích k usnadnění integrace migrantů do společnosti. Předpokládá se, že každý stát zajistí v rámci své státní správy provozování účinného a transparentního azylového systému tak, aby byla maximálně zkrácena doba azylového řízení. Migrační krize ukázala meze stávajícího systému, jenž vytváří zátěž pro členské státy na vnější hranici EU. Nová úprava a zavedení nového mechanismu solidarity, které nahradí *Dublinké nařízení*, přispěje ke spravedlivějšímu systému rozdělení odpovědnosti mezi členské státy. Velmi důležité je, že migrační pakt počítá nově i se zpřístupněním „azylových středisek“, tedy míst na vnějších hranicích EU, kde budou moci žadatelé o azyl podat svou žádost. Čas ukáže, zda budou tato místa skutečně přístupná a nestanou se pro potenciální žadatele o azyl opět, jako je tomu u většiny zastupitelských úřadů členských států, nedobytnou pevností.

Pro účely této práce se pod pojmem migrace rozumí migrace dlouhodobá, tedy v podstatě trvalá změna pobytu konkrétního jedince. V této práci jsou používány pojmy migrant i uprchlík. Je třeba zdůraznit, že nejde o pojmy synonymní. Pojem uprchlík je, jak bylo uvedeno výše, přesně definován v rámci mezinárodního práva a označuje jedince, kteří z různých důvodů potřebují mezinárodní ochranu. Pojem migrant není takto jasně definován a lze jím označit



i jedince, který migruje dobrovolně, z vlastního rozhodnutí, aniž by k tomu byl přinucen negativními okolnostmi. „*UNHCR proto vždy hovoří zvlášť o „uprchlících“ a „migrantech“, aby bylo zřejmé, jaké jsou příčiny a povaha pohybu uprchlíků, a nebyly ztráceny ze zřetele zvláštní závazky vůči uprchlíkům vyplývající z mezinárodního práva*“ (UNHCR, 2016). V médiích i veřejné debatě bylo možné sledovat záměnné používání obou pojmů. V poslední době je však ve veřejném prostoru používání českého slova uprchlík upozaďováno ve prospěch pojmu migrant. Toto by si zřejmě zasloužilo sémantickou analýzu. Použití anglicismu poskytuje, subjektivně viděno, jakési odosobnění objektu, zatímco český ekvivalent – tedy člověk, který prchá – je primárně bytostí, s níž lze soucítit.

Tato práce se nezaměřuje na právní aspekty migrace, právní postavení uprchlíků v cílové zemi, azylové řízení ani na legalitu či nelegalitu migračního procesu. Tato problematika, která je primárně právního charakteru, zcela přesahuje možnosti jedné dizertační práce a z pohledu osob výzkumného souboru, tedy mladistvých uprchlíků bez doprovodu, nemá zásadní vliv na průběh a kvalitu poskytovaných psychosociálních intervencí.

## 2 Mladiství uprchlíci bez doprovodu

Specifickou kategorií mezi uprchlíky představují "mladiství uprchlíci bez doprovodu". Tento termín, který byl zaveden k precizní identifikaci skupiny osob s konkrétními potřebami, je primárně právním pojmem a ve vědecké literatuře bývá často zkracován na UMR neboli Unaccompanied Minor Refugee, v Německu se používá zkratka UMF. Tento pojem se vztahuje na osoby mladší 18 let, které nejsou v doprovodu zákonného zástupce. Je právně definován ve *Směrnici Evropského parlamentu a Rady č. 2011/95/EU ze dne 13. prosince 2011* v článku 2, stejně jako v *Dublinké konvenci III* z roku 2013. V rámci této práce není cílem zabývat se právním statutem jednotlivců, proto je opomenuto, že status uprchlíka je osobě skutečně přiznán až po ukončení azylového řízení. Je důležité zdůraznit, že azylové řízení je proces, který obvykle trvá měsíce a v případě soudního přezkumu může trvat i několik let. To je také důvod, proč většina mladistvých uprchlíků bez doprovodu získává právní status uprchlíka obvykle až po dosažení plnoletosti.

Sociální konstrukt „mladistvého uprchlíka bez doprovodu“ obsahuje dvě specifické komponenty: mladistvý a uprchlík. K tomu se přidává třetí, zcela specifická komponenta, která označuje fenomén samoty, čímž vzniká figura „nezletilého uprchlíka bez doprovodu“ jako dvojitá odchylka, která neodpovídá ani běžným konstrukcím dětství a mládí, ani konstrukcím uprchlického statusu. Jedná se tedy o jinakost na druhou, která je podle Reuterové (2011) „*transformací na Jiného*“ a je konstruována jak jednáním, tak obecně přijímanými diskurzy. Tento multidimenzionální kontext lze charakterizovat jako „*činění jinakosti*“ (Castro Varela a Dhawan, 2015, s. 164; Reuter, 2011, s. 24). Cizí „jiný“ je vždy vnímán jako odchylka od normativně „normálního“ vlastního. „Vlastní a cizí“ i „normalita a odchylka“ jsou vzájemně konstituovány. Jako většinou nevědomý a nezáměrný akt vzniká produkce „Jiného“ „*na základě historicky zakotvených samozřejmostí*“ (Rosenfeld, 2011, s. 233), „*v běžných znalostech zdravého rozumu*“ (Geertz, 1987, s. 261), které hluboko pronikají do „*každodenního vědění*“. Sociální konstrukt odlišnosti se zřídka vztahuje pouze na jednu odchylující se vlastnost, nýbrž je ovlivněn různými kanály a využívá různorodé strategie.

Perspektiva intersekcionality se zaměřuje na složitost mocenských struktur, které konfigurují lidské vztahy tím, že zkoumá jejich vzájemné působení. Základní myšlenkou konceptu intersekcionality je chápat rozdílnosti jako složité a proměnlivé kontexty života, které rozhodně nestojí nezávisle vedle sebe. Intersekcionalita směřuje pozornost k tomu, jak spojením různých označení může vzniknout nový pojem vztahující se k „vytvořenému Jinému“, což by v samotných jednotlivých kategoriích nebylo možné. Figura „nezletilého uprchlíka bez doprovodu“ – jako protichůdná synchronizace dítěte a uprchlíka – poskytuje pro tento účel názorný příklad. Crenshawová (1989) přirovnává intersekcionalní vztah mezi kategoriemi rozdílu k dění na křižovatce. Z všech čtyř směrů přijíždějí vozidla. Doprava proudí občas jedním směrem, občas druhým. Dojde-li ke kolizi, mohou do ní být zapojena vozidla ze všech směrů a je obtížné zjistit, jak přesně ke srážce došlo (Crenshaw, 1989, s. 149). V případě nezletilých uprchlíků bez doprovodu se na první pohled setkávají rozdílové linie původu, kultury, vzdělání a věku. Vyjádření, která jsou na základě těchto kategorií možná, se podobají a zároveň si odporují. Nejvíce je tento rozpor vidět v mediálních výstupech vztahujících se k tomuto tématu.

Dle Harloffa (2024, s. 144–168) lze mediální výstupy utvářející obraz mladistvého uprchlíka bez doprovodu rozdělit do tří skupin s těmito charakteristikami:

- a) odmítnutí a omezení,
- b) podpora a požadavky,
- c) porozumění a uznání.

Za zmínku jistě stojí, že každá z těchto charakteristik se vztahuje k postavě uprchlíka a zároveň k postavě nezletilého, přičemž není zcela ujasněno, ke které z obou jmenovaných se jednotlivé výroky konkrétně vztahují. Dalo by se říci, že není jasné, která z obou „osob“ je v daném kontextu myšlena. Ze zkoumání obou oblastí vyplývá, že řada sociálních pozic může být přisuzována jak postavě nezletilého, tak postavě uprchlíka. *„Například deviance může být interpretována buď jako typické mladistvé a přechodné jevy běžného vývojového procesu až po známky nevyhnutelné kriminální kariéry, nebo může být pozorování deviance diskutováno jako zločinnost cizinců, která je opět považována za systémový nebo přechodný jev integračního procesu, nebo jako zdánlivě nezměnitelná vlastnost etnický jiného“* (Harloff, 2024). Informace, které tyto mediální zkratky přinášejí, jsou problematické nikoli proto, že by nebyly jednoznačné, ale proto, že představují protichůdné tvrzení, jakési protimluvy, které si ale

všechny nárokují platnost. Zůstávají nám tak fragmentované postavy, prázdné signifikanty, které zanechávají mediální publikum napospas tomuto zmatku a jejich vlastní představě morálky (srov. Schattauer, 2023).

První výše zmíněný interpretační vzorec, „odmítnutí a omezení“, je charakteristický populistickou a rasistickou rétorikou a výrazně akcentuje možná rizika. Nezletilí uprchlíci bez doprovodu jsou vnímáni jako „*kumulace nebezpečných potenciálů z obou směrů, které je třeba řešit se zvýšenou přísností a tvrdostí*“, aby byli udrženi pod kontrolou (Harloff, 2024, s. 71). I když je vzorec v analyzovaném diskurzu zřetelně a explicitně zaměřen na postavu uprchlíka jako generalizovanou „hrozbu“, postava „mladistvého“ je v této spojitosti spojována s podobnými příběhy. Logika funkce podobného nebezpečného překrytí atributů je ilustrována Cohenem (1963) na konkrétním příkladu. Cohen zkoumal diskurz mezi britskými mládežnickými kulturami dělnické třídy v 60. letech, jejichž členům byla v masových médiích přisuzována zvláštní násilnická predispozice. Spojení mládeže a nebezpečí zde funguje bez odkazování na rasistické znalosti a čerpá svou účinnost ze socioekonomického původu (Cohen, 1963, s. 12). Popsaný případ naznačuje, že samotná kategorie mládeže nestačí k přesvědčivému nesení mediálního narativu o „nebezpečnosti“. Skryté destruktivní atribuce mládeže musí být nejprve „aktivovány“ křížením s jinou nebezpečnou kategorií. Zde byl tedy spojen sociokulturní původ s násilím a u mladistvých uprchlíků jde o spojení uprchlictví a násilí. Toto lze demonstrovat například na mediálních výstupech, které v touze po senzaci zobrazují silné, mladé muže, které lze na základě vnějších znaků považovat za uprchlíky, jak se dopouštějí výtržnictví nebo násilí. Často jde však jen o ilustrační záběry, které nemají s vlastním obsahem sdělení nic společného<sup>10</sup>.

Mediální vzorec „podpory a požadavků“ cituje rasistické znalosti o postavě „*chytrého ekonomického uprchlíka, který přichází z chudého globálního jihu s cílem využívat sociální dávky na bohatém západě*“ (Harloff, 2024, s. 78). Tento příběh se ideálně napojuje na stereotypní popisy mládeže, která je podle veřejného mínění spíše nakloněna momentálnímu lenošení než dlouhodobému a strategickému investování do svých profesních kariér. „*Mladí jsou sice potenciálně schopní, ale ne nutně ochotní k výkonu a reagují až na odpovídající vnější*

---

<sup>10</sup> Viz. např. (Chalupa, 2017)

*podněty ve formě motivace nebo nátlaku*“ (Harloff, 2024, s. 78). Ekonomická perspektiva vzorce podpory a požadavků, která vždy váží náklady a přínosy, je zcela zřetelná (srov. Becker a Murphy, 2003). Z tohoto pohledu jsou příčiny migrace ekonomické. Společenská asimilace mladistvých uprchlíků bez doprovodu je podle tohoto vzorce možná za předpokladu, že přijmou kapitalistické hodnoty, využijí svůj potenciál a přispějí k ekonomickému úspěchu přijímající společnosti (Friedricson, 2011, s. 17). Tento pohled předstírá, že argumentativně není nutné rozlišovat mezi cizinci a domorodci. Rozdíl je mezi těmi, kteří jsou ochotní a těmi, kteří jsou považováni za neochotné přispívat. Pouze první skupina si v rámci vzorce podpory a požadavků vydobývá legitimní nárok na společenské uznání a sociální dávky. Mocné ekonomické systémy pak působí „*téměř automaticky integračně*“ (Harloff, 2024, s. 82), protože vytvářejí univerzální konzumní podněty a budí touhu po něčem. Příčina vyloučení je individualizovaná, leží u těch neochotných. Tím je vzorec imunní vůči kritice ve vztahu ke strukturálním otázkám sociální nerovnosti.

Poslední z Harloffových mediálních vzorců, pojmenovaný „porozumění a uznání“, reflektivně a kriticky zkoumá různé, překrývající se přiřazení diferencí. Tato perspektiva se snaží odklonit od anonymizujícího skupinového pojmu mladistvých uprchlíků bez doprovodu a zaměřuje se na individuální osudy a životní příběhy z pohledu dětí a mladistvých uprchlíků, snaží se udržet interpretaci v rukou těchto zúčastněných. To se projevuje v příslušných článcích tím, že uprchlé děti a mladiství mají možnost hovořit mnohem podrobněji, než je tomu v rámci ostatních vykládacích vzorců. Specifické výzvy adolescence jsou v rámci tohoto vzorce zkoumány v kontextu absolutní výjimečné situace útěku, aniž by byly jednostranně přeloženy do narativů o obětech, hrdinech či nebezpečích. Na rozdíl od vzorce „odmítnutí a restrikce“, který aktivuje vrozenou nebezpečnost mladistvého prostřednictvím spojení s „nebezpečnou postavou uprchlíka“, vzorec „porozumění a uznání“ jde opačným směrem a mnohem zřetelněji se odvolává na odjakživa ambivalentní postavu mladistvého. Odchylku chápe jako typický znak mládeže, nezávisle na původu. Tento vzorec nabízí poměrně složité popisy problémů, čímž nepřímo poukazuje na zjednodušení, která přebírají předreflexivně známá a tradiční přiřazení k diskursivním postavám „typického uprchlíka“ a „typického mladistvého“. Ve vzorci „porozumění a uznání“ je naopak identifikována a kritizována asymetrická distribuce moci, která se projevuje v nerovných příležitostech jako strukturální příčina problémů. Z této kritiky vyrůstá pro strukturálně

mocnější, privilegovanou skupinu morální povinnosti pomoci těm slabším, kteří jsou v mladistvých uprchlících bez doprovodu doslova symbolicky ztělesnění. Kolektivní ztotožnění se s mladistvými uprchlíky bez doprovodu se navíc neodehrává v duchu typických a nahlas vyslovených obav a očekávání jako důsledek stereotypních přiřazení diferencí. Naopak, pojem mladiství uprchlíci bez doprovodu definuje spíše jakési „*osudové společenství*“. I když nejsou explicitně vyjádřena očekávání, přesto rezonuje neslovně vyjádřený nárok, že humanistický ideál by měl být příjemci dále rozvíjen. „*V přehnané formě tato idealizace vytváří konstrukci mladistvých uprchlíků bez doprovodu jako nositelů naděje na kulturní obnovu a obohacení, Idealizace však přináší riziko, že podpůrné porozumění se reflexivně obrátí v odmítnutí, pokud adresáti nesplní skrytá očekávání* (Harloff, 2024, s. 86).

Niedrigová a Seukwa (2010, s. 185) upozorňují na to, že triáda konstrukce uprchlíků „*pachatel–oběť–zachránce*“ nebo „*oběť–hrozba–hrdinové*“ podle Frieseové (2017, s. 57), představuje model sociální konstrukce, který by mohl platit i mimo diskurs o uprchlících. Mediální zpravodajství představuje mladistvé uprchlíky současně jako možné hrdiny, oběti i zdroj nebezpečí, dle záměru tvůrce konkrétního příspěvku. Sousloví „*mladiství uprchlíci bez doprovodu*“ je ve své významové ambivalenci těžko uchopitelné. Spojení pojmů, která jsou takto konstruovaná, se mohou ve své kombinaci vzájemně posilovat nebo relativizovat. Konkrétní sociální role a normativní výroky tak již nemohou být přiřazeny k jednoznačně identifikovatelnému souboru vlastností. Zdvojení konstrukce obětí vede ke dvojité povinnosti pomáhat uprchlíkovi a mladistvému jako dvojnásobně závislé a pasivní postavě. Mladiství uprchlíci bez doprovodu se zdají být doslova „*kompilací dokonalé bezmocnosti*“ (Friese, 2017, s. 58). Naopak zdvojená konstrukce hrdinů zesiluje ekonomická a sociální očekávání vůči mladistvé, silné a aktivní postavě, která jako uprchlík prokázala, že je schopna vzdorovat nejtěžším podmínkám. Zdvojený hrdina se zdá být vybaven dvojitým přebytkem potenciálu, který jen čeká na příležitost k rozvinutí. Konstrukce nebezpečí se ve figuře dvojnásobně nepředvídatelného „*kulturně jiného*“ a zároveň údajně iracionálního – k deviaci náchylného mladistvého, jehož údajná síla a nekontrolovaná aktivita skrývá mocný potenciál nebezpečí – navzájem posilují, a tím se stávají ještě výraznějším východiskem pro zpřísnění bezpečnostních požadavků.

Ani jeden z těchto popisů není diskurzem, který by přímo rezonoval v této práci. Je však velmi důležité si tyto konstrukty uvědomovat a připouštět, seznámit se s nimi a s jejich znalostí

pak objektivně přistupovat k reflexím v individuálních výpovědích jednotlivých informantů. Perspektiva porozumění a uznání je právě tím přístupem, který se uplatnil při přípravě výzkumu prezentovaného v této práci.

Zvláštnosti mladistvých uprchlíků bez doprovodu jako jednotlivců, ale v určitém kontextu i jako celé skupiny osob s konkrétními podobnými charakteristikami, jsou determinovány mnoha faktory. Mladiství uprchlíci bez doprovodu jsou specifickou skupinou, které je poskytována v souladu s *Úmluvou o právech dítěte* (Česko, 1989) specifická ochrana. Mladistvým žadatelům o azyl je v rámci azylového řízení poskytována specifická péče a mnohočetné psychosociální intervence.

## **2.1 Situace mladistvých uprchlíků bez doprovodu v Německu**

Mladiství uprchlíci nejsou homogenní skupinou, což se odráží i ve výzkumném souboru prezentovaném v této práci. Liší se nejen svými sociodemografickými charakteristikami, ale mají také různorodé zkušenosti ze svých domovských zemí, z období útěku a v případě této práce i z pobytu v Německu. Po příjezdu do Německa se musí mladí uprchlíci nejprve adaptovat na změněné a neznámé životní podmínky a zpracovat zážitky z útěku. To, jakým podmínkám byli vystaveni a jak se s nimi vyrovnávají, se liší od jedince k jedinci a závisí na řadě různých faktorů. Jak lze například ukázat na klíčových zjištěních výzkumu této práce, který bude následně podrobněji rozpracován v empirické části, délka období od opuštění země původu až po příchod do Německa se u dotazovaných mladistvých lišila a pohybovala od několika měsíců po několik let. Mladiství ne vždy přicházeli přímo ze své rodné země, ale někteří žili delší dobu v jiných zemích a na různých místech s cílem vybudovat si tam nový život. Z vyprávění těchto mladých lidí vyplývá, že z politických důvodů, z důvodu bezvýchodné životní situace nebo pobytových omezení, museli tyto země opustit. Někteří z dotazovaných mladistvých byli také podle *Dublinkého nařízení* vráceni do Německa po delším pobytu v přijímacích zařízeních jiných zemí Evropské unie. V těchto případech znamenalo vrácení do Německa další přizpůsobení se včetně prodloužené doby čekání. I v případě, že Německo nebylo původně zamýšlenou cílovou destinací pro všechny dotazované, spojovali všichni informanti právě s Německem místo, kde mohou žít v bezpečí a najít lepší vzdělávací možnosti a perspektivu pro další život. Někteří z mladých uprchlíků také doufali, že by se v Německu mohl uskutečnit jejich záměr sloučení rodiny. Jedním z nejčastěji uváděných důvodů, proč

uprchli do Německa, byla přítomnost příbuzných nebo známých.

S rostoucím počtem uprchlíků se téma biografie a aktuální životní situace mladistvých uprchlíků bez doprovodu stále více dostává i do ohniska vědeckého zájmu. Zpočátku vznikaly hlavně studie sloužící pro orientaci v odborné praxi, které byly určeny primárně politickým aktérům. Jako příklady lze uvést expertní stanoviska k základním životním oblastem uprchlíků vypracované skupinou Institutu Roberta Bosche v roce 2016, která definuje hlavní oblasti, na které je nutné se zaměřit při navrhování integračních opatření (Ohliger a Brands, 2016). Od roku 2017 pak kontinuálně vznikají další publikace, které se zaměřují na popis a přehled situace mladých uprchlíků a uvádí i soubor návodů a příkladů dobré praxe poskytnutý experty dotazovanými v rámci realizovaných kvalitativních studií (Gravelmann, 2017). Podobně zaměřena je i kolektivní monografie sestavená Binksovou (2017), která však není doplněna výsledky výzkumu, nýbrž se zaměřuje více na legislativní postavení mladistvých uprchlíků bez doprovodu a má spíše podobu příručky pro odborníky pracující v této oblasti. První evaluační studie, která se zabývá významem, přínosy a případně i problémy spojenými s poskytováním psychosociálních intervencí mladistvým uprchlíkům bez doprovodu, vznikla v roce 2018 (Macsenaere a Köck, 2018) a byla aktualizována na základě nových získaných poznatků v roce 2022. Reflexi problematických postupů a zejména institutu opatrovnictví shrnuje Karpsteinová a Rohlederová (2023) ve svém textu, který se v hodnocení zapojení a funkce opatrovníků a opatrovnic shoduje i s výsledky výzkumu prezentovaného v této práci.

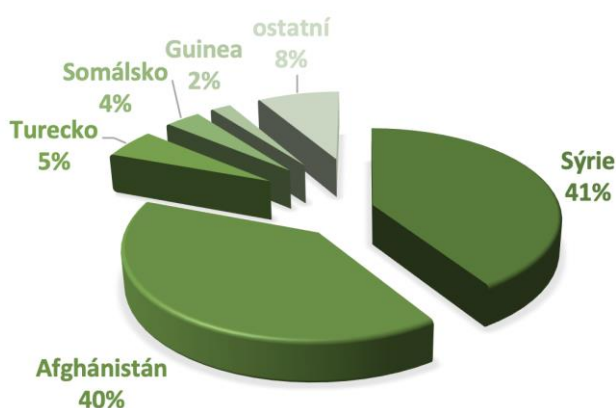
Významně ohroženou skupinou mezi mladistvými uprchlíky bez doprovodu jsou příslušníci LGBTIQ\* komunity. „*V každodenním životě mladých uprchlíků, kteří jsou lesby, gayové, bisexuálové, trans\*, intersexuálové a queer se setkáváme s různými formami diskriminace, které mohou ovlivňovat různé oblasti jejich života. Mladí uprchlíci jsou často nuceni projít azylovým řízením, v němž musí přesvědčivě a bez rozporů prezentovat svůj příběh pronásledování a v případě LGBTIQ\* mládeže svou sexuální orientaci a genderovou identitu před příslušným úředníkem*“ (Träbert et al., 2023, s. 2). Problém spočívá v tom, že genderová identita, ale také sexuální orientace může být často rozporuplná a proměnlivá. Opakované vyprávění vlastního příběhu útěku znamená, že musí znovu čelit traumatickým zkušenostem z útěku. Traumatizace mohou také často vést k paměťovým mezerám. Je třeba pamatovat na to, že stále existují země, v nichž je homosexualita a odlišná sexuální orientace kriminalizována a postihována jako zvlášť závažný zločin. Pro mladé uprchlíky je často velmi obtížné o tomto



tématu otevřeně hovořit. Mezi informanty v této práci prezentovaného výzkumu byly dvě osoby, které v rámci polostrukturovaného rozhovoru zmínily příslušnost k LGBTIO\* komunitě.

V roce 2023 bylo v Německu podáno 15 269 žádostí o udělení azylu pro mladistvé uprchlíky bez doprovodu. Jedná se o více než sedminásobný nárůst oproti roku 2022, kdy bylo podáno pouze 2 277<sup>11</sup> těchto žádostí (BAMF, 2024, s. 21). Složení žadatelů členěno dle státní příslušnosti je uvedeno v *Grafu 1* níže.

**Země původu mladistvých uprchlíků bez doprovodu - žadatelů o azyl v SRN v roce 2023**



**Graf 1:** Země původu mladistvých uprchlíků bez doprovodu – žadatelů o azyl v SRN v roce 2023

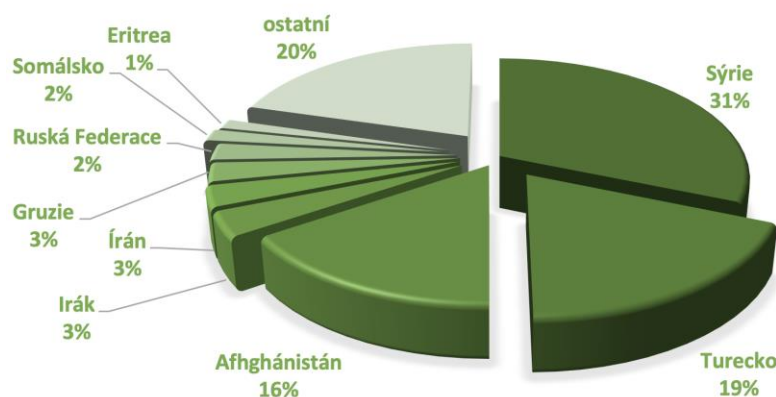
Zdroj: vlastní zpracování autorkou dle BAMF (2024, s. 21)

V této souvislosti je poměrně zajímavé, že celkové národnostní rozložení všech žadatelů o azyl v SRN v roce 2023 není shodné s národnostním rozložením ve skupině mladistvých uprchlíků bez doprovodu. Celkově bylo podáno v roce 2023 v SRN 329 120 žádostí o udělení azylu. Mladiství uprchlíci bez doprovodu se tedy na celkovém počtu žádostí podílí necelými 5 procenty. Národnostní složení této skupiny je však jiné, jak vyplývá z *Grafu 2* níže. Je to zcela jistě dáno specifiky situace v jednotlivých zemích původu uprchlíků, zejména kulturní, společenskou a sociální situací jejich obyvatel.

---

<sup>11</sup> Toto přechodné snížení v roce 2022 lze spojit s pandemií onemocnění covid-19

Země původu žadatelů o azyl v SRN v roce 2023



Graf 2 Země původu žadatelů o azyl v SRN v roce 2023

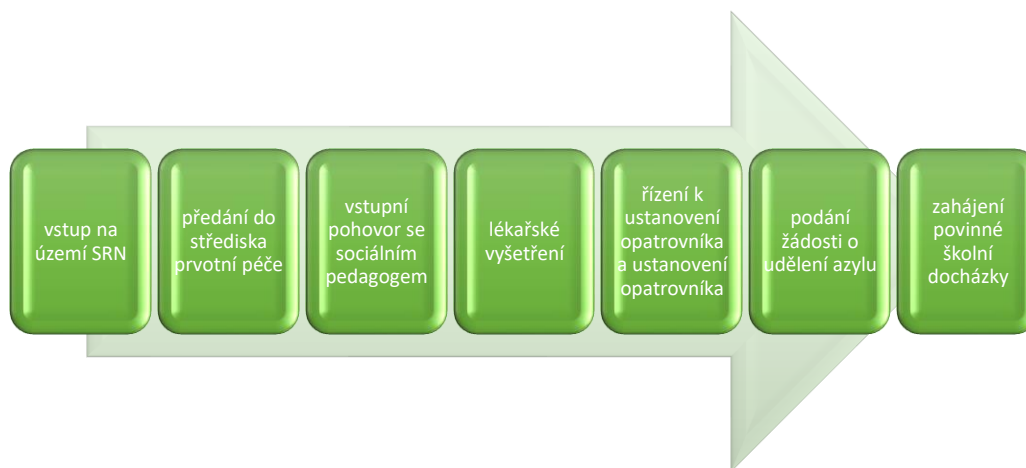
Zdroj: vlastní zpracování autorkou dle BAMF (2024, s. 20)

Podáním žádosti o udělení azylu je zahájeno azylové řízení, které bývá uzavřeno do jednoho roku. V případě napadení výsledku řízení u soudu se však celá procedura výrazně prodlužuje a nejsou bohužel výjimkou ani řízení trvající tři a více let. To je také jedním z důvodů, proč nově navržený *Migrační pakt* ukládá členským státům požadavek zkrácení doby azylového řízení, přičemž má vysokou ambici toto řízení v rámci detenčních center zkrátit až na 10 dní. Nakolik bude tento záměr v praxi proveditelný, případně zda vůbec, bude možné vyhodnotit až po jeho zavedení.

Mladiství uprchlíci bez doprovodu jsou obvykle zadrženi policií buď bezprostředně po přechodu státní hranice nebo během pohybu přes území SRN. Policie kontaktuje místně příslušný úřad pro mládež a ten pak odpovědného pracovníka střediska prvotní péče. Středisko prvotní péče pak zajistí převzetí mladistvého od policie a jeho ubytování. Během prvních tří dnů pobytu v zařízení absolvuje mladistvý prvotní pohovor se sociálním pedagogem a screeningové lékařské vyšetření. Souběžně je na návrh úřadu pro mládež zahájeno občanské soudní řízení, v němž je mladistvému ustanoven opatrovník. Ten pak následně podá za mladistvého žádost o udělení azylu. Během několika následujících týdnů pak mladistvý zahajuje povinnou školní docházku. Tím končí první, tzv. zajišťovací fáze (Stefan et al., 2018, s. 146–170). Celý průběh první fáze pobytu mladistvého uprchlíka bez doprovodu v Německu je zachycen v diagramu na *Obr. 1* níže.

Zatímco v první fázi dochází k zajištění základních životních potřeb mladistvého

uprchlíka bez doprovodu, následující adaptační fáze by již měla být realizována mimo střediska prvotní péče. Nicméně vzhledem k množství osob, které do SRN přicházejí, je tato adaptační fáze z velké části realizována taktéž ve střediscích prvotní péče. Adaptační fáze je zaměřena zejména na seznámení se s kulturními a sociálními aspekty života v SRN a budování vztahů (Harloff, 2024, s. 262–280).



**Obrázek 1** Průběh první fáze pobytu mladistvého uprchlíka bez doprovodu v SRN

Zdroj: vlastní zpracování autorkou dle Stefan et al. (2018)

Jakmile je pro konkrétního mladistvého uprchlíka bez doprovodu nalezeno místo v zařízení dlouhodobé péče o mládež, popřípadě místo v náhradní rodinné péči, přechází ze střediska prvotní péče do tohoto dalšího zařízení (Karpenstein a Rohleder, 2022, s. 45–54). V těchto zařízeních se mladiství mimo jiné připravují i na přechod do samostatného života. Bohužel v posledních letech je vzhledem ke zcela naplněným kapacitám zařízení dlouhodobé péče časté, že mladiství uprchlíci bez doprovodu pobývají ve střediscích prvotní péče až do dosažení zletilosti, a poté přecházejí rovnou do samostatného bydlení nebo do ubytoven pro dospělé žadatele o azyl.

### **3 Vybraní aktéři psychosociální podpory mladistvých uprchlíků bez doprovodu**

Do poskytování psychosociální podpory mladistvým uprchlíkům bez doprovodu je zapojena celá řada aktérů. K ujasnění si zapojení jednotlivých aktérů a jejich funkcí a vztahů bylo provedeno kontextuální mapování. Výsledky tohoto mapování jsou prezentovány

ve výzkumné části této práce. Detailní představení všech možných jednotlivých aktérů, jejich činností a synergických efektů, je bohužel zcela nad možnosti této práce. Byli proto vybráni tři zástupci aktérů, kteří budou v této kapitole detailněji představeni. Jedná se o dobrovolníky, opatrovníky/opatrovnice a kulturní tlumočníky.

### 3.1 Dobrovolníci

Dle výsledků studie realizované v roce 2018 Spolkovým ministerstvem pro rodinu poskytlo od roku 2015, tedy od doby vypuknutí tzv. migrační krize (Robin, 2020, s. 14–17), nějakou formu neinstitucionalizované podpory uprchlíkům 55 procent obyvatel SRN starších 16 let. V roce 2018 bylo v různých formách neinstitucionalizované podpory uprchlíků zapojeno 19 procent obyvatel nad 16 let. „*Tato čísla dokazují vysokou ochotu pomáhat a solidaritu v naší zemi. Dobrovolné zapojení je nezbytné pro integraci uprchlíků. Proto chceme dále zlepšovat podmínky pro toto zapojení a vytvářet více udržitelnosti a jistoty do budoucna. Rovněž chceme dále rozvíjet spolupráci mezi státem, občanskou společností a ekonomikou*“ (Institut für Demoskopie Allensbach, 2018). Studie ukázala, že nárůst aktivity na podzim 2015 byl vázán na konkrétní nouzovou situaci. Mnoho lidí se zapojilo krátkodobě a svou činnost buď ukončilo po vyřešení nejnaléhavějších problémů nebo se nyní dobrovolnickky angažuje v jiných oblastech. Aktivní pomoc uprchlíkům, jako je například výuka jazyků, doprovod k lékaři nebo pomoc při jednání s úřady, nyní stále poskytuje 11 procent populace. Tři čtvrtiny aktivních pomocníků uprchlíkům chtějí ve své činnosti pokračovat i v nadcházejících letech.

Mezi nejčastější formy pomoci v době migrační krize se řadily materiální a finanční dary, dále organizační pomoc v přijímacích centrech, tlumočení, organizace sbírek šatstva a poskytnutí přechodného přístřeší. V současné době jsou dobrovolníci aktivní zejména při podpoře uprchlíků v kontaktu s úřady, doprovázejí je na lékařské prohlídky, vyučují německý jazyk nebo aktivně připravují volnočasové aktivity a tráví s uprchlíky čas. Část dobrovolníků převzala také patronáty<sup>12</sup> nad uprchlíky nebo je i nadále ubytovává ve svých domovech. Méně než polovina aktivních dobrovolníků je organizována ve speciálních

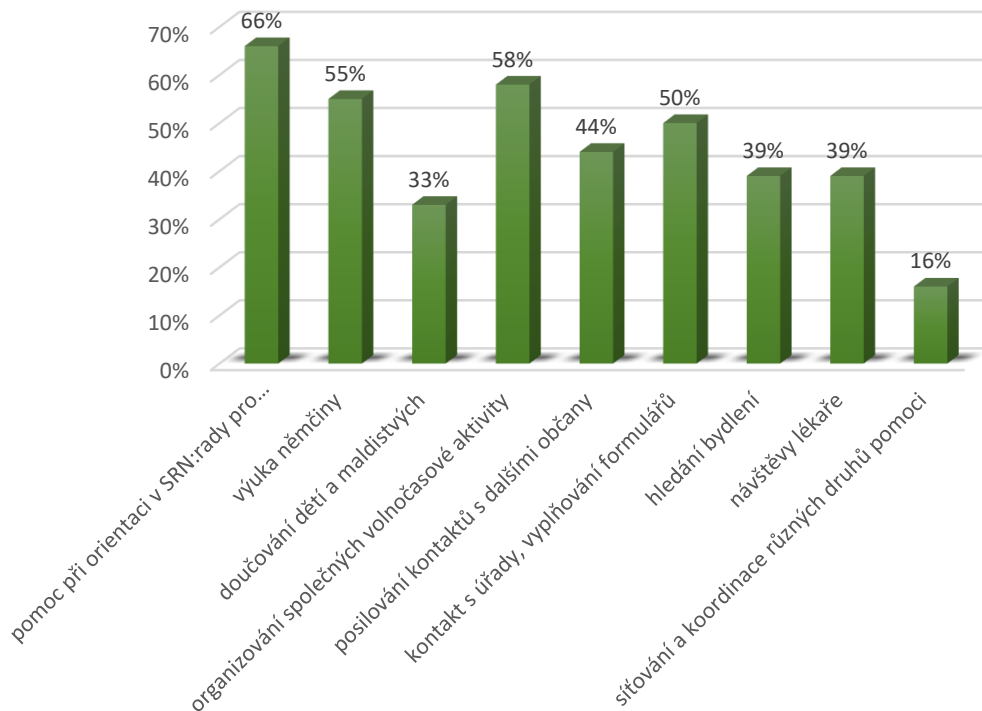
---

<sup>12</sup> Kontinuální podpora směřující k dosažení předem stanoveného cíle – např. získání zaměstnání, dokončení studia etc.

pomocných skupinách nebo skupinách, které se věnují výhradně uprchlíkům. Značná část z nich je zapojena průřezově a realizuje aktivity, na kterých se podílejí také osoby zapojené do jiných oblastí. Mnoho dobrovolníků zmiňuje, že uprchlíky berou do svých sportovních klubů a pomáhají jim tak navazovat další kontakty. Nadprůměrně často se mezi dobrovolníky najdou i pracovníci ze sociální oblasti, kteří si ke své práci přibírají dobrovolné úkoly v oblasti pomoci uprchlíkům. Současně tvoří značný podíl aktivních také pomocníci „na vlastní pěst“. Tito dobrovolníci poskytují svou pomoc většinou mimo organizované skupiny, například ve svém sousedství nebo náhodně potkaným uprchlíkům, a svou činnost jen zřídka považují za formální angažmá.

Obecně věnují dobrovolníci na pomoc uprchlíkům více času než ti, kteří se dobrovolnický angažují v jiných oblastech, v průměru se jedná asi o pět a půl hodiny týdně. Dobrovolníci věnující se práci s uprchlíky se rekrutují ze všech sociálních skupin. Výrazněji více než v průměru populace jsou mezi nimi zastoupeny osoby s vyšším vzděláním a vyššími příjmy. Hlavním motivem, který uváděli sami dobrovolníci pro své angažmá, je přání pomáhat lidem. Dobrovolníci kladou důraz na sociální spravedlnost a podporu lidí v nouzi. Jsou také obvykle otevření novým zkušenostem a často mají zájem o jiné země a kultury. Je zajímavé, že pouze malá část dobrovolníků byla k zapojení do pomoci uprchlíkům vyzvána jinými. Většina aktivních se zapojila sama z vlastní iniciativy, na základě mediálních zpráv nebo výzev v místním tisku. Někteří zmiňují, že impulzem pro zapojení do pomoci uprchlíkům, bylo náhodné setkání s někým, kdo pomoc potřeboval. Dobrovolníci poskytují podporu v různých oblastech. Jak je uvedeno v *Grafu 3* níže, výzkumná studie (Institut für Demoskopie Allensbach, 2018) identifikovala na základě odpovědí zapojených dobrovolníků devět hlavních oblastí, na které se při své činnosti soustředí.

### Hlavní oblasti zapojení dobrovolníků do podpory uprchlíků



**Graf 3** Hlavní oblasti zapojení dobrovolníků do podpory uprchlíků v Německu

Zdroj: vlastní zpracování autorkou dle Institut für Demoskopie Allensbach (2018, str. 16)

Dobrovolníci se také angažují ve skupinách a sdruženích, které se věnují pomoci uprchlíkům. Jedná se převážně o podpůrné skupiny, které částečně fungují nezávisle, ale částečně jsou také napojeny na obce, církve nebo různé spolky. Asi třetina dobrovolníků poskytuje pomoc v rámci institucí nebo sdružení, které jsou aktivní i v jiných oblastech<sup>13</sup>. Jak již bylo uvedeno, není neobvyklé, že jednotlivci se angažují také na vlastní pěst (Institut für Demoskopie Allensbach, 2018).

V posledních letech došlo v mnoha obcích k otevřenému odmítání uprchlíků. Dochází k demonstracím proti politice vlády v otázce uprchlíků, částečně i přímo proti uprchlíkům samotným. Veřejnost sledovala vznik hanlivých nápisů, rasově motivované násilné útoky proti jednotlivcům i útoky na ubytovny pro uprchlíky. Výrazné mediální pozornosti se dostává trestným činům spáchaným uprchlíky. Téměř polovina všech dotazovaných dobrovolníků však

<sup>13</sup> např. sportovní kluby, pěvecké sbory atd.

uvádí, že takové odmítání ve své obci ani nezažili, ani se ho do budoucna neobávají. Zde se nicméně projevují poměrně velké regionální rozdíly. Na východě Německa a ve velkých německých městech se o odmítání uprchlíků hovoří podstatně častěji než jinde. Právě občanská angažovat a osobní participace na pomoci uprchlíkům je nejlepším receptem na prohlubování vztahů mezi majoritou a nově příchozími.

### **3.2 Opatrovník/ opatrovnice**

Pro lepší pochopení role opatrovníků, je nutné popsat, jaké úkoly má opatrovník plnit. Občas lze pozorovat, že nejen laikům, ale i odborníkům, je těžké vysvětlit, co opatrovník je a co dělá či dělat má. Důkladné porozumění instituci opatrovníka a jeho úkolům je nezbytné pro vyvození závěrů o tom, jak by opatrovník měl svou práci vykonávat, aby ji dělal „dobře“. Fakt, že instituce opatrovnictví a s tím spojené úkoly jsou v zákoně pouze obecně nastíněny, má za následek, že existují různé názory na to, co opatrovník dělá a jaké má úkoly. Toto je navíc zesíleno skutečností, že existují různé typy opatrovnictví. Německý občanský zákoník ve svém §1631 dává opatrovníkovi právo a povinnost starat se o svěřence, vychovávat ho, dohlížet na něj a určovat jeho pobyt (Spolkové ministerstvo spravedlnosti, 1996). Opatrovník či opatrovnice mají klíčovou úlohu při péči o nezletilé uprchlíky bez doprovodu, zejména proto, že jsou mimo jiné odpovědní za jejich právní zastoupení. Příslušný opatrovník zastupuje mladistvé nejen v rámci azylového řízení, ale je také zodpovědný za řadu podpůrných opatření, která se týkají sloučení rodiny nebo následného přestěhování, či přístupu ke vzdělávání a lékařské péči. Jmenování opatrovníka opatrovnickým soudem nastává v rozmezí několika týdnů od podání návrhu na místně příslušný soud. Návrh podává městský či okresní úřad, konkrétně jeho úřad pro mládež. V roce 2016 a 2017 se však z důvodu vysokého množství případů tento čas prodloužil až na několik měsíců. Mnoho dotazovaných mladistvých uvádělo dlouhé čekací doby, někdy několik měsíců, než došlo k prvnímu kontaktu s jejich opatrovníky. To však nutně nesouvisí s délkou soudního řízení. V praxi se běžně vyskytují případy, kdy je sice opatrovník ustanoven, ale k vlastnímu kontaktu se svěřenou osobou dojde až po několika týdnech či dokonce měsících.

Ve Článku 3 Deklarace práv dítěte (OSN, 1959) a v Článku 24 Listiny základních práv EU (Evropský parlament a Rada, 2016) je zakotveno, že při všech opatřeních, která se týkají dětí a mladistvých, musí být primárně zohledňován jejich nejlepší zájem. Pojem „zájem dítěte“

je neurčitým právním pojmem a řídí se individuálními potřebami dítěte. Zohlednění zájmu dítěte je tedy také pro zákonného zástupce nezletilého aspektem, který musí být průběžně brán v úvahu při každém rozhodnutí týkajícího se nezletilého. Dále je v Listině základních práv EU výslovně stanoveno, že názor dětí a mladistvých v záležitostech, které je ovlivňují, musí být brán v úvahu způsobem odpovídajícím jejich věku a stupni zralosti. Proto je třeba mít na paměti, že opatrovník by měl rozhodnutí činit ne za dítě, ale s dítětem, po předchozí vzájemné diskusi o věci. Zájem dítěte je pak definován jako třidimenzionální koncept:

- z oblasti hmotného práva: právo dítěte na zjištění a primární zohlednění jeho zájmů;
- z oblasti teorie práva jako právní princip: pokud lze právní ustanovení vykládat více způsoby, měla by být vybrána interpretace, která nejlépe slouží zájmu dítěte;
- z oblasti procesního práva: rozhodnutí, která se týkají konkrétního dítěte, skupiny dětí nebo dětí obecně, musí být při rozhodování vždy posuzována z hlediska možných pozitivních nebo negativních dopadů na dítě nebo děti.

V německém právu je zájem dítěte například explicitně uveden v kontextu celostátního přerozdělování mladistvých uprchlíků bez doprovodu. Podle toho principu by například sourozenci neměli být oddělováni, pokud to zájem dítěte nevyžaduje. Při uplatňování práv dítěte a dodržování zájmu dítěte je proto opatrovník jako zákonný zástupce nezletilého zcela klíčový. Aby opatrovník mohl svého svěřence co nejlépe zastupovat, je také zásadní, aby mezi nimi byl vzájemný důvěrný vztah. Pokud je tento důvěrný vztah z jakýchkoli důvodů narušen, měla by být zvážena změna opatrovníka.

Úspěch opatrovnictví závisí jen do určité míry na osobě opatrovníka. Externí faktory mají velký význam. Počet svěřenců připadajících na jednoho opatrovníka určuje, kolik času je k dispozici pro jednotlivého mladistvého a s jakou intenzitou se opatrovník může každému mladistvému věnovat. Vysoký počet příchozích má za následek, že jeden opatrovník je zodpovědný za stále více mladistvých. To má nutně vliv na kvalitu jeho práce a významně limituje možnosti častého kontaktu s mladistvými. Při hodnocení práce a zapojení opatrovníků je třeba mít tyto důležité vlivy na paměti. Činnost opatrovníků bývá terčem kritiky jak ze strany mladistvých uprchlíků bez doprovodu, tak i ze strany expertů pracujících s mladistvými uprchlíky bez doprovodu v zařízeních pro mládež. Tato kritika je často oprávněná. Je však většinou dána právě vysokým počtem případů, které má opatrovník ve své gesci, spíše než jeho nekompetencí nebo neochotou. Negativní hodnocení činnosti opatrovníků jsou prezentována



i ve výzkumné části této práce.

Pro potřeby opatrovníků a opatrovnic vznikl v červenci 2019 za podpory UNHCR metodický materiál, který by jim měl napomoci v efektivnější orientaci v problematice opatrovnictví mladistvých uprchlíků bez doprovodu. „*Kromě toho by materiál měl sloužit jako malý průvodce, ve kterém lze znovu dohledat jednotlivé body, které v praxi pravidelně vedou k problémům. Informace by měly také pomoci při rozhodování, zda a kdy by měla být vyhledána další pomoc expertů*“ (Informationsverbund Asyl und Migration, 2019). Zastoupené instituce UNHCR a Úřad pověřence spolkové vlády pro migraci, uprchlíky a integraci jsou si vědomy vysokých nároků, které výkon opatrovnictví klade na odborné znalosti i lidské kvality zapojených osob, proto pro ně vytvářejí podpůrné poradenské a vzdělávací programy. Z tohoto důvodu byly také v deseti základních bodech vypracovány standardy pro opatrovníky a opatrovnice mladistvých uprchlíků bez doprovodu, které jsou uvedeny v *Tab. 1* níže.

**Tabulka 1** Oblasti německých standardů pro opatrovníky a opatrovnice mladistvých uprchlíků bez doprovodu

Oblast standardu	Obsah oblasti standardu
<b>1. Zodpovědnost za osobní péči</b>	Opatrovník je odpovědný za osobní péči o svěřence. To zahrnuje právo a povinnost pečovat o svěřence, vychovávat ho, dohlížet na něj a určovat jeho pobyt. Opatrovník je tedy zodpovědný za fyzické a psychické blaho svěřence a zavázán výhradně k zájmům svěřence. Musí proto zajistit, aby mladistvý bez doprovodu měl přístup k poradenství ve věcech týkajících se pobytového práva, k dostatečné podpoře ve výuce německého jazyka, zdravotní péči, přístup ke vzdělávání a odbornému vzdělávání a měl vhodné ubytování.
<b>2. Koordinace a vyjasňování kompetencí</b>	Opatrovník může svou rozhodovací pravomoc ve specifických oblastech přenést na třetí osoby. Přesto zůstává plně odpovědný a musí dohlížet na to, zda je jeho svěřenec v oblastech delegovaných třetím osobám komplexně zajištěn. Opatrovník tedy musí koordinovat osobní péči. Je proto důležité, aby opatrovník znal ostatní aktéry zapojené do péče o svěřence. Aby se předešlo bojům o kompetence, měly by být vyjasněny pravomoci a rozdělení úkolů mezi opatrovníkem a zařízením pro mládež /sociální službou / ostatními aktéry. Opatrovník by měl také aktivně kontaktovat příbuzné mladistvého, informovat je o své roli

	a spolupracovat s nimi. Ve své spolupráci s třetími stranami by měl opatrovník zastupovat zájmy mladistvého. Zároveň by měl být schopen diskutovat problémy s mladistvým a nevyhýbat se konfrontacím.
<b>3. Aktivní účast na plánování pomoci</b>	Plán pomoci/integrační plán je klíčovým nástrojem péče o mladistvého, protože určuje typ a rozsah pomoci. Je proto zásadní, aby se opatrovník podílel na procesu a znal potřeby svěřence. Pouhá přítomnost opatrovníka na konferencích plánu nestačí. Jelikož opatrovník působí koordinačně, musí se aktivně zapojit a potřebné náležitosti konzultovat se všemi účastníky, především se svěřencem. Musí se informovat o všech možných nástrojích pomoci a sledovat důsledky pro rozvoj svěřence.
<b>4. Podpoření aktivního zapojení mladistvého</b>	Svěřenec by měl být zapojen do všech důležitých rozhodnutí ovlivňujících jeho život, odpovídajících jeho vývojovému stupni. Aby mohl opatrovník jednat v zájmu a pro blaho svěřence, musí svého svěřence osobně znát, vyměňovat si s ním názory a respektovat jeho vůli.
<b>5. Zajištění pobytu</b>	V případě mladistvých bez doprovodu je vyjasnění pobytového statusu zvláště důležitým aspektem. Opatrovník proto musí zajistit, aby byl jeho svěřenec přiměřeně podporován a zastoupen v otázkách týkajících se jeho pobytového statusu a případně jeho žádosti o azyl. Pohovory na Spolkovém úřadu pro migraci a uprchlíky se mladistvý může cítit zvláště zatížen. Opatrovník by měl svého svěřence na pohovory připravit a doprovodit ho. Pokud není schopen této úlohy dostát, měl by zajistit kompetentního zástupce.
<b>6. Komplexní informovanost svěřence</b>	Je pro mladistvého velmi těžké pochopit, co opatrovník je a kdy ho může kontaktovat. Opatrovník by měl každého svěřence brzy po svém ustanovení osobně potkat a vysvětlit mu své úkoly způsobem přiměřeným věku a chápání mladistvého. Na tomto prvním setkání by měl opatrovník dát svěřenci své kontaktní údaje a informovat ho, že ho může kontaktovat i samostatně, aniž by jako prostředník fungoval například pečovatel.

<p><b>7. Průběžný a osobní kontakt se svěřencem</b></p>	<p>Aby opatrovník splnil své úkoly, musí svého svěřence osobně znát. Měl by se snažit o pravidelná setkání i mimo plánované rozhovory o pomoci. Je také důležité, aby byl opatrovník snadno dostupný a věnoval mladistvému čas ve zvláště naléhavých záležitostech. Zejména pokud má mladistvý otázky týkající se svého pobytového statusu, měl by být opatrovník rychle dostupný. Čekací doby na schůzku dosahující několika týdnů nejsou přijatelné.</p>
<p><b>8. Respektující a citlivá komunikace se svěřencem</b></p>	<p>Způsob, jakým opatrovník komunikuje se svěřencem, má velký vliv na úspěch práce opatrovníka. Měl by se snažit svého svěřence poznat a vytvořit s ním důvěryhodný vztah. Opatrovník by měl svého svěřence respektovat a přistupovat k němu otevřeně a bez předsudků. Měl by mít cit pro zacházení s mladistvými a být si vědom své verbální a neverbální komunikace. Měl by být vnímavý a projevovat zájem o život mladistvých, aniž by byl příliš vtíravý. Měl by také svému svěřenci naslouchat a brát vážně jeho obavy, i když se mu mohou zdát banální. Vzhledem k tomu, že mladiství bez doprovodu se nacházejí ve velmi specifické situaci, měl by se snažit vcítit se do situace svěřence tím, že bude mít na paměti jeho současnou a minulou životní situaci. Měl by být zvláště citlivý na obavy spojené s útekem svěřence.</p>
<p><b>9. Splnění odborných předpokladů</b></p>	<p>Opatrovník by měl mít praktické zkušenosti a teoretické znalosti správních procesů. Právní znalosti v oblastech pobytového práva a azylového řízení, práva na pomoc dětem a mládeži. Kromě toho by měl opatrovník mít psychologické, pedagogické a sociologické znalosti. Interkulturní kompetence a znalosti o migraci jsou obligatorní. Dále by měl mít zkušenosti s podporou a poradenstvím dětem a mladistvým ve složitých životních situacích. Opatrovník by se měl před svou činností a během ní vzdělávat v oblastech, které jsou pro kompetentní vykonávání jeho úkolů nezbytné.</p>
<p><b>10. Osobní integrita opatrovníka</b></p>	<p>Opatrovník musí mít stabilní osobnost, aby mohl zvládat náročné situace, frustrace a i případné nepřátelství ze strany třetích osob. Musí být organizovaný, mít dobré časové řízení a být flexibilní v neočekávaných situacích. Měl by být si vědom kulturních rozdílů a být</p>

ochoten se dozvědět základní informace o zemích původu svěřenců. Dále by měl být ochoten a schopen spolupracovat se třetími osobami, samostatně činit rozhodnutí a nést za ně odpovědnost. Měl by si v případě problémů a obtíží včas vyhledat poradenství a pomoc.

Zdroj: vlastní zpracování autorkou dle Noske (2010)

### 3.3 Kulturní tlumočníci

Velkým problémem při poskytování psychosociálních intervencí uprchlíkům je nejen jazyková bariéra, ale také – a to patrně ještě výrazněji – bariéra sociokulturní. Zde se ukazuje vysoký potenciál spolupráce s lidmi, kteří přišli do SRN sami jako migranti v předchozích letech a nyní jsou připraveni a ochotni pomoci svým krajanům. Právě tito lidé, kulturní tlumočníci (Henn, 2018, s. 204), jsou velikou pomocí a podporou pro nově příchozí. Kulturní tlumočníci, kteří sami mají migrační zkušenost, pomáhají ostatním migrantům orientovat se v nové kultuře s cílem propojit lidi z různých kulturních prostředí. Hlavním úkolem kulturních tlumočnicků není překladatelská činnost, ale interkulturní tlumočení (Henn, 2018, s. 205). Vysvětlují kulturní pozadí a odlišnosti, doprovázejí klienty do zdravotnických a školských zařízení či úřadů, pomáhají s každodenními problémy způsobenými kulturními rozdíly a přispívají ke vzájemnému porozumění a zlepšování vzájemného soužití.

Aby bylo možné jejich institucionální zapojení do integračních aktivit, byl v roce 2019 vytvořen, a v roce 2020 pilotně realizován, specializovaný kvalifikační kurz pro tyto osoby (Katholische Erwachsene Bildung, 2021). Kulturní tlumočníci jsou od roku 2020 k dispozici nejen klientům, ale i profesionálům. Pomáhají jim osvětlit kulturní rozdíly, informují je o problémech, které oni sami museli v průběhu integračního procesu řešit, a v neposlední řadě zprostředkovávají cennou zpětnou vazbu od svých klientů.

Kulturní tlumočníci získávají prostřednictvím zapojení do pracovních skupin německé neziskové asociace *AK Asyl* aktuální informace o migračních tocích jak na národní, tak mezinárodní úrovni. Díky přímé práci s mladistvými uprchlíky bez doprovodu i s dospělými disponují informacemi o aktuálních migračních zkušenostech uprchlíků. Podporují odborníky ve zviditelňování a uvědomování si existující rozmanitosti v kulturním, náboženském a jazykovém rozměru. Vše díky vlastní migrační zkušenosti. Mohou účinněji podporovat také

pedagogy i jejich asistenty při vzdělávání mladistvých uprchlíků bez doprovodu. „Kulturní tlumočníci jsou si vědomi zažitých kulturních a sociálních stereotypů, které ovlivňují jednání a chování uprchlíků na nevědomé úrovni a jsou schopni je reflektovat a zprostředkovat odborníkům. Otevírají tak možnost multiperspektivního pohledu. Jejich úkolem je přispět k zajištění pozorného a respektujícího přístupu mezi institucemi a uprchlíky a podpořit zavedení komunikačního stylu bez hierarchií“ (Engin, 2019, s. 38). Činnost kulturních tlumočnicků představuje – na rozhraní mezi migranty a vzdělávacími institucemi – velkou příležitost podílet se na úspěchu partnerství v oblasti vzdělávání a výchovy. Klíčová kompetence kulturních zprostředkovatelů spočívá v relativizaci deficitních perspektiv a ve vedení pedagogického plánování i rozhodovacího jednání z pohledu zdrojů v duchu transkulturního přístupu. Zvláště aktuální kontexty nově příchozích migrantů by měly být využity jako základ pro migračně citlivou výchovu a vzdělávání.

Kulturní tlumočníci hrají klíčovou roli v procesu rodinného a výchovného poradenství, což je obzvláště důležité pro rodiny s dětmi a mladistvými, kteří jsou povinni zahájit školní docházku. V Německu musí děti, které ještě nesplnily povinnou školní docházku, nastoupit do školy nejpozději šest týdnů po registraci svého pobytu. Standardně se povinná školní docházka plní ve škole, která spadá do obvodu jejich bydliště. Zajištění adekvátní podpory pro integraci žáka do školního prostředí je v kompetenci dané školy a jejího zřizovatele. Kulturní tlumočníci mají mimo jiné za úkol společně s rodinami probírat tuto pro ně novou situaci, vysvětlovat důležitost a přínosy vzdělání a objasňovat povinnosti rodičů spojené se zajištěním povinné školní docházky a řádné výchovy v souladu s platnými právními předpisy. V této oblasti se často objevují významné kulturní rozdíly, které jsou ovlivněny společenským vnímáním rolí dítěte v zemích jejich původu. Je důležité upozornit, že některé výchovné metody, které jsou v jiných kulturách běžně používány, mohou být v Německu zákonem zakázány a v extrémních případech mohou vést až k omezení rodičovských práv<sup>14</sup>. Výchova dětí v rodině a rodinné vztahy jsou velmi intimní oblastí lidského života, a proto je nutné toto téma komunikovat s klienty velmi citlivě a s respektem k jejich kulturnímu pozadí. Výzkumy ukazují, že esenciální je zaměřit se na vysvětlování zásad a hodnot, které formují výchovu dětí a mládeže v evropské kultuře (Henn, 2018, s. 212). Současně je důležité jasně a precizně

---

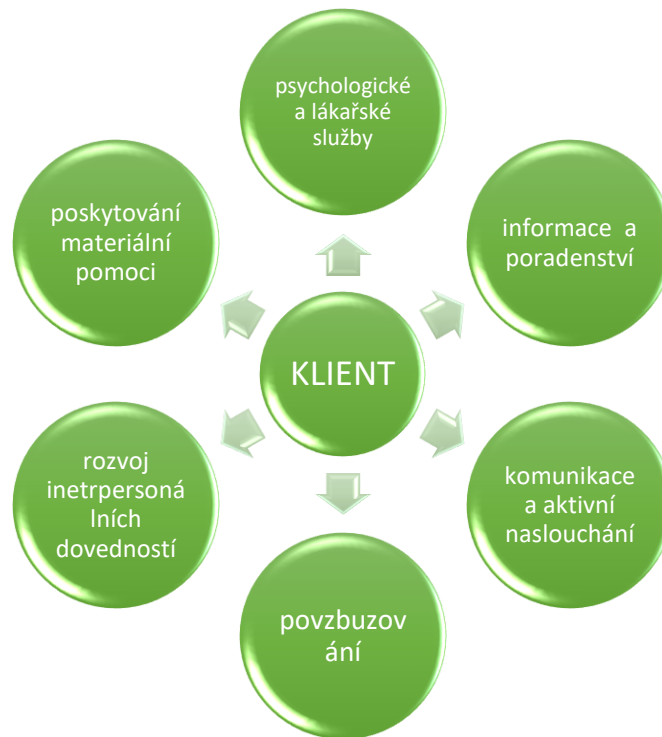
<sup>14</sup> jedná se např. o používání fyzických trestů

formulovat pravidla, která musí být v procesu výchovy v Německu dodržována, a komunikovat je srozumitelným způsobem. V tomto kontextu je určité neformální postavení kulturních tlumočnicků zásadní výhodou. Jsou dobře obeznámeni se systémem, avšak zároveň stojí mimo něj. Nejsou oficiálními představiteli systému, klienti si tedy nemusí „dávat pozor“ co jim sdělí, a navíc disponují předporozuměním pro určité kulturně a společensky determinované situace. Naplňují tedy částečně i předpoklady pro roli mediační a v případě nesouladu mohou pomoci zprostředkovat nalézání řešení a podpořit odborníky z řad právníků, psychologů, pedagogů či sociálních pracovníků.

## 4 Psychosociální intervence u osob s migrační zkušeností

Psychosociální intervence je praktickou formou aplikace mezioborové spolupráce psychologů a psychoterapeutů se sociálními pracovníky, sociálními pedagogy a krizovými interventy. Do poskytování psychosociálních intervencí se zapojují i další odborníci z oblasti medicínské, pedagogické či právní a jejich společným cílem je intervence, jak ji definují Hartl a Hartlová (2015), tedy „*technika směřující k přerušení, zamezení nebo úpravě probíhajícího procesu*“. Samu psychosociální intervenci pak definuje Hoskovcová (2009, s. 9) jako „*odbornou činnost vykonávanou konkrétní osobou nebo organizací, jejímž cílem je zlepšení kvality života a snížení utrpení konkrétního jedince nebo skupiny lidí*“. Světová zdravotnická organizace (WHO, 2024) pak psychosociální intervenci definuje jako proces podpory oslabených nebo znevýhodněných jedinců, který jim umožňuje dosáhnout optimální míry samostatného fungování.

Jak je tedy z výše uvedených definic patrné, psychosociální intervence se zaměřují primárně na eliminaci negativního stavu. To však neznamená, že se neorientují i na oblast prevence. Naopak, včasné a správně cílené poskytnutí psychosociální intervence může efektivně předcházet vzniku a rozvoji traumatu (Hoskovcová, 2009, s. 9–10). Z toho je zřejmé, že poskytovatel psychosociální intervence se soustředí na člověka tady a teď, tedy na klientovu konkrétní životní situaci a v závislosti na této situaci volí vhodné intervenční postupy, jak je naznačeno v diagramu na *Obr. 2* níže. Klient je tedy v tomto případě činitelem, který determinuje volbu odborného postupu.



**Obrázek 2** Příklady strategií psychosociálních intervencí

Zdroj: vlastní zpracování autorkou dle Hoskovcová (2009)

Podle frekvence rozlišujeme při poskytování psychosociálních intervencí dva základní přístupy. Prvním je intervence jednorázová, která může mít i charakter krizové intervence. Druhým je intervence opakovaná, která se zaměřuje na eliminaci nežádoucího jevu kontinuálně. Při realizaci opakovaných intervencí je žádoucí vytvořit intervenční program či plán, který definuje základní parametry plánované intervence tak, aby bylo zřejmé, jakým způsobem bude probíhat a kdo ji bude zajišťovat.

Při poskytování psychosociálních intervencí uprchlíkům se jak v SRN, tak ve světě, stále více uplatňuje koncept MHPPS (Mental Health and Psychosocial Support) neboli „Psychické zdraví a psychosociální podpora“. Tento koncept byl vytvořen experty zapojených zemí a NNO v Meziagenturním stálém výboru (IASC)<sup>15</sup>. Členové IASC zahrnují zástupce klíčových agentur OSN, jako je Světový potravinový program (WFP), Úřad vysokého komisaře

---

<sup>15</sup> IASC je nejvyšším mezinárodním koordinačním fórem pro humanitární pomoc. Bylo založeno v roce 1992 a funguje pod záštitou Ekonomické a sociální rady Organizace spojených národů (ECOSOC). Hlavním úkolem IASC je zajistit koordinaci mezi různými agenturami OSN, mezinárodními organizacemi a nevládními organizacemi ve snaze o zefektivnění humanitárních operací a reakcí na krize a katastrofy po celém světě.



OSN pro uprchlíky (UNHCR), Dětský fond OSN (UNICEF) a další, stejně jako mezinárodní organizace mimo systém OSN a konsorcium nevládních organizací. Cílem je společně řešit humanitární výzvy a podporovat efektivní využívání zdrojů při reakcích na nouzové situace.

Koncept MHPPS popisuje všechna opatření zaměřená na zachování a zlepšení psychosociální pohody klientů (Inter-Agency Standing Committee, 2007, s. 9–13). Vychází z premisy, že pojem „pohoda“ je sice úzce spojen s psychickým zdravím, ale je ještě širší a jeho definice značně závisí na jazyku, kultuře a společenském kontextu a hodnotovém systému dané osoby. Pojem „psychosociální“ spojuje psychické (myšlenky, pocity, chování) a sociální (blízké osoby, životní podmínky, kultura) aspekty lidského prožívání. Propojení psychického zdraví a psychosociální pohody v pojetí MHPSS zdůrazňuje, že nejde o sociální poměry na jedné straně a psychické stavy na straně druhé, ale o skutečnost, že sociální konflikty či nouze a psychické potíže musí být vždy vnímány ve vzájemném vztahu a ani jeden prvek nesmí být při zpracování opomíjen. Psychosociální pohoda se týká pozitivního fyzického a duševního stavu, který podporuje osobní růst. Tento umožňuje osobě navazovat konstruktivní vztahy s ostatními lidmi a je dynamickým životním procesem. Přístupy MHPSS se snaží zachovat a zlepšit psychosociální pohodu člověka a působit proti psychickým poruchám. Poskytování vhodné podpory probíhá na základě potřeb prostřednictvím rozmanitých a vzájemně se doplňujících opatření. Přístupy psychoterapeutických intervencí vychází z různých obrazů člověka podle konkrétní využití terapeutické školy, která následně určuje metodiku a kroky terapie. Implementace principů MHPSS v oblasti poskytování psychosociálních intervencí mladistvým uprchlíkům bez doprovodu vyplývá i z výpovědí informantů z řad expertů i uprchlíků, kteří popisují, jak se jednotlivé klíčové aspekty konceptu realizují v každodenní praxi středisek prvotní péče.

Terapie lidí s traumatickými zkušenostmi se také zabývá psychosociálními aspekty – zaměřuje se na potíže pacientů s regulací dysfunkčních myšlenek a pocitů nebo na navazování a udržování konstruktivních mezilidských vztahů. Pod hlavním pojmem „psychosociální intervence“ se skrývá množství přístupů, které posilují odolnost, psychickou pohodu a funkčnost jedinců na emocionální, sociální, spirituální, kognitivní a behaviorální úrovni bez použití medicínského modelu léčby. Psychosociální intervence v kontextu útěku a násilí mají za cíl vytvářet bezpečná místa, kde mohou lidé získat prostor pro zpracovávání svých negativních zážitků takovým způsobem, aby se jejich negativní dopady na běžný život

v co největší míře snížily. Zohledňují se speciální potřeby lidí a současně se berou v úvahu sociální, ekonomické a politické dimenze zátěže. Opatření psychosociální podpory dle MHPPS považují pro podporu pohody uprchlíků za klíčové následující aspekty a snaží se je proto prosazovat:

- Uspokojení základních potřeb, jako je ochrana, bezpečnost a zajištění zásobování vodou a potravinami.
- Aktivní posilování a obnova konstruktivních mezilidských vztahů, které umožňují sociální uznání a vzájemnou podporu.
- Vytváření prostředí, ve kterém jednotlivci a/nebo skupiny mají možnost zažívat vlastní účinnost a pozitivní roli ve svém sociálním prostředí a vnímat sebe a ostatní ve svých potřebách, silných a slabých stránkách.
- Aktivování osobních a sociálních zdrojů jedince, které pomáhají zvládat každodenní život a integrovat prožitky do vlastního sebepojetí a světového názoru.
- Obnovování důstojnosti, spravedlnosti, kontroly a autonomie.
- Podpora vytváření nových cílů a životních plánů, aby jedinec mohl svůj život vnímat jako smysluplný a obohacující a žít v souladu s hodnotami sdílenými jeho referenční skupinou.

Tato podpůrná opatření jsou většinou nízkoprahová a obvykle přístupná na úrovni municipalit. Mají za cíl dosáhnout na co nejvíce lidí. Často jsou začleněna do sektorů zdravotnictví, vzdělávání a sociální práce nebo jsou doplňková k opatřením v jiných sektorech, jako například hledání zaměstnání a podpora zaměstnanosti a další odborná příprava. Uplatňování tohoto konceptu v praxi vede ke zvýšení reflexe skutečných potřeb klientů (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit, 2018, s. 40–41).

## 5 Výzkumná část

Ve výzkumné části disertační práce jsou prezentovány jednotlivé dílčí kroky výzkumu. V úvodu jsou sumarizovány aktuální poznatky v oblasti psychosociální podpory mladistvých uprchlíků bez doprovodu. V návaznosti na tuto podkapitolu je pak představena výzkumná strategie a jednotlivé využití metody výzkumu. V následujících podkapitolách je prostor věnován prezentaci výzkumných otázek. Design výzkumu a původně naplánovaný časový plán výzkumu jsou pro názornost představeny graficky. Komentovány a odůvodněny jsou rovněž případné odchylky od časového plánu. Dále se kapitola zabývá využitými metodami sběru dat a obšírněji popisuje výzkumný vzorek. Samozřejmě není opominuto ani hledisko kvality výzkumu a výzkumné etiky.

Detailní popis způsobu interpretace dat za využití jednotlivých výzkumných metod je potom se zásadní pozorností představen v *kapitole 6*. Pro větší přehlednost a názornost jsou vedle citací výpovědí účastníků výzkumu zařazeny přehledové tabulky a grafická znázornění. Za samotnými výsledky výzkumu a jejich interpretací je uvedena podkapitola shrnující klíčové získané poznatky. Jejich diskuze s teoretickými východisky je pak uvedena v rámci samostatné *kapitoly 7*.

### 5.1 Aktuální poznatky v oblasti významu psychosociální podpory mladistvých uprchlíků bez doprovodu

Dosud publikované výzkumy a studie v oblasti migrace a integrace uprchlíků a mladistvých uprchlíků bez doprovodu identifikovaly několik klíčových oblastí, které zásadním způsobem ovlivňují kvalitu života osob s migrační zkušeností v zemi pobytu. Na prvním místě stojí poznatek, že proces integrace je vícedimenzionální a komplexní a nelze ho chápat jako pouhou povinnost migrantů (srov. Berry et al., 2006, s. 303–332; Scherr a Inan, 2018, s. 201–226). Je třeba vzít v úvahu, že možnosti integrace jsou do značné míry ovlivněny podmínkami, které pro zapojení migrantů do svých struktur vytváří přijímající majoritní společnost. Výzkumy realizované v letech 2005–2010 upozorňují na skutečnost, že zejména u mladistvých (případně věku mladistvých blízkých) uprchlíků vedle tradičních aspektů integrace, jako jsou jazykové kompetence, začlenění na pracovní trh a do vzdělávacího procesu

a sociálních struktur, hraje zásadní roli i otázka bezpečnosti a stabilního pobytového statusu (srov. Ager a Strang, 2008, s. 166–191, 2010, s. 589–607). Ager a Strangová také upozorňují na význam vytváření tzv. sociálních mostů mezi uprchlíky a příslušníky majoritní společnosti, které přispívají k „sociální harmonii“. Žádoucím stavem je pak zajištění pocitu bezpečí, ochrany před diskriminací a v konečném důsledku také získání trvalého pobytu a přijetí uprchlíků jako rovnocenných členů společnosti. Dle Agera a Strangové (2008, 2010) je právě sociální harmonie klíčovým předpokladem pro budování udržitelné budoucnosti uprchlíků v novém prostředí.

Výzkumy realizované Carlingen a Collinsovou (2017, s. 909–926) vcelku přesvědčivě dokládají, že významný vliv na úspěšnost a také rychlost integrace mladistvých uprchlíků je silně ovlivňována jejich vlastními aspiracemi a očekáváními. K obdobným závěrům dochází také Drammehová (2010, s. 9–15) v návrhu konceptu „Life project“, který je tvořen souborem intervencí a opatření, která respektují autonomii klienta, zároveň kladou důraz na jeho aktivní participaci a počítají s proaktivním přístupem institucí i občanů v cílové zemi.

Velmi zajímavá zjištění podporující tuto tezi vychází také z výzkumů realizovaných ve Francii Etiembleovou (2008, s. 180–185), později i ve spolupráci se Zannaem (Etiemble a Zanna, 2013). Tito autoři využívají dlouholeté zkušenosti s přistěhovalectvím a imigrací mladistvých uprchlíků bez doprovodu do Francie, především z bývalých francouzských koloniálních území. Tato zjištění pak potvrzuje i novější francouzská studie de Gourcyové (2013, s. 5–7) zaměřená také primárně na uprchlíky z oblastí, kde je francouzština druhým<sup>16</sup> používaným jazykem. Toto je třeba zohlednit zejména v kontextu toho, že všechny v tomto odstavci zmiňované práce akcentují sice důležitost znalosti jazyka země pobytu příchozími uprchlíky, ale nezabývají se primárně problémy, které vznikají při naprosté absenci znalosti jazyka majority. Vědomá očekávání a cíle uprchlíků, jejich záměry a plány, kterých by chtěli oni sami v budoucnu dosáhnout, významně ovlivňují integrační proces. Zde je nutné zmínit také skutečnost, že v případě mladistvých uprchlíků jsou tyto cíle často nikoli jen cíli jejich vlastními, nýbrž se často jedná o aspirace jejich původních rodin a často o určitý typ závazku vůči jejich rodině v zemi původu.

---

<sup>16</sup> Druhým ve smyslu nikoli nutně úředního jazyka, nýbrž jazyka, kterému je běžně porozuměno v každodenní komunikaci.

*„Já vím, že to je asi pro mě škoda, že jsem z toho učení odešel. Vydělávám teď 1.500, - €. Ale tam jsem měl za měsíc 800,-€ a já musím každý měsíc poslat domů alespoň 400,-€. Máma na to čeká má jenom mě, kdo jí pomáhá. Abych sem mohl jet, musela si hodně peněz i vypůjčit a musí to vrátit. Mám ještě dvě sestry a bratra, ale ten nemá práci“ (4, 2020).*

Při procesu integrace je v ideálním případě dosaženo souladu mezi individuálními očekáváními a plány jednotlivých uprchlíků (srov. ISMU, 2019, s. 27) a reflexe těchto jejich očekávání v podmínkách vytvářených v cílové zemi. Ať už se jedná o podmínky institucionální, a tedy z podstaty věci unifikované a dané zákonnými a podzákonnými normami, tak o podmínky vytvářené přímo jednotlivci, firmami, vzdělávacími a poradenskými institucemi a dalšími aktéry<sup>17</sup>. Ideální stav je tedy takový, který vede k tomu, že očekávání a cíle, které uprchlíci měli při vstupu do přijímající země, jsou buďto přímo realizovány, nebo dochází k takovému posunu v očekávání a plánech uprchlíků, který jim umožňuje nalézt realizovatelnou životní perspektivu, která se jim subjektivně jeví jako smysluplná a na jejíž realizaci se chtějí aktivně podílet.

Výzkumy také ukázaly, že problémy, kterým čelí mladí uprchlíci, jsou často výsledkem složitého vzájemného působení jejich osobních dispozic a strukturálních, právních a institucionálních aspektů integrace v přijímající společnosti (Berger Cardoso et al., 2017; ISMU, 2019, s. 31–62). Mezi cíli uprchlíků a očekáváními přijímající společnosti existuje značná shoda, zejména co se týče vzdělávání, zaměstnanosti a dodržování zákona. Úspěšná integrace z pohledu uprchlíků a současně i majority zahrnuje také dosažení socioekonomické nezávislosti, sociálního uznání a kvalitních mezilidských vztahů.

Z výzkumů realizovaných v SRN pod záštitou UNICEF v roce 2017 (Lewek a Naber, 2017) také vyplývá, že problematické vývojové poruchy, poruchy chování a případný rozvoj delikventního chování jsou výsledkem individuální anamnézy a subjektivních dispozic konkrétního jedince, které jsou umocněny specifickými vnějšími podmínkami odmítavě reagujícími na potřeby a požadavky jedince. Jedinec je tak opakovaně vystavován zážitku nepochopení a frustrace. Přestože nelze předpokládat přímý a jednoznačný vztah mezi

---

<sup>17</sup> viz. kapitola č. 6.1 a 6.2

jednáním přijímající společnosti<sup>18</sup>, zejména vzhledem k dalším vlivovým faktorům, jako jsou zkušenosti uprchlíků s násilím, význam skupin vrstevníků a jejich neformálních struktur, koncepty maskulinity a především kulturní rozdíly, lze přesto říci, že zpoždění odpovídajících opatření, nezájem ze strany přijímající společnosti, prožitá a nezpracovaná traumata a zkušenosti s neúspěchem v procesu integrace hrají klíčovou roli při rozvoji nežádoucího chování u mladistvých uprchlíků bez doprovodu (srov. Pfeiffer et al., 2018, s. 32–54).

*„Když jsem to všechno už nemohl vydržet a neměl jsem nikoho, kdo by o tom chtěl se mnou mluvit, tak jsem se začal řezat. Nejdřív do ruky, pak do stehen. Jednou když mi tekla krev z té rány a já si to jako užíval, když tě to bolí a myslíš jenom na tu bolest, tak vrazil do pokoje Zain a zůstal na mě čumět. V ten moment jsem vzal ten nůž, co jsem se s ním řezal a hodil ho po něm. Zapíchl se mu do nohy a tím to všechno začalo. Zavolali policii...“ (30, 2022).*

Podle výzkumu neintegrace (Schroer, 2021, s. 373–391) a výzkumu biografického vzniku mládežnické delikvence (Scherr, 2018, s. 281–296) je možné přispět ke snížení rizika deviantního chování v případě, že jedinec prožije úspěch, sociální uznání a respekt od druhých osob, má alespoň uspokojivé vztahy s dalšími osobami, je schopen alespoň částečně dosahovat cílů, které si stanovil, jeho každodenní život má určitou strukturu a má k dispozici příjem, který kryje alespoň jeho základní životní potřeby. Toto potvrzují i data získaná od informantů v rámci výzkumu.

*„Pomohlo mi, v tom prvním roce, že mě Michi vzal do toho klubu. Hrál jsem fotbal a dařilo se nám, vyhrávali jsme, a tak jsem přestal chodit s klukama do toho parku, kde se scházeli s těmi dealery, neměl jsem na to čas. Pak je tam chytli a měli z toho velký potíže, nevím, jak to nakonec dopadlo, já u toho, naštěstí, nebyl.“ (24, 2022).*

---

<sup>18</sup> V tomto kontextu je pojem přijímající společnost chápán komplexně a zahrnuje v sobě všechny faktory spojené s životem v cílové zemi.

*„...Hodně mě potěšilo, když mi ta stará sousedka řekla, že byla v Kongu, a že se jí tam moc líbilo. Povídali jsme si pak ještě chvíli a od té doby jsem se v tom domě cítil mnohem líp. Vždycky, když jsme se potkali, tak se se mnou na chvíli bavila a já ji ukazoval fotky z domova. Zajímalo jí to.“ (17, 2022).*

Role institucí, jako jsou například vzdělávací zařízení, odbory sociálně-právní ochrany dětí, denní stacionáře, podpůrné a poradenské služby, centra volnočasových aktivit, občanská sdružení, NNO a další, je klíčová při snaze podporovat uprchlíky v integračním procesu. Synergická spolupráce těchto institucí pomáhá nalezení souladu mezi potřebami uprchlíků a příslušníků majority, a to i přesto, že to může být ztíženo legislativními překážkami a nedostatky v institucionalizovaném systému podpory.

Studie ICMPD (2019) stejně jako i další provedené v letech 2018 a 2019 (ISMU, 2019; Kury et al., 2018, s. 313–354) se na základě analýzy individuálních integračních plánů zabývají kvalitativními aspekty podpůrných opatření, která mohou pozitivně přispět k průběhu integrace uprchlíků a zohledňují také možná rizika s integračním procesem spojená. Ve všech výše jmenovaných studiích se objevují shodná zjištění, která korespondují i s daty získanými v rámci výzkumu popisovaného v této disertační práci. Tyto kvalitativní aspekty jsou v tomto kontextu velmi důležité jednak jako příklady dobré praxe, které jsou již realizovány, ale také jako návody a podklady pro tvorbu koncepcí, popřípadě modifikaci kontinuálně prováděné metodiky integračních opatření. Podle Freévillovy studie z roku 2018 lze identifikovat 6 důležitých oblastí integračních opatření (Freéville, 2018, s. 5–13), která jsou uvedena v diagramu na *Obr. 3* níže.



**Obrázek 3** Důležité oblasti integračních opatření

Zdroj: vlastní zpracování autorkou dle Freéville (2018)

Na základě výzkumu Scherra a Breitovové (2021), který se zabýval příčinami problematického chování mladých uprchlíků ve spolkové zemi Bádensko-Württembersko, byly identifikovány tři hlavní oblasti, na které je nutné se při přípravě a modifikaci integračních plánů zaměřit. První je oblast právní, která obsahuje především zjednodušení a zpřehlednění právního postavení uprchlíků a umožní jim již v době probíhajícího azylového řízení plnohodnotnou účast na životě majoritní společnosti. Druhou oblastí je efektivní síťování jednotlivých aktérů, kdy jsou činnosti koordinovány právě na úrovni aktérů a administrativní zátěž těchto činností není přenášena na samotné uprchlíky. S tím následně souvisí také převzetí odpovědnosti jednotlivých aktérů za úspěšnost procesu integrace a jeho kvalitu. Třetí oblastí je neustálé zkvalitňování celého systému, kdy je nutné, aby nastavený systém nebyl rigidní, nýbrž naopak svižně reagoval na měnící se situaci a nabízel flexibilní formy pomoci a podpory (srov. Scherr a Breit, 2021, s. 65).



## 5.2 Výzkumná strategie

Epistemologickým východiskem této práce je sociálně konstruktivistická perspektiva. Ta se zabývá samotnou sociální konstrukcí znalostí a tím, jak lidé konstruují svou verzi reality. Konstrukcionistická epistemologie tvrdí, že svět a naše poznání o něm neodráží reálnou přirozenost vnějšího světa, ale to, co o světě, o sobě a o okolnostech ve světě víme, je konstruováno prostřednictvím různých diskurzů a systémů významů, v nichž všichni žijeme (Berger a Luckmann, 1999, s. 161–168). Proces tvorby znalostí je často založen na empirických datech a vědeckém poznání, v konstrukcionistickém pojetí to ale nevede k odhalení jednotné, základní reality. Na rozdíl od realistických nebo pozitivistických přístupů předpokládajících, že existuje objektivní realita, kterou je možné prostřednictvím vědeckého zkoumání poznat, konstrukcionismus tvrdí, že realita a naše poznání jsou neustále konstruovány a rekonstruovány v rámci sociálních, kulturních, morálních, ideologických i politických kontextů. Jinými slovy to, co považujeme za znalost nebo pravdu, je výsledkem interakcí, diskurzů a interpretací, které se neustále vyvíjejí a mění v závislosti na našich sociálních a kulturních prostředích. Vzhledem k tomu, že náplní výzkumu je především popsat, jak subjektivně vnímají poskytované psychosociální intervence jejich příjemci, se právě konstruktivistická perspektiva se svým fokusem na konstrukci naší reality prostřednictvím našich vlastních individuálních prožitků jeví jako ta nejvhodnější.

Pro realizaci výzkumu byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie. V prezentovaném výzkumu stojí ve středu zájmu snaha porozumět lidskému prožívání, chápání a jednání v konkrétních situacích. Proto jsou kvalitativní metody, které se zaměřují na interpretaci sociální reality účastníků výzkumu, pracují s verbálními daty a umožňují detailně popsat zkoumanou situaci i reflektovat temporální změny, nanejvýše vhodné pro dosažení stanoveného výzkumného cíle. V neposlední řadě dává kvalitativní výzkumná strategie také možnost popsat procesní složky společenských jevů. V tomto případě je zásadní chování lidí v jejich přirozeném prostředí. Je důležité zjistit, jak účastníci výzkumu chápou svou konkrétně prožívanou realitu, a jak tento prožitek sami interpretují (Švaříček, 2005, s. 135).

Využitá kvalitativní výzkumná strategie je prolnta s interpretativistickým přístupem. Tento přístup vychází z premisy, že jevy jsou interpretovány skrze perspektivy jejich aktérů (Kleemann et al., 2013, s. 13–34). Outhwaite (2006, s. 161–162) tento přístup definuje jako

„...přístup, který klade důraz na subjektivní význam jednání a institucí v sociálním světě.“ Tato idea interpretace je primárně založena na porozumění zevnitř, kdy se – na rozdíl od vnějšího vědění srov. (Merton, 1949) – zajímá o to, jak jednotlivec vnímá, prožívá a chápe sociální situaci jejímž je aktérem. Jádrem popisovaného výzkumu tedy v souladu s těmito principy není vysvětlování a zdůvodňování zkoumaných jevů z pohledu zvenčí, nýbrž porozumění těmto jevům a jejich významům zevnitř, z perspektivy účastníků výzkumu v jejich přirozeném světě<sup>19</sup>.

Hlavní teoretickou oporou je fenomenologie v duchu Husserlovy filozofie, která pojímá vědomí – tedy jak subjekt vnímá určitý objekt či jev – jako výsledek vzájemné interakce. Vědomí je zde pojato jako „*noesis*“, myšlenkový proces odehrávající se v konkrétním časovém momentu (Husserl a Schumann, 1976). V kontextu prováděného výzkumu je klíčové si uvědomit, že sociální realita účastníků výzkumu se dynamicky mění, což má zásadní vliv na spolehlivost získaných dat. V souladu s Husserlovým požadavkem „*jít k věci samým*“ je výzkum veden snahou poznat vlastní zkušenost účastníků, v tomto smyslu danost, která je jakožto fenomén tvořena ve vědomí účastníků jejich vlastní reflexí prožitků a je jimi objeovávána a v rámci polostrukturovaného rozhovoru jimi deskriptována.

Výzkumný design je založen na hermeneutickém paradigmatu<sup>20</sup>, které používá hermeneutický kruh jako základ pro exploraaci vztahů mezi různými aspekty sdělení, jejich kontexty a celkovým významem. Důraz je přitom kladen na unikátnost a nezávislost výzkumníka samotného i účastníků výzkumu, včetně jejich sociálních, kulturních a jazykových charakteristik. V moderním pojetí se hermeneutický kruh transformuje spíše ve spirálu (Gadamer, 2007, s. 270–305) vedoucí k hlubšímu a přesnějšímu porozumění zkoumaným fenoménům.

Velmi důležitým aspektem tohoto výzkumu jsou v této souvislosti i hlediska jazyková a kulturní. V roce 1958 přednesl k tomuto tématu Gadamer přednášku na univerzitě v belgickém Löwenu, kde reflektoval lingvistické a kulturní tradice jako základ pro rozumění

---

<sup>19</sup> Ve významu pojmu zavedeném Husserlem a Schumannem (1976).

<sup>20</sup>Paradigma je základní soubor předpokladů, vzorců myšlení, metod a hodnot, které určují rámec a přístup k výzkumu, poznání, interpretaci a porozumění určité oblasti nebo disciplíny. Pojem byl zaveden T. S. Khunem v díle *The Structure of Scientific Revolutions* z roku 1962.

situacím a jevům (Gadamer, 1994, s. 8, 26). Lze tedy konstatovat, že jazyk a kulturní pozadí jedince jsou základem vytvářejícím podmínky pro jeho vlastní porozumění a vyváření jeho promluv. Toto je pro popisovaný výzkum skutečně zásadní, protože informanti z řad uprchlíků pochází výhradně z prostředí s odlišnou kulturní tradicí ve vztahu k výzkumnici i ve vztahu k majoritní společnosti. Dle Gadamera (1994) znamená porozumění naši schopnost a také ochotu zvážit, co promlouvající svým sdělením myslí. „*Každá interpretace textu má tedy začínat reflexí interpreta nad přejatými myšlenkami, jež vyplývají z jeho hermeneutické situace*“ (Gadamer, 1994, s. 44). Naše předsudky a předpoklady, které obligatorně ovlivňují naši schopnost dorozumění a porozumění, je nutné vědomě reflektovat a rozdílnost jazykové a kulturní tradice akcentovat tak, aby výsledná interpretace sděleného co nejlépe odpovídala vlastnímu smyslu sdělení, a to i se zřetelem k překladu z jednoho jazyka do druhého.

Popisovaný výzkum neprobíhal pouze na úrovni analýzy přepisů, ale zahrnoval také přímou interakci výzkumníka s účastníkem výzkumu. Předchozí porozumění, očekávání a předsudky výzkumníka tak nevyhnutelně formují jeho interpretaci informací od respondentů. To však poskytuje jedinečnou příležitost pro adaptaci a modifikaci standardizovaných rozhovorů, kdy je na základě kritické reflexe rozdílů v perspektivách, které vyplývají z fenomenologického přístupu, umožněn hlubší vhled do nových souvislostí, informací a perspektiv, které se objevují po „prvních dojmech“. Výsledkem je, že výzkumník lépe porozumí materiálu, což mu umožní efektivněji integrovat získané informace do širšího kontextu.

*Informant: „...To bylo jinak. Bylo to tam pro mě těžké, protože jsem k nim nepatřil.“*  
*Výzkumnice: „Jak to myslíte, že jste k nim nepatřil?“* *Informant: „No oni přišli všichni tři spolu a já se s nima potkal až po cestě asi v Rakousku. Oni se znali už z domova, ale já je ne.“*  
*Výzkumnice: „Rozumím, takže to, že jste byl vnímán jako součást té jejich skupiny vám nevyhovovalo?“* *Informant: „Ano, to byl ten hlavní problém, že mě všichni brali, jako že patříme k sobě“* (22, 2022).

Klíčovým prvkem zpracování a hodnocení shromážděných dat je holistický přístup. Tento přístup usiluje o ucelené posouzení dat s důrazem na pochopení kontextů, vztahů a sociální reality jednotlivých účastníků, s cílem shromáždit co nejširší spektrum relevantních informací a propojit různé pohledy umožňující získat komplexní přehled o zkoumaném jevu.

### 5.3 Metody výzkumu

V popisovaném výzkumu byla zvolena kombinace několika kvalitativních metod, které byly uplatněny v různých fázích realizace výzkumného projektu<sup>21</sup>. V počátcích přípravy vlastního výzkumu, byla využita metoda výzkumu od stolu (Czarniawska, 2014, s. 21–27). Nejprve byl definitivně stanoven cíl výzkumu. Na základě zájmových kritérií a stanoveného cíle výzkumu byla definována základní výzkumná otázka. Zde je nutné uvést, že výzkumná otázka byla v souladu s doporučeními Glasera (1992, s. 12–13) formulována výzkumníci na základě předchozích víceletých zkušeností získaných v přímém kontaktu s mladistvými uprchlíky bez doprovodu. Po stanovení výzkumné otázky bylo přistoupeno k rešerši relevantní odborné literatury a vědeckých prací vztahujících se jednak přímo k předmětu výzkumu, tak i k metodologickým otázkám.

Průběžně byl sestavován seznam relevantních zdrojů, který byl po celou dobu realizace výzkumu, a poté i při zpracovávání jeho výsledků a tvorby disertační práce, doplňován. Seznam byl veden jako elektronická databáze zdrojů pomocí aplikace *MS Office Acces*. Tato aplikace umožňuje nejen efektivní třídění zdrojů (dle temporálních i obsahových parametrů) včetně klíčových slov, ale i propojování zdrojů navzájem prostřednictvím odkazů a komentářů. Jako velmi přínosné se v této fázi ukázalo využití seznamů literatury u relevantních zdrojů, které upozornily na velmi užitečné materiály, které se v prvotní rešerši nepodařilo objevit.

Na základě analýzy materiálů shromážděných v předchozí fázi vyvstala následně potřeba ujasnit si aktéry vstupující do procesů, které jsou předmětem výzkumu. Pro tuto fázi byla využita metoda mapování aktérů (Preskill a Goal, 2021, s. 9–11, 30–33). V souladu s doporučenou metodikou nebyly v této fázi výzkumu hodnoceny role a vztahy aktérů. Pozornost byla soustředěna na cíl, kterým bylo odhalit co nejvíce relevantních aktérů. Výstupem z této výzkumné fáze byl pak seznam aktérů, kteří vstupují do procesu poskytování psychosociálních intervencí mladistvým uprchlíkům bez doprovodu.

Další fází pak bylo využití metody kontextuálního mapování (Jones, 2016, s. 91–128), které přineslo ujasnění rolí jednotlivých aktérů v systému, jejich kompetencí, odpovědností

---

<sup>21</sup> viz *Kapitola 5.5*

a vazeb. Tyto informace jsou důležité zejména pro správné porozumění výpovědím informantům, kdy tito uvádějí a hodnotí interakce s různými aktéry. Pro správnou interpretaci dat je důležité znát role jednotlivých aktérů v systému a jejich provázanost a pole působností.

Pro sběr dat byly využity dotazníky pro informanty z řad uprchlíků, polostrukturované rozhovory s experty a polostrukturované rozhovory s uprchlíky. V první části dotazníků byly obsaženy kontaktní informace, s jejichž využitím bylo možné informanty kontaktovat a domluvit si individuální termín na polostrukturovaný rozhovor. Zároveň informace z dotazníku poskytly přehled o konkrétní situaci informanta a umožnily důkladnou přípravu na polostrukturovaný rozhovor.

Největší část výzkumných dat byla vyhodnocena metodou kvalitativní obsahové analýzy (Mayring a Fenzl, 2019, s. 633–648). Dle Mayeringovy charakteristiky, která byla poprvé představena v roce 2000, se jedná o systematickou metodu, která zpracovává texty vzniklé při sběru dat v rámci sociálněvědních výzkumných projektů, například transkripty z rozhovorů, otevřené otázky ze standardizovaných dotazování, spisy a internetové materiály. V kvalitativní obsahové analýze se však zjišťují a analyzují i frekvence kategorií. Postup lze v zásadě strukturovat do deseti na sebe navazujících kroků, které jsou blíže popsány v *podkapitole 5.10*. Zásadní charakteristikou tohoto postupu je, že se jedná o metodu deduktivní. To znamená, že zkoumané kategorie byly vyvinuty deduktivně z již existujících teoretických materiálů. V tomto případě navazují kategorie na Freévillův (2018) výzkum (viz *Obr. 3*). Ke kategoriím ze získaných materiálů nebo předem teoreticky-deduktivně postulovaných jsou při využití této metody přiřazovány jednotlivé textové pasáže. Tento proces je sice doprovázen přesnými pravidly obsahové analýzy, zůstává ale kvalitativně-interpretativním aktem. Následně se analyzuje, zda lze určité kategorie přiřadit k více textovým místům. Z tohoto důvodu by bylo označení „*kvalitativně orientovaná od kategorií odvozená textová analýza*“ podle Mayringa a Fenzla (2019, str. 634) pravděpodobně lepším pojmem. Tato metoda tedy velmi dobře odpovídá charakteru získaných výzkumných dat a stanoveným cílům výzkumu.

Kvalitativní obsahová analýza byla již původně vyvinuta jako metoda induktivní, kdy kategorie jsou vytvářeny na základě analýzy zdrojových dat (srov. Weber, 1990, s. 41–70). Dále se však rozvíjela nikoli pouze směrem zastoupeným Mayeringem (viz výše),

ale také směrem, v němž dochází ke kombinaci obou metod (srov. Shannon a Hsieh, 2005, s. 1277–1286). Dále pak metodu v následujících letech velmi progresivně rozvíjí Kuckartz (2014, s. 65–103), později i v další spolupráci s Rädikerem, který se v letech 2013–2016 podílí na vzniku softwaru pro analýzu dat *MAXQDA* a implementuje metodu pro jejich využití (Kuckartz a Rädiker, 2022, s. 196–229). Tento software byl využit i pro analýzu dat z výzkumu, který je prezentován v této disertační práci.

## 5.4 Výzkumný problém, cíl výzkumu a výzkumné otázky

Provedený výzkum je zaměřený na posouzení významu systému psychosociální podpory i jednotlivých psychosociálních intervencí<sup>22</sup> pro jejich příjemce, konkrétně v kontextu usnadnění jejich integrace do majoritní společnosti. V tomto případě se jedná o mladistvé uprchlíky bez doprovodu. Cílem výzkumu bylo popsat a analyzovat psychosociální intervence poskytované mladistvým uprchlíkům bez doprovodu, zejména z jejich subjektivního pohledu. Hlavní výzkumná otázka byla formulována následovně: **Jak byl měl vypadat systém pomoci a podpory pro mladistvé uprchlíky bez doprovodu z jejich pohledu?**

Výzkum byl primárně založen na subjektivních zkušenostech, přesto reflektuje širší potřeby této skupiny v oblasti vzdělávání, sociálních a kulturních potřeb a zároveň zahrnuje objektivní překážky, se kterými se účastníci setkávali během prvního roku pobytu v cílové zemi.

K podpoře hlavní výzkumné otázky byly definovány ještě další 2 výzkumné podotázky. První z nich doplňují pozitivně formulované odpovědi na hlavní výzkumnou otázku o identifikaci nedostatků v integračních plánech. Druhá se pak zaměřuje na další životní dráhu konkrétního jedince a je i reflexí osobního vnímání vlastní integrace nebo její absence.

Dílní výzkumné otázky jsou formulovány následovně:

1. Jaké nedostatky a slabá místa má systém poskytování podpůrných služeb pro mladistvé uprchlíky bez doprovodu?

---

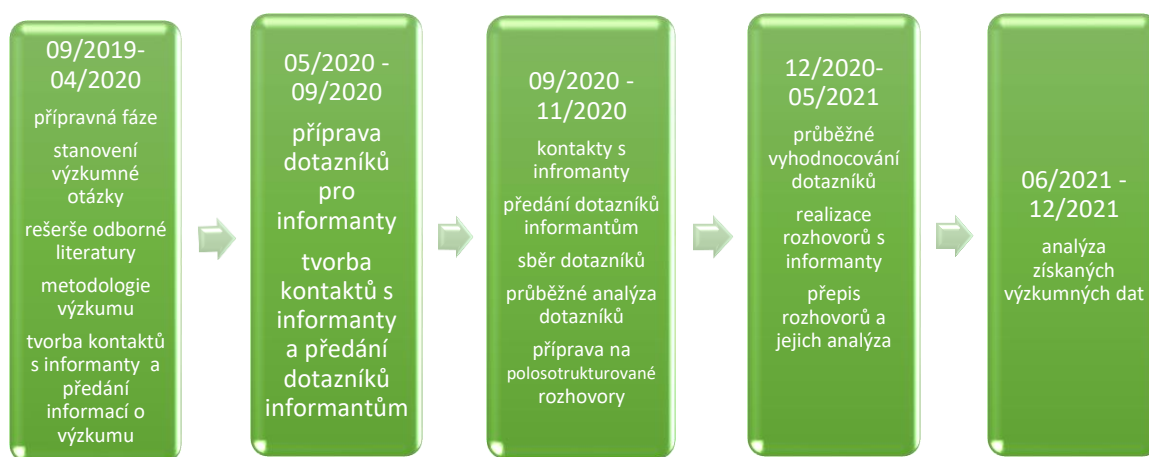
<sup>22</sup> Detailněji popsáno v kap. 4

## 2. Jaké následné podpůrné služby jsou voleny po dosažení plnoletosti?

Reakce účastníků výzkumu, které se týkaly této problematiky, poskytly důležitý vhled do integrace z pohledu individuálního vnímání, kde je běžné, že i při objektivně podobném stupni zapojení do společnosti může jeden člověk cítit, že je plně integrován, zatímco jiný může mít odlišný pocit.

### 5.5 Časový plán výzkumu a jeho design

Podle původního časového plánu měl vlastní výzkum probíhat v letech 2019, 2020 a 2021. Naplánovány byly 4 fáze výzkumu s tím, že pouze první z výzkumných fází byla zahájena v souladu s předem stanoveným časovým plánem, nemohla však již být dle předem stanoveného plánu dokončena. Toto se ostatně týká celého realizovaného výzkumu, který byl velmi citelně poznamenán výskytem onemocnění Covid-19. Platná protipandemická opatření znemožňovala či významně ztěžovala kontakt s informanty výzkumu, a proto byl vlastní výzkum oproti původnímu časovému plánu (viz *Obr. 4*) dokončen až o více než 1 rok později.



Obrázek 4 Původní časový plán výzkumu

Zdroj: vlastní zpracování autorkou

První fáze byla přípravnou fází vlastního výzkumu a zahrnovala především konečnou definici cíle výzkumu a jednoznačnou formulaci výzkumných otázek. Bohužel ani tuto fázi

výzkumu se nepodařilo dokončit v souladu s jejím časovým plánem, protože z důvodu protipandemických opatření nebylo možné od poloviny února 2020 navštěvovat ubytovny pro migranty a byla přerušena i výuka v jazykových kurzech a školách. Z tohoto důvodu se rovněž nepodařilo předat dostatečnému počtu potenciálních účastníků výzkumu informační materiály vysvětlující účel výzkumu a nabízející participaci. V rámci této fáze se však podařilo zkontaktovat prakticky všechny experty, s nimiž pak byly v další fázi výzkumu realizovány polostrukturované rozhovory. I díky těmto vytvořeným kontaktům se pak podařilo získat v době, kdy již byla velmi ztížena možnost osobních setkání výzkumnice a informantů z řad uprchlíků, dostatek zájemců pro účast ve výzkumu. Tato fáze musela být předčasně ukončena z důvodu uzavření státní hranice České republiky.

Druhá fáze výzkumu byla také výrazně narušena uzavřením státní hranice mezi Českou republikou a Spolkovou republikou Německo, k němuž došlo v polovině března 2020. Po následující tři měsíce bylo běžné cestování mezi oběma zeměmi prakticky vyloučeno a po dalších 8 měsících významně ztíženo. Naplánované rozhovory s experty proběhly tedy v době od července 2020 do prosince 2020, částečně s využitím online platform (zejména Skype, FaceTime)<sup>23</sup>, přičemž jen menší část rozhovorů byla realizována při osobních setkáních. Zároveň byly expertům poskytnuty informační materiály pro účastníky výzkumu s žádostí o jejich předání osobám z cílové skupiny. Po určitém uvolnění protipandemických opatření v srpnu a září 2020 proběhla 3 setkání výzkumnice s potenciálními účastníky výzkumu a zájemcům o účast ve výzkumu byly předány dotazníky. V této fázi bylo potenciálním účastníkům výzkumu předáno 23 dotazníků. Druhá fáze výzkumu byla ukončena 21. prosince 2020, a to realizací posledního rozhovoru s expertem.

Třetí fáze výzkumu, jejíž klíčovou aktivitou bylo setkávání s potenciálními účastníky výzkumu a sběr dat prostřednictvím dotazníků, mohla být zahájena až v červnu 2021. V této době již bylo opět možné osobní setkávání s potenciálními účastníky výzkumu. O účast ve výzkumu byl ze strany informantů poměrně velký zájem a během července a srpna 2021 se podařilo zajistit plánovaný počet účastníků výzkumu. Následně se již také dařilo postupně získávat vyplněné dotazníky od informantů včetně kontaktů na ně, a domlouvat termíny

---

<sup>23</sup> Z celkového počtu 23 rozhovorů s experty proběhlo 17 online a 6 v rámci osobního setkání

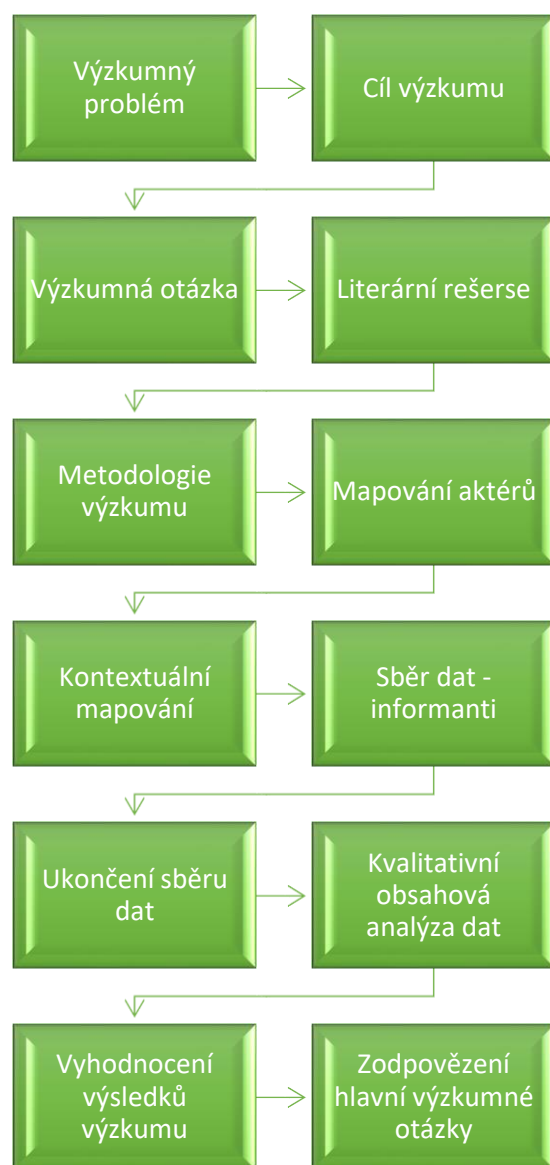


osobních rozhovorů s informanty. Tato fáze byla dokončena v listopadu 2021.

Čtvrtá fáze výzkumu proběhla v době od října 2021 do července 2022 a částečně se překryla s předchozí fází, protože již v průběhu října a listopadu 2021 proběhly 4 polostrukturované rozhovory s informanty. V rámci této fáze byla průběžně vyhodnocována data z dotazníků v takovém pořadí, jak byla doručována od informantů. Následně byly domlouvány termíny osobních setkání k polostrukturovaným rozhovorům, a ty pak byly realizovány. Poslední polostrukturovaný rozhovor byl veden dne 28. července 2022. Tím byla tato fáze sběru dat ukončena.

Závěrečná fáze výzkumu následovala bezprostředně po ukončení sběru dat a probíhala až do června roku 2023, kdy kontinuálně přešla ve zpracovávání této části disertační práce. Oproti původnímu plánu se tedy jedná o zpoždění v délce 18 měsíců.

Design výzkumu byl v teoretické rovině připraven v roce 2019 a vychází ze zvolených výzkumných metod. Pro snazší orientaci v designu výzkumu byl vytvořen grafický plán (viz *Obr. 5*), který názorně ukazuje hlavní fáze výzkumu a propojení mezi výzkumnými fázemi ve vazbě na výzkumná data a výzkumnou otázku.



**Obrázek 5** Grafický plán výzkumu

Zdroj: vlastní zpracování autorkou

## 5.6 Metody sběru dat

V popsaném výzkumu byly klíčovými nástroji pro sběr dat řízené polostrukturované rozhovory, které jsou podle Švaříčka a Šedové (2008) nejčastější metodou využívanou k získávání dat v kvalitativním výzkumu, a dotazníky. Dotazníky byly použity pouze pro respondenty z řad uprchlíků. Polostrukturované rozhovory byly vedeny s experty

i uprchlíky.

Dotazníky sloužily primárně pro shromáždění základních faktických informací a kontaktních údajů respondentů. Na začátku dotazníků byly uvedeny informace o provádějším výzkumníkovi, o cílech výzkumu, zásadách zachování anonymity respondentů a text informovaného souhlasu. Data získaná z dotazníků byla využita pro kontaktování účastníků za účelem domluvy termínu na osobní rozhovor a data byla využita při přípravě scénáře polostrukturovaného rozhovoru tak, aby ke každému respondentovi bylo přistupováno individuálně s předporozuměním jeho osobní situaci a jeho životnímu příběhu. Kontaktní informace byly dále využity v procesu peer debriefingu. Dotazníky byly v německém jazyce. Všechny otázky položené v dotaznících jsou v českém překladu uvedeny v textu této disertační práce. Celkem bylo potenciálním respondentům předáno 150 dotazníků, z nichž bylo výzkumníci zpět vráceno 101 dotazníků. Z těchto 101 dotazníků bylo vyplněno včetně kontaktních údajů 79 dotazníků.

Všech 79 osob, které vrátily vyplněné dotazníky, bylo v souladu s předchozí domluvou kontaktováno výzkumníci s žádostí o dohodu na termínu osobního setkání k realizaci polostrukturovaného rozhovoru. Z nich kladně zareagovalo a termín si dohodlo 66 osob, nicméně k rozhovoru samotnému jich dorazilo pouze 47.

Další polostrukturované rozhovory byly realizovány s experty – poskytovateli psychosociálních intervencí, kteří pracují s mladistvými uprchlíky bez doprovodu. Jednalo se celkem o 23 expertů, kteří poskytli výzkumníci rozhovor buď online nebo osobně<sup>24</sup>.

Hlavní předností metody polostrukturovaných rozhovorů je možnost dosáhnout interakce mezi dotazovatelem a respondentem, což dotazovateli umožňuje flexibilně reagovat na odpovědi respondentů a adaptovat další otázky. Tímto způsobem se otevírá prostor pro individuální verbální vyjádření účastníků. Použití polostrukturovaných rozhovorů předpokládá důkladnou přípravu a znalost výzkumného tématu, protože se předchozí poznatky mohou promítat do formulace otázek i do průběhu samotného rozhovoru. Seznam otázek, které jsou v úplném znění uvedeny v následujících kapitolách, odráží klíčová témata výzkumu

---

<sup>24</sup> detailněji charakterizováni v *podkapitole 5.9*

a slouží jako vodítko, které není nutné striktně dodržet, ale podle potřeby došlo k operativnímu doplnění i o další témata, která respondent přinášel.

Zandlová (2019, s. 315–353) potvrzuje, že polostrukturované rozhovory poskytují strukturu pro diskusi s informantem. Podle deduktivní kvalitativní analýzy má dotazovatel vést respondenty k tematicky relevantním odpovědím bez sugescí, aby získal informace o jejich interpretaci daného tématu a postojů, případně i rozdílných od vlastních předpokladů (srov. Gilgun, 2019, s. 113).

Polostrukturované rozhovory zahrnovaly soubor povinných otázek, které musel účastník zodpovědět, aby byla data použitelná pro výzkum. Tyto rozhovory poskytly výzkumníci příležitost reagovat na odpovědi respondentů a předejít tak možným nedorozuměním či chybným interpretacím. Možnost klást dodatečné otázky se ukázala být velmi prospěšná, zvláště vzhledem k charakteristikám respondentů<sup>25</sup> zapojených do výzkumu.

Sběr dat probíhal v několika na sebe navazujících fázích. Vzhledem ke skutečnostem uvedeným v *podkapitole 5.5* bylo nutné původně naplánované termíny sběru dat operativně přizpůsobovat pandemické situaci. Prvotní kontakt s osobami z řad potenciálních respondentů probíhal již při přípravě výzkumu a jeho plánování. V srpnu 2019 byl záměr výzkumu prezentován integračním průvodcům z Bavorska, Dolního Saska, Hamburku a Brém. Díky již existující spolupráci s výzkumníci bylo poměrně snadné zajistit kontakty na vedoucí pracovníky konkrétních ubytovacích zařízení a dohodnout osobní setkání. Tato setkání proběhla v září a říjnu 2019. Na setkáních byl dohodnut další harmonogram a zároveň i zjištěn zájem dalších expertů, pracovníků jednotlivých zařízení, o účast na výzkumu. Přihlásilo se celkem 33 expertů, polostrukturovaných rozhovorů se však zúčastnilo pouze 23 z nich. Šest z různých důvodů svou účast předem odřeklo<sup>26</sup>, čtyři experti na pokusy o kontakt dále nereagovali.

Pro potenciální respondenty z řad uprchlíků byl vytvořen informační leták o realizovaném výzkumu s informacemi o možnosti se do výzkumu zapojit. Výzkumnice také

---

<sup>25</sup> Jazyk, v němž byl veden rozhovor, byl pro všechny respondenty z řad uprchlíků cizím jazykem.

<sup>26</sup> Důvodem byla například nemoc, přílišné časové vytížení, změna názoru atd.

využívala možnost setkat se s respondenty přímo v ubytovacích zařízeních, ve vzdělávacích institucích a v poradenských centrech. Pro informování osob z cílové skupiny byly využívány jak výše zmíněné letáky, tak i osobní informační schůzky s výzkumníci. Termíny těchto schůzek byly domlouvány operativně prostřednictvím pracovníků jednotlivých zařízení, s nimiž udržovala výzkumnice po celou dobu realizace výzkumu kontakt.

Celkem bylo realizováno 31 informačních schůzek. V rámci těchto schůzek a také díky spolupráci s experty zapojenými do výzkumu, se podařilo, jak již bylo uvedeno výše, distribuovat mezi osoby z cílové skupiny uprchlíků 154 kusů dotazníků.

**Tabulka 2** Přehled zdrojů výzkumných dat

Celkový počet distribuovaných dotazníků - uprchlíci	154
Počet vrácených dotazníků - uprchlíci	101
Počet vyplněných dotazníků - uprchlíci	79
Počet vyplněných dotazníků splňujících kritéria pro zařazení do výzkumu - uprchlíci	76
Počet dohodnutých polostrukturovaných rozhovorů - uprchlíci	66
Počet realizovaných polostrukturovaných rozhovorů - uprchlíci	47
Celkový počet zájemců o účast ve výzkumu - experti	33
Celkový počet skutečných účastníků výzkumu - experti	23

Zdroj: vlastní zpracování autorkou

## 5.7 Validita výzkumu

Zajištění spolehlivosti v kvalitativním výzkumu představuje výzvu, neboť polostrukturované rozhovory jsou přirozeně ovlivněny psychologickým a sociálním kontextem účastníků, který se v čase mění, což znemožňuje absolutní garanci splnění tohoto kritéria.

Významným omezením platnosti zjištěných dat je fakt, že výsledky výzkumu se vztahují specificky k období let 2019 a 2022, kdy byl sběr dat realizován. Tato časová specifická je obecným rysem výzkumů. Po ukončení realizace výzkumu došlo k dalším konfliktům na národní i mezinárodní úrovni, které opět zvedly míru migrace o desítky procent oproti období, kdy se výzkum uskutečnil. Také posun v informačních a komunikačních technologiích znamená velkou změnu v poskytování pomoci a podpory uprchlíkům. Častěji

a v hojnější míře se více využívají moderní komunikační prostředky nejen jako nástroj pro komunikaci, ale i jako prostředek pro individuální poskytování podpory a poradenství.

V odborných textech se k tomuto tématu vztahuje například Yin, který rozlišuje (dle Chrastina, 2019, s. 218) mezi teoreticky předpokládanými a v praxi se vyskytujícími zdroji zkreslení. Teoretická předpojatost v této studii může vyplývat z omezeného teoretického pohledu výzkumnice. Velmi důkladná předvýzkumná teoretická příprava a studium dostupné relevantní literatury nejen před zahájením samotného výzkumu, ale i v jeho průběhu a také v rámci procesu vyhodnocování získaných výzkumných dat, byly vedeny s maximální snahou eliminovat toto zkreslení.

Zkreslení vznikající v praxi jsou spojena s efektem sociální postavení a ochotou respondentů se otevřít. Tento problém byl v případě migrantů řešen primárně navázáním kontaktu s respondenty v rámci informačních schůzek, v případě expertů osobním kontaktem přímo jejich na pracovišti. K posílení důvěry a otevřenosti mezi respondenty a výzkumníkem vedlo také vytvoření přátelské atmosféry během rozhovorů a zajištění anonymity účastníků. Jako velmi důležité se v této oblasti jeví příprava výzkumníka na polostrukturovaný rozhovor s jednotlivými uprchlíky, kdy respondenti získali pocit, že se tazatelka skutečně zajímá o jejich příběh a projevovali v tomto smyslu pozitivní emoce.

Další omezení spočívají v odborné připravenosti výzkumníka a potřebě co nejobektivněji analyzovat a interpretovat získaná data. Určitá osobní omezení se týkají jak zkušeností s prováděním výzkumu, tak i přístupu k tématu. Je nutné zohlednit i profesní dráhu výzkumníka, která přirozeně vede k tomu, že tenduje buďto spíše k podpoře z pohledu informantů, nebo naopak spíše k pohledu institucionálnímu. Pro zachování objektivity výzkumu je však nutné, aby výzkumník měl tuto svou afinitu na paměti a vědomě s ní pracoval.

Je důležité konstatovat, že zajištění validity výzkumného projektu bylo klíčovým aspektem, který byl zohledněn již při vytváření jeho designu. Aby bylo zajištěno, že výsledky výzkumu skutečně odpovídají jeho cílům, byla stanovena konkrétní pravidla pro formování výzkumného souboru. Klíčové bylo, že do výzkumu byli zařazeni účastníci, kteří měli relevantní informace pro zkoumané téma a jejichž údaje byly zásadní pro odpověď na výzkumnou otázku.

K výběru výzkumného souboru bylo přistoupeno na základě předem definovaných kritérií. Pokud došlo mezi účastníky ke shodě v hodnocení určitých fenoménů, je pravděpodobné, že podobný výzkum by vedl k podobným výsledkům, což podporuje i rozsáhlost výzkumného souboru.

## 5.8 Etické aspekty výzkumu

Už během plánování výzkumu bylo jasné, že studie bude čelit etickým výzvám spojeným se sociálním postavením účastníků výzkumu. Účastníci, ve většině uprchlíci bez stabilního právního statusu, měli sdílet informace s osobou, která by mohla být vnímána jako součást systému ovlivňujícího jejich budoucnost v hostitelské zemi.

Snahou proto bylo zaměřit se na důkladné vysvětlení této situace již v materiálech nabízejících účast ve výzkumu, zdůrazňujíc souběžně, že účast je dobrovolná a nevyplývají z ní žádná další práva či povinnosti pro účastníky. Bylo zdůrazněno, že cílem výzkumu je pochopení a zlepšení procesu podpůrných opatření a psychosociálních intervencí tak, aby lépe odpovídaly potřebám mladistvých uprchlíků bez doprovodu a lépe reflektovaly jejich životní situace. Zásadní byla informace, že účast na výzkumu žádným způsobem nemůže ovlivnit probíhající azylové řízení. Toto ujištění bylo poskytováno před domluvou schůzky i před samotným rozhovorem.

Při oslovování potenciálních účastníků byly použity letáky navržené tak, aby zájemci sami vyvinuli iniciativu a převzali si dotazník, který později sami vyplnili a odevzdali. Společně s dotazníkem obdrželi ofrankovanou obálku a měli možnost buď dotazník odevzdat osobně přímo výzkumnici, která byla opakovaně přítomna, nebo dotazník odeslat v připravené ofrankované obálce. Pouze osoby, které odevzdaly vyplněné dotazníky s kontaktními údaji, byly poté kontaktovány a vyzvány k účasti na výzkumu. V případě zájmu s nimi pak byl proveden výzkumný rozhovor.

Součástí dotazníku byl informovaný souhlas s účastí na výzkumu<sup>27</sup>. Před zahájením rozhovoru byli všichni účastníci výzkumu znovu informováni o účelu výzkumu a požádáni

---

<sup>27</sup> Informovaný souhlas pro informanty je uveden v *Příloze 1*.

o souhlas s nahrávkou rozhovoru. Tento explicitní souhlas je součástí nahrávky i následně pořízeného přepisu. Zde bylo nutné vzít v úvahu i hledisko jazykové. Pro všechny informanty byla němčina, v níž byly vedeny rozhovory i vyplněny dotazníky, cizím jazykem. Všichni informanti však ovládali němčinu alespoň na úrovni B1. Vysvětlení účelu výzkumu a všech aspektů účasti na výzkumu byla proto věnována vysoká pozornost a všichni informanti byli velmi důkladně informováni. Opakovaným dotazováním bylo zjišťováno, zda skutečně všemu řádně porozuměli. Veškerá získaná data byla před zpracováním anonymizována.

Účastníkům výzkumu z řad expertů byla také nabídnuta možnost peer debriefingu (srov. Spall, 1998, s. 280–292), což umožnilo další reflexi a podporu během výzkumného procesu. Všem účastníkům výzkumu byla nabídnuta možnost získat po skončení zpracování výzkumných dat zprávu s výstupy z výzkumu. O tuto možnost doposud projevil zájem již 17 osob.

## 5.9 Výzkumný soubor

Pro realizaci kvalitativního výzkumu je nezbytné, aby výběr výzkumného souboru co nejvíce odrážel výskyt zkoumaného jevu. Výzkumný soubor tvoří dvě skupiny osob se specifickými charakteristikami. První skupinu informantů tvoří experti z řad sociálních pracovníků, sociálních pedagogů, psychologů, vychovatelů a pečovatелů, kteří se jsou nebo byli zaměstnáni v ubytovacích zařízeních pro mladistvé uprchlíky bez doprovodu a věnují se přímé práci s touto skupinou osob. Při výběru osob do výzkumného vzorku byla, samozřejmě kromě ochoty těchto osob zúčastnit se výzkumu, stanovena následující kritéria:

1. minimálně tříletá praxe v přímé práci s mladistvými uprchlíky bez doprovodu;
2. místo výkonu práce v ubytovacích zařízeních pro uprchlíky;
3. přímá zkušenost s prací s mladistvými uprchlíky bez doprovodu v letech 2015–2018.

Velikost výzkumného vzorku nebyla předem stanovena.

Výzkumný záměr byl poprvé představen dne 19. srpna 2019 na setkání integračních průvodců v Hannoveru. Výzkumný závěr vzbudil u integračních průvodců velký zájem a díky získaným kontaktům se podařilo během následujících 3 měsíců navázat kontakty s ubytovacími zařízeními pro mladistvé uprchlíky bez doprovodu a uprchlíky ve spolkových zemích



Bavorsko, Dolní Sasko, Brémy a Hamburk. Na základě osobních návštěv těchto zařízení v průběhu října 2019 až ledna 2020 a rozhovorů s jejich vedoucími pracovníky, bylo možné nabídnout pracovníkům těchto zařízení účast ve výzkumu. Celkem bylo s nabídkou na účast ve výzkumu přímo osloveno 59 pracovníků, kteří splňovali kritéria pro zařazení do výzkumného vzorku, 33 z nich s účastí vyslovilo souhlas. Nakonec se výzkumu zúčastnilo 23 osob z této skupiny. Jejich charakteristika je uvedena v *Tab. 3* níže, přičemž písmenné označení expertů (A–W) je pak použito i pro anonymní identifikaci citovaných výpovědí uvedených ve výsledcích výzkumu, zároveň jsou výpovědi expertů tímto odlišeni od výpovědí aktérů z řad uprchlíků, pro které je v práci používáno číselné označení.

**Tabulka 3** Přehled informantů z řad expertů

Informant	Datum rozhovoru	Místo výkonu práce	Délka přímé praxe v práci s mladistvými uprchlíky bez doprovodu (roky)	Způsob vedení rozhovoru
A	02.07.2020	Hannover	4	osobně
B	02.07.2020	Hannover	5	osobně
C	09.07.2020	Řezno	5	osobně
D	09.07.2020	Řezno	7	osobně
E	09.07.2020	Řezno	5	osobně
F	13.07.2020	Pasov	5	osobně
G	20.07.2020	Pasov	7	osobně
H	05.08.2020	Brémy	4	osobně
I	13.08.2020	Hamburk	5	osobně
J	09.09.2020	Cham	4	osobně
K	10.09.2020	Schwandorf	6	osobně
L	10.09.2020	Schwandorf	5	osobně
M	16.09.2020	Brémy	5	osobně
N	23.09.2020	Hamburk	7	osobně
O	05.10.2020	Zelle	5	on-line via Skype
P	12.10.2020	Bremerhaven	11	on-line via FaceTime
Q	15.10.2020	Hof	4	on-line via Skype
R	21.10.2020	Hannover	5	on-line via Skype
S	13.11.2020	Řezno	9	osobně
T	13.11.2020	Řezno	7	osobně

U	25.11.2020	Pasov	8	on-line via FaceTime
V	10.12.2020	Bremerhaven	6	osobně
W	21.12.2020	Cham	10	on-line via Skype

Zdroj: vlastní zpracování autorkou

V rámci rozhovorů s experty byly těmto účastníkům v tištěné i elektronické podobě zároveň předány informační materiály nabízející účast na výzkumu osobám z cílové skupiny mladistvých uprchlíků bez doprovodu, resp. splňujících kritéria pro výběr do této cílové skupiny (viz dále v textu). Experti byli požádáni o prezentaci těchto materiálů osobám z cílové skupiny výzkumu. Dále bylo využito těchto kontaktů k domluvě informačních schůzek s potenciálními účastníky výzkumu z řad migrantů přímo v jednotlivých zařízeních. Celkem se podařilo dohodnout termíny 36 informačních schůzek, z nichž se 29 uskutečnilo. Schůzky proběhly ve všech zařízeních (místech výkonu práce expertů) uvedených v *Tab. 3* výše.

Nejrozsáhlejší sada výzkumných dat je tvořena daty získanými od skupiny osob – mladistvých uprchlíků bez doprovodu v rámci dotazníkového šetření a následných polostrukturovaných rozhovorů. Výzkumný soubor byl sestaven tak, aby účastníci splňovali následující kritéria:

1. příjezd do Spolkové republiky Německo v době jejich nezletilosti;
2. příjezd do Spolkové republiky Německo bez doprovodu zákonného zástupce;
3. příjezd do Spolkové republiky Německo v období od 1. ledna 2016 do 31. prosince 2018;
4. věk nad 18 let v době účasti na výzkumu.

Díky těmto kritériím se podařilo získat výzkumný soubor s vysokou relevancí k předmětu výzkumu. Velikost vzorku nebyla stanovena předem. Účast na výzkumu byla nabízena prostřednictvím informačních letáků, které byly distribuovány ve vzdělávacích institucích, poradenských centrech a ubytovacích zařízeních. Výzkum byl také aktivně prezentován na informačních schůzkách, které proběhly v jednotlivých ubytovacích zařízeních. Celkem byly s nabídkou účasti na výzkumu osloveny nižší stovky osob. Jedná se o kvalifikovaný odhad, přesnější údaje nejsou k dispozici. V rámci spolupráce s experty, a při osobních setkáních s potenciálními informanty, byly zájemcům o účast ve výzkumu rozdány dotazníky k vyplnění. Tyto dotazníky obdrželi potenciální informanti spolu

s ofrankovanou obálkou a e-mailovým a telefonním kontaktem na výzkumnici. Zároveň obdrželi informaci, že dotazník by měli vyplnit do 4 týdnů po jeho obdržení a odeslat jej buď v příložené obálce nebo odevzdat přímo jednomu z expertů, kteří byli v každém ubytovacím zařízení. Byla zde také možnost odevzdat dotazníky přímo výzkumnici, která byla v ubytovacích zařízeních opakovaně osobně přítomna.

Zájemcům o účast ve výzkumu bylo předáno celkem 154 dotazníků. Z tohoto počtu bylo pro výzkum možno využít 76 dotazníků, které byly informanty vyplněny úplně a sami tito konkrétní informanti splňovali kritéria pro zařazení do výzkumu. Nakonec bylo pro sběr výzkumných dat využito 47 dotazníků těch účastníků výzkumu, s nimiž se podařilo realizovat i následný polostrukturovaný rozhovor. Jejich charakteristika je uvedena v *Tab. 4* níže, přičemž číselné označení uprchlíků (1–47) je pak použito i pro anonymní identifikaci citovaných výpovědí uvedených v textu této disertační práce.

**Tabulka 4** Přehled účastníků výzkumu – uprchlíků

	Datum odevzdání dotazníku	Datum rozhovoru	Místo rozhovoru	Země původu	Datum příchodu do SRN	Věk v den rozhovoru
1.	06.09.2021	20.10.2021	Hannover	Afghánistán	12.12.2018	20
2.	07.09.2021	22.10.2021	Brémy	Eritrea	03.02.2018	20
3.	11.10.2021	15.11.2021	Hamburg	Afghánistán	04.11.2018	20
4.	25.10.2021	30.11.2021	Řezno	Afghánistán	12.04.2018	20
5.	26.11.2021	13.12.2021	Hamburg	Nigérie	13.02.2018	20
6.	07.12.2021	22.12.2021	Řezno	Afghánistán	24.06.2018	20
7.	09.12.2021	10.01.2022	Cham	Afghánistán	16.12.2017	21
8.	16.12.2021	22.12.2021	Řezno	Eritrea	14.02.2016	21
9.	03.01.2022	20.01.2022	Schwandorf	Somálsko	05.11.2016	21
10.	03.01.2022	26.01.2022	Hamburg	Bangladéš	16.03.2017	20
11.	10.01.2022	01.02.2022	Cham	Eritrea	17.02.2016	21
12.	11.01.2022	02.02.2022	Pasov	Súdán	26.11.2017	20
13.	25.01.2022	02.02.2022	Pasov	Irák/Kurdistán	13.12.2018	19
14.	10.02.2022	28.02.2022	Řezno	Sýrie	26.08.2018	20
15.	10.02.2022	09.03.2022	Schwandorf	Sýrie	12.06.2017	21
16.	17.02.2022	28.02.2022	Řezno	Somálsko	30.03.2017	20
17.	23.02.2022	21.04.2022	Hannover	Dem. rep. Kongo	04.05.2018	20

18.	02.03.2022	27.07.2022	Bremerhaven	Afghánistán	12.07.2018	20
19.	04.03.2022	03.05.2022	Cham	Pobřeží slonoviny	16.10.2018	19
20.	11.03.2022	06.04.2022	Hamburk	Súdán	13.11.2016	21
21.	11.03.2022	12.04.2022	Brémy	Sýrie	27.06.2016	20
22.	11.03.2022	06.04.2022	Hamburk	Čad	28.04.2017	20
23.	21.03.2022	19.04.2022	Pasov	Kongo	22.11.2017	20
24.	21.03.2022	19.04.2022	Pasov	Nigérie	08.12.2017	19
25.	23.03.2022	06.04.2022	Hamburg	Svazijsko	04.12.2017	20
26.	12.04.2022	16.05.2022	Brémy	Pákistán	15.11.2017	21
27.	13.04.2022	09.05.2022	Řezno	Sýrie	23.01.2018	20
28.	13.04.2022	09.05.2022	Řezno	Libanon	17.08.2018	19
29.	20.04.2022	03.05.2022	Cham	Afghánistán	22.09.2016	22
30.	21.04.2022	23.05.2022	Hannover	Irák/Kurdistán	24.08.2018	20
31.	06.05.2022	28.07.2022	Bremerhaven	Nigérie	12.11.2017	21
32.	06.05.2022	28.07.2022	Bremerhaven	Afghánistán	04.01.2018	20
33.	09.05.2022	24.05.2022	Pasov	Kongo	13.07.2016	23
34.	09.05.2022	30.05.2022	Řezno	Afghánistán	28.09.2018	21
35.	09.05.2022	31.05.2022	Schwandorf	Čad	22.05.2017	21
36.	09.05.2022	30.05.2022	Řezno	Sýrie	16.08.2017	20
37.	09.05.2022	31.05.2022	Schwandorf	Mali	29.04.2017	20
38.	17.05.2022	27.07.2022	Bremerhaven	Etiopie	12.12.2018	20
39.	23.05.2022	02.06.2022	Hannover	Irák/Kurdistán	13.07.2016	23
40.	24.05.2022	20.06.2022	Pasov	Afghánistán	31.07.2017	21
41.	25.05.2022	18.07.2022	Brémy	Eritrea	23.09.2016	22
42.	25.05.2022	18.07.2022	Brémy	Afghánistán	02.06.2018	21
43.	02.06.2022	21.07.2022	Hannover	Sýrie	29.03.2018	22
44.	02.06.2022	20.06.2022	Pasov	Afghánistán	01.08.2017	22
45.	02.06.2022	22.07.2022	Řezno	Jižní Súdán	03.02.2017	22
46.	02.06.2022	21.07.2022	Hannover	Afghánistán	17.06.2018	22
47.	10.06.2022	25.07.2022	Cham	Afghánistán	12.09.2016	23

Zdroj: vlastní zpracování autorkou

Výzkumná skupina byla sestavována s důrazem na věkové kritérium, které se však ukázalo jako jeden z nejsložitějších aspektů. Tento problém vyplývá z faktu, že uprchlíci často

překročí hranice Schengenského prostoru bez jakýchkoli identifikačních dokladů z jejich původních zemí. Dokonce i v případě, že nějaké doklady existují, data v nich uvedená bývají sporná a mají omezenou věrohodnost<sup>28</sup>. Nejedná se pouze o neznalost přesného data narození, ale často ani roku narození. Uprchlíci, zejména v důsledku nedostatečné výživy v dětství, mají fyzický vzhled, který může ve srovnání s lidmi z majoritní společnosti stejného věku působit méně vyspěle. V případech mladistvých uprchlíků, kteří se po příchodu do Spolkové republiky Německo sami deklarovali jako mladiství a jejichž skutečný věk nebyl jednoznačný, se do roku 2015 prováděla forenzní analýza kostní tkáně. Tato neinvazivní metoda umožňovala s relativní přesností cca 1 rok určit věk osoby v rozmezí 0 až 20 let. Od roku 2015, vzhledem k vysokému přílivu osob do Schengenského prostoru, se od této praxe většinou upustilo a nyní se k ní uchyluje pouze ve zvlášť odůvodněných případech<sup>29</sup>, kdy je nutné přesně určit věk dotyčné osoby. Od uvedeného roku 2015 se tak osoba, která se prohlásí za nezletilou, za ní považuje, dokud není prokázán opak.

Častým jevem je, že dospělí se sami deklarují jako mladiství, což je motivováno odlišným přístupem k mladistvým v centrech primární péče, vyšší mírou podpory při integraci a větší ochotou státu řešit jejich problémy. Navíc mladistvým, kterým je přiznán azyl, se otevírá možnost sloučení rodiny, což umožňuje jejich rodičům a sourozencům relativně rychle získat vstupní víza, povolení k pobytu nebo azyl.

Pro účely popisovaného výzkumu jsou za nezletilé považovány osoby, které se při příchodu do SRN za takové prohlásily, což odráží běžnou praxi. Ke dni konání polostrukturovaných rozhovorů, byli všichni účastníci výzkumu již dospělí a žili mimo zařízení prvotní péče.

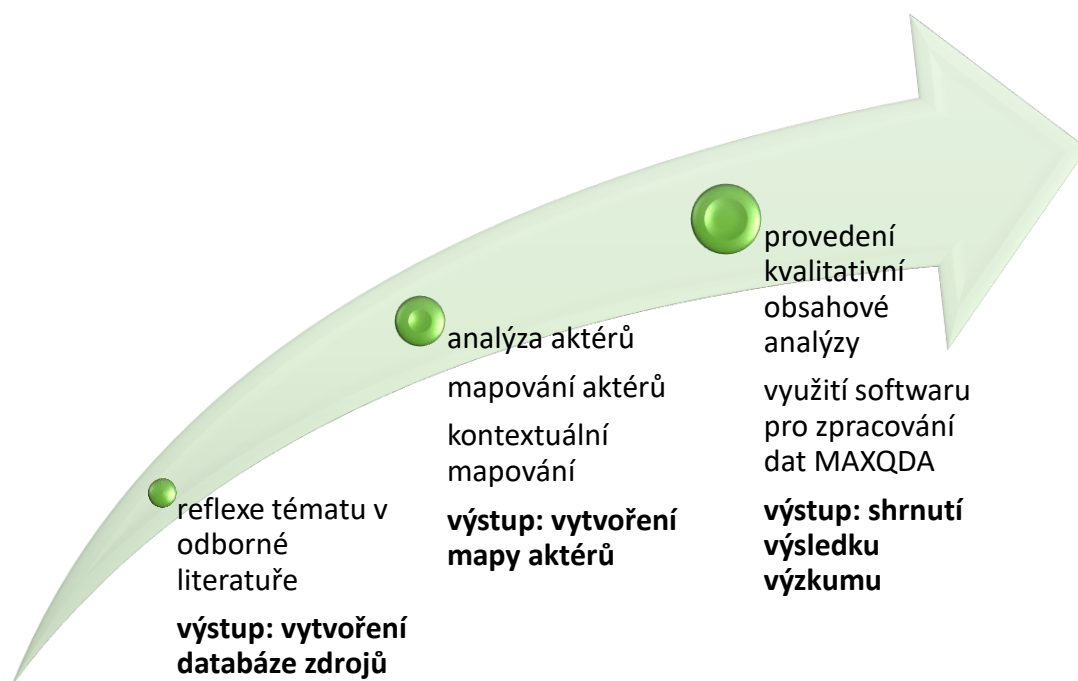
## 5.10 Analýza výzkumných dat

Analýza dat a jejich následná interpretace probíhaly v několika navazujících krocích, které jsou pro přehlednost znázorněny na *Obr. 6*.

---

<sup>28</sup> V identifikačním dokumentu „*Taskhira*“, který vydávají afghánské úřady a je obdobou našeho rodného listu, je běžně uváděna informace, že v době vystavení dokladu byl držitel star asi 11 let.

<sup>29</sup> Zejména pro účely trestního řízení.



*Obrázek 6 Přehled postupu analýzy výzkumných dat*

Zdroj: vlastní zpracování autorkou

Databáze zdrojů vytvořená v prvním kroku realizace výzkumu byla sice po celou dobu trvání výzkumu doplňována o nově publikované poznatky, avšak základem pro výzkumu a jeho interpretaci byl dán zdroj, které byly shromážděny v roce 2019 a 2020. Tato zdrojová databáze<sup>30</sup> obsahuje jak zdroje ryze odborné, tak i zdroje metodologické, popřípadě i zdroje, které kombinují obojí – např. výzkumné zprávy či studie. Vytvořená databáze byla využívána zejména při přípravě výzkumu, konkretizaci formulace výzkumných otázek a při rozhodování o vhodné metodologii výzkumu. Velmi důležitou funkci plnila také při konceptuálních nejasnostech a faktických pochybnostech, které se objevily v průběhu výzkumu a bylo nutno je vyjasnit. Zejména se jednalo o rozpory, které se objevily při vyhodnocování dat ze sekundárních pramenů a při práci s daty získanými v rámci polostrukturovaných rozhovorů.

Provedená analýza aktérů a následné kontextuální mapování napomohlo velmi výrazně k pochopení rolí konkrétních institucí i osob v procesu poskytování psychosociálních intervencí

<sup>30</sup> Míněno specificky pouze pro výzkum prezentovaný v této dizertační práci.

konkrétním jedincům.

System podpory a pomoci uprchlíkům je systémem velmi složitým, do něhož vstupuje velké množství aktérů. Jejich úloha v rámci systému může být pouze administrativní či dokonce čistě formální, může však také velmi výrazně ovlivňovat každodenní život konkrétního jedince. Navíc se tento systém neustále mění, někdy i nepředvídatelnými způsoby<sup>31</sup>, není nikdy statický. Vše je zde propojené a události v jedné části systému<sup>32</sup>, ovlivňují všechny ostatní procesy. Tento kontext je významný a je třeba mu věnovat pozornost. Vztahy mezi aktéry jsou stejně důležité jako samotní aktéři. Příčina a následek jednání a rozhodování není lineárním, vždy předvídatelným nebo jednosměrným procesem. Vzory lze vysledovat z činností několika semi-nezávislých a rozmanitých aktérů.

Základní ambicí bylo v této fázi popsat systém poskytování psychosociálních intervencí včetně jeho komponent a spojení. Zvláštní pozornost byla věnována kontextu a velmi důkladně byly zaznamenány jakékoli zmíněné odchylky či změny v procesu poskytování podpory. Pozornost byla soustředěna hlavně na vyhledávání efektivních principů skutečně využívaných v praxi, nikoli na hodnocení dodržování předem určených postupů. Středobodem zájmu byla povaha vztahů a vzájemných závislostí uvnitř systému. Snaha byla upřena na popis nelineárních a vícesměrných vztahů mezi aktéry, i na jejich zamýšlené a nezamýšlené výsledky.

Kvalitativní obsahová analýza byla realizována jak s primárními, tak i se sekundárními zdroji. Mezi primární zdroje jsou řazena data získaná z polostrukturovaných rozhovorů s experty a uprchlíky, sekundární data tvoří mapa aktérů spolu s vyplněnými dotazníky od uprchlíků. Jedná se tedy o 4 různé datové sady. Samotná analýza materiálů probíhala v souladu s metodikou doporučenou Mayringem v devíti sousledných krocích (Mayring a Fenzl, 2019).

Nejprve byl vytvořen korpus všech materiálů – datových sad, které byly k analýze využity. Všechna zdrojová data byla k dispozici v německém jazyce a pro účely realizace výzkumu byla v tomto jazyce ponechána. Překlad datových sad nebyl pořizován. Veškerá práce

---

<sup>31</sup> Např. náhlá změna počtu osob překračujících hranice v důsledku vypuknutí dalšího mezinárodního konfliktu.

<sup>32</sup> Např. změna legislativy.

s daty, včetně jejich kódování a vyhodnocování, probíhala taktéž v německém jazyce a do češtiny byly přeloženy jednak výsledky výzkumu a pak také data, která jsou citována v této disertační práci. Zvukové záznamy polostrukturovaných rozhovorů byly přepsány. Všechna data byla převedena do elektronické podoby a poté analyzována softwarem MAXQDA s výjimkou dotazníků, které byly nejprve analyzovány ručně (viz dále v textu) a teprve následně prostřednictvím softwaru.

Dále byly zaznamenány údaje o podmínkách vzniku jednotlivých datových sad, které byly přesně charakterizovány ve smyslu jejich formy. Datové sady byly konfrontovány s výzkumnými otázkami ve smyslu, zda jsou dostatečně nosné, aby byly schopny poskytnout dostatek dat k zodpovězení výzkumných otázek.

V souladu s Mayeringovým konceptem kvalitativní obsahové analýzy je hlavním rysem analýzy výzkumných dat pomocí této metody její striktně systematický postup a s tím spojená intersubjektivita. Jednotlivé rozhovory byly analyzovány podle konkrétního postupu v souladu s předem stanoveným schématem (viz *Obr. 6*). Vzhledem k tomu, že cílem výzkumného projektu nebylo ověření existujícího konceptu, nýbrž identifikace možných, dosud neznámých potřeb a přání, bylo přistoupeno ke konstrukci induktivních kategorií. Při využití této metody jsou kódovací kategorie vyvíjeny přímo z předloženého výzkumného materiálu. Pro naplnění cíle výzkumu je tento postup výhodný zejména proto, že umožňuje co nejpřirozenější, materiálu blízké, prezentace témat bez zkreslení předpoklady výzkumníka. Kategorie byly proto extrahovány na základě dvou typů otázek z výzkumného materiálu. Jednalo se jak o odpovědi na uzavřené otázky, kde byla indukce samozřejmě jednodušší a mnohem snáze definovatelná, tak i o odpovědi formulované informanty samotnými v nestrukturované části dotazníků a zejména rozhovorů. Tento postup umožnil identifikovat i velmi osobní, individuální potřeby dotazovaných.

Správné stanovení kódovacích kategorií je zásadním kritériem relevance výzkumu a stanoveného výzkumného cíle. Relevance jednotlivých konkrétních kategorií je zakotvena ve věcném obsahu výzkumného materiálu. Jednotlivé kategorie jsou tedy definovány obsahovou stránkou výzkumných dat, přičemž zásadním přístupem uplatňovaným při jejich analýze je reflexe hlediska informantů, která se odráží zejména ve výpovědi o jejich subjektivních pocitech, potřebách a přáních.



Aby bylo možné z výzkumného materiálu definovat konkrétní kategorie, byla úroveň indukce kategorií nastavena poměrně nízko. Kódovací jednotka určuje nejmenší textový úsek, který může spadat do jedné z kategorií. Vzhledem k často se objevujícím krátkým, přímým odpovědím účastníků rozhovoru je kódovací jednotkou v popisovaném výzkumu jedno slovo. Kontextová jednotka, tedy největší možný kódovatelný textový úsek, který může spadat do konkrétní kategorie, se skládá z uzavřeného sdělení nebo vyjádření pocitu či myšlenky, které může mít až podobu věty či souvětí. Nemusí však nutně jít o větu celou z pohledu syntaxe.

Na základě těchto kritérií byl následně analyzován celý výzkumný materiál a byl vytvořen konzistentní systém kategorií. Při nalezení relevantního obsahu byla vytvořena příslušná kategorie s ohledem na úroveň abstrakce, například kategorie „Potřeba informací“ pro výrok „*Nevím, na koho se mám obrátit*“. Pokud další relevantní textový úsek nelze přiřadit již existující kategorii, vytvoří se nová kategorie, dokud nejsou všechny relevantní textové úseky kategoriím přiřazeny. K vytváření některých kategorií docházelo i průběžně v návaznosti na měnící se okolnosti pobytu v terénu. Například v průběhu analýzy se v rámci již vytvořené kategorie „bezpečnost a vize budoucnosti“ začala ve druhém čtvrtletí roku 2022 výrazně objevovat obava o bezpečnost rodiny v domovské zemi<sup>33</sup> a také zhruba od poloviny roku 2022 obava z budoucího uplatnění<sup>34</sup>. Z tohoto důvodu byl stávající systém kategorií upraven a rozšířen o další kategorii. Celkem bylo na základě výzkumných dat z rozhovorů vyvinuto 25 kategorií a 65 subkategorií.

Poté byla zvolena konkrétní technika analýzy dat. V prezentovaném výzkumu byla zvolena technika shrnutí, průběh analýzy byl rozdělen do jednotlivých fází podle systému stanovených kategorií. Při využití techniky shrnutí jsou v datových souborech vyhledávána textová místa, která obsahově odpovídají stanoveným kategoriím, tato místa jsou parafrázována a poté je stanovena míra zobecnění, která v tomto případě odpovídala jednotlivým stanoveným kontextovým prvkům. Následně byla provedena selekce s vyloučením parafrází se stejným významem. V případě objevu nových, dosud nezaznamenaných jevů nebo informací, došlo

---

<sup>33</sup> Zejména u migrantů z Afghánistánu lze u tohoto jevu dovést souvislost se stažením aliančních vojsk a nástupem radiálního hnutí Taliban k moci.

<sup>34</sup> Zde lze dovozovat souvislost se skokovým nárůstem počtu uprchlíků z Ukrajiny, na které byla v tomto období výrazně zaměřována činnost jednotlivých aktérů.

k úpravě kódovacího systému, jak bylo popsáno (a na konkrétním příkladu ukázáno) v předchozím odstavci textu. Po úpravě kódovacího systému bylo opakovaně přistoupeno k analýze a následnému parafrázování, přičemž míra zobecnění již reflektovala nově stanovené kategorie.

Prostřednictvím kódovacích a kontextových jednotek byl postupně kódován veškerý textový materiál tak, že samostatně byl vždy kódován text vztahující se ke konkrétní oblasti poskytovaných psychosociálních intervencí ve vazbě na předem stanovené kategorie dle Freévilla (2018). Následně pak byl celý materiál analyzován částečně ručně<sup>35</sup>, částečně s využitím softwaru *MAXQDA*<sup>36</sup>. Všechna data, která byla nejprve vyhodnocena ručně, byla později také znovu vyhodnocena softwarem. Výsledky této druhé analýzy se prakticky shodovaly s výsledky analýzy provedené ručně. K ruční analýze bylo přistoupeno zejména proto, že panovaly obavy z dalšího negativního vývoje pandemie způsobené onemocněním COVID-19 a data z dotazníků byla využívána pro přípravu na polostrukturované rozhovory. Z časových důvodů nebylo možné zajistit přepis dotazníků do elektronické podoby, proto bylo přistoupeno k ručnímu kódování.

Vzhledem k tomu, že v průběhu kódování byla zjištěna odchylka od původně používaného kódovacího systému a byly zavedeny nové kódy, byla analýza jedenkrát opakována. Toto vše se dělo již za využití softwaru.

Nad rámec kvalitativní obsahové analýzy byly jednotlivé kódovací kategorie rovněž kvantifikovány, aby bylo možné vyvážit jejich význam v rámci vyhodnocení výsledků. Toto zvážení je v prezentaci výsledků výzkumu vyjádřeno pojmy „několik“, „mnoho“, „většina“, „všichni“. Vyjádření četnosti tedy spíše jen dokresluje významnost daného zkoumaného jevu a rozhodně si nedělá nárok na vědeckou kvantifikaci. Výzkum si tak jednoznačně ponechává kvalitativní charakter umožňující hluboký vhled do skutečného života dotazovaných osob.

Po ukončení procesu kódování byla data sumarizována a interpretována ve vztahu k výzkumným otázkám.

---

<sup>35</sup> Ukázka manuálního kódování dat je uvedena v *Příloze 3*.

<sup>36</sup> Ukázka kódování dat pomocí software *MAXQDA* je uvedena v *Příloze 4*.

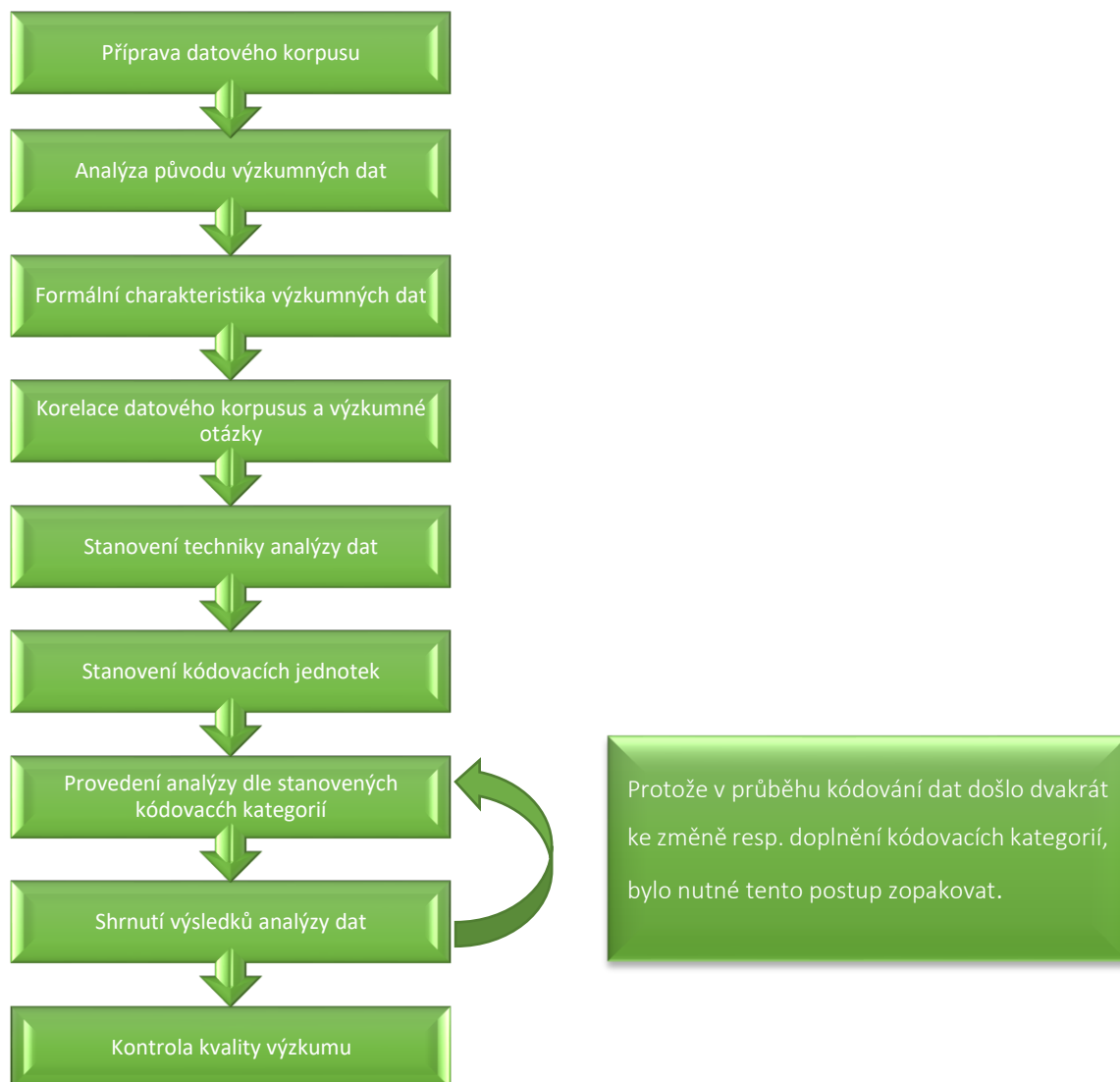
Závěrečným krokem pak byla zpětná kontrola, zda byl celý průběh analýzy skutečně proveden v jednotlivých stanovených krocích a zda závěry výzkumu splňují kritéria kladená na kvalitu výzkumu, tedy jeho validitu, reliabilitu, a objektivitu. K této zpětné kontrole byla opět využita Mayeringova doporučení, která jsou shrnuta v *Tab. 5* níže.

*Tabulka 5* Kritéria zpětné kontroly výzkumu

Hledisko kontroly	Kontrolní otázka
Sémantické hledisko	Jsou správně určeny kategorie pro kódování?
Korelační hledisko	Existují obdobné studie s obdobnými výsledky?
Prognostické hledisko	Lze na základě výsledků výzkumu stanovit spolehlivou prognózu?
Metodické hledisko	Je zkoumaný jev skutečně dostatečně zastoupen?
Intersubjektivní hledisko	Jsou výzkumný proces, odvození a interpretace transparentně popsány a doloženy datovým korpusem?
Komunikativní/kolegiální hledisko	Jsou výsledky výzkumu reflektovány ostatními odborníky?

Zdroj: vlastní zpracování autorkou dle Mayring a Fenzl (2019)

Kroky provedené v rámci kvalitativní obsahové analýzy jsou potom pro názornost zachyceny v diagramu na *Obr. 7* níže.



**Obrázek 7** Grafické znázornění průběhu kvalitativní obsahové analýzy

Zdroj: vlastní zpracování autorkou

## 6 Výsledky výzkumu a jejich interpretace

Výsledky výzkumu jsou prezentovány chronologicky, tak, jak byly postupně zjišťovány. Prvotní fáze výzkumu, respektive předvýzkumná fáze byla již popsána v předchozí kapitole. Výsledky předvýzkumné fáze tvoří podklad pro vlastní výzkum a jeho design.

### 6.1 Mapování aktérů

Mapování aktérů probíhalo, jak již bylo uvedeno v předchozím textu, s využitím metody Preskilla a Goala (2021), přičemž záměrem bylo identifikovat co možná nejvyšší počet aktérů ze všech oblastí, které mají vztah k předmětu výzkumu. Pro tuto výzkumnou fázi byly využívány zejména informace získané v rámci předvýzkumné fáze. Výstupem z této fáze je seznam skupin aktérů prezentovaný v *Obr. 8*. Celkem bylo identifikováno více než 80 aktérů, které se podařilo shrnout do 29 skupin.

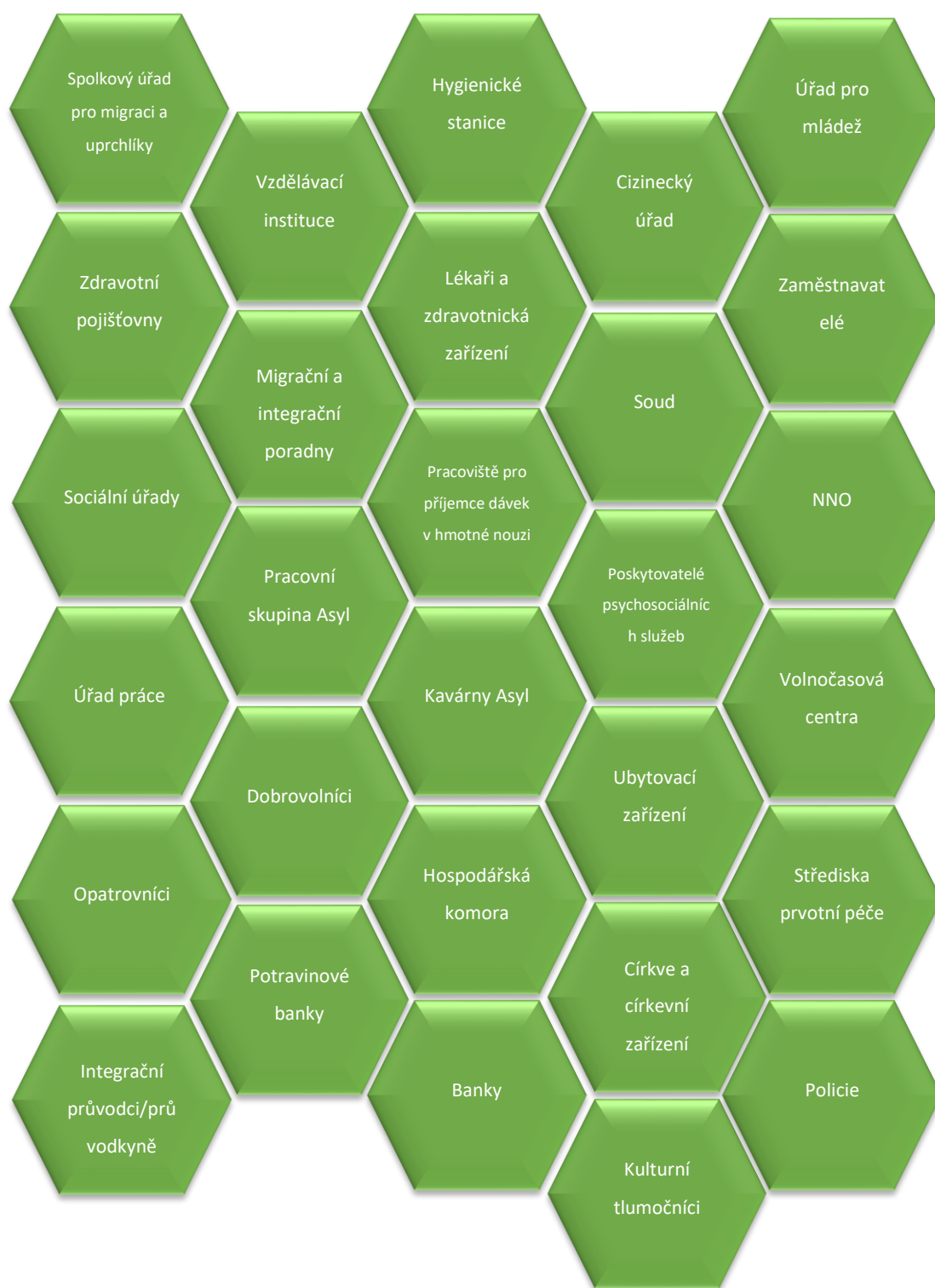
Pro účely tohoto výzkumu není nutné vyjmenovávat taxativně jednotlivé aktéry, ale je spíše významné si uvědomit, jak široké spektrum aktérů je v této oblasti aktivně zapojeno. Pokud je uvedena konkrétní instituce nebo úřad, jedná se nejen o centrální úřad státní správy, ale, a to zejména, i o konkrétní pracoviště uvedených úřadů v jejichž územní působnosti se nacházeli jednotliví informanti. Zásadní roli centrálních úřadů státní správy však nelze pominout a je třeba mít na paměti, že právě tyto úřady v rámci své řídicí, kontrolní a metodické působnosti výrazně ovlivňují rychlost a kvalitu poskytovaných služeb v konkrétních regionech. Zároveň je důležité zmínit i různou míru osobní angažovanosti a prioritizace problematiky migrace a integrace na komunální úrovni. Z výsledků výzkumu vyplynulo, že místní politická reprezentace a samospráva výrazně ovlivňuje kvalitu a nabídku podpůrných služeb pro migranty ve svém regionu.

*„Když jsme přijeli do Chamu, tak jsem se zeptal, kde dostaneme volné lístky do bazénu. Řekli mi, že pokud chci lístky, tak si je mám koupit u pokladny. Bylo to hloupé. Ve Weidenu jsme vždycky dostali 4 lístky do bazénu nebo do fitnessu, jak kdo chtěl a mohli jsme tam chodit. V Chamu to nebylo. Vůbec v tom Chamu to bylo takové studené. Nebyl tam ani AK Asyl, že to jako není jejich povinnost“ (15, 2022).*

*„Hledali jsme tam Jobcentrum a já se šel zeptat, kde je to informační centrum kvůli*

*práci. Řekli mi, že tam to informační centrum není, že není potřeba. Já ho tam potřeboval a všude jinde, kde jsem byl, tak vždycky tam je!“ (10, 2022).*

*„...a také tam od 8 hodin zavírali ten areál na sport. To jsem nechápal, bylo světlo, i v tom prostoru se svítilo, ale bylo to zamčené. Ptal jsem se v poradně a tam mi řekli, že to zavírají, abychom se tam nescházeli. Tak jsme se scházeli v parku. Pak mě tam napadl pes a tak jsme začali chodit na nádraží. Pak tam začala chodit policie a my už nevěděli kam, a pak jsem už odjel sem do Řezna a tady se můžeme sejít kdekoli“ (8, 2021).*



**Obrázek 8** Přehled skupin identifikovaných aktérů

Zdroj: vlastní zpracování autorkou

Velmi významnou úlohu v celém systému hrají dobrovolníci, kteří se ve svém volném čase věnují práci s migranty. Více o tomto tématu referuje např. Demir (2020). Další velmi

přehledné informace podložené dobře zpracovanými empirickými daty lze čerpat ze Schumacherovy studie z roku 2018, která vznikla na základě požadavku Bundestagu (Schumacher, 2018). Obě tyto studie, ale i další k tématu se vztahující materiály akademického i veřejně informačního charakteru se shodují, že zejména migrační krizi, která vypukla v roce 2015, by bez zapojení vysokého počtu dobrovolníků nebylo vůbec možné zvládnout.

*„Na tom úplném začátku v 2015 nám hodně pomáhali lidi z okolí. Když viděli, kolik sem denně přichází nových lidí, tak nosili oblečení, hračky pro děti, hygienu, ale i potraviny a léky“ (H, 2020).*

*„Hlavně v těch letech 15–18 jsme byli vděční za každou pomoc. Bylo nás čtyři lidi na směně na 40 kluků a dobrá třetina z nich neuměla číst a psát. Učitele to vůbec nezajímalo a dávali jim všem úkoly na psaní. Tak je asi jasné, že to nešlo zvládnout bez těch starých učitelek, co k nám chodily a pomáhaly klukům každý den dělat úkoly“ (A, 2020).*

*„Bez těch dobrovolníků by to prostě nešlo. Hlavně ten přechod ze střediska do normálního bydlení by prostě nezvládli, protože vůbec nevěděli, co to je platit za plyn nebo pojistku. Učili se to, ale neuměli si pod tím nic jasně představit a kdyby neměli ty lidi okolo sebe, nedopadlo by to dobře“ (I, 2020).*

Právě toto zapojení občanů a podpora občanské společnosti vedly mimo jiné v té době úřadující spolkovou kancléřku Angelu Merkel k jejímu dnes už památnému výroku *„My to zvládneme“* (Merkel, 2015). Rezonance jejího vystoupení byla ve společnosti vysoká a do pomoci migrantům se, byť třeba jen krátkodobě, na celém území SRN zapojilo v roce 2015 více než 24 milionů občanů (Institut für Demoskopie Allensbach, 2018). Dobrovolníci podporují migranty v mnoha oblastech nejen materiálně, ale zejména kontinuálními spoluprací. Není reálné uvést taxativně všechny oblasti, ve kterých se dobrovolníci angažují, proto jen několik následujících příkladů:

jazykové vzdělávání včetně alfabetizace: *„...To psaní to byl děs. Nešlo mi to vůbec a učitel už byl dost naštvaný a kluci taky, protože jsme my tři měli pořád problém a hrozně dlouho nám to trvalo. Ingo přinesl ty sešítky pro děti, kam jsme si mohli psát ty různé čáry a dělal to s námi každý den skoro...“ (3, 2021);*

pomoc při návštěvách zdravotnických zařízení, péči o děti, vyřizování úředních



záležitostí „...bylo to lepší, že se mnou byla Inge, protože když jsem tam šel sám, tak jsem rozuměl, ale neuměl jsme to říct tak, jak bych měl a ta žena to nepochopila. Inge věděla, co chci a dokázala jí to říct. Ona říkala, že jsem jí to předtím neřekl, ale tak to nebylo, řekl jsem jí to, jen to asi nebylo na pochopení, jak jsem to chtěl. Nakonec jsme to vyřídili a všechno to dopadlo dobře, domluvili jsme si tam další termín a Inge mi to ještě pohlídala, abych dodržel ten termín na odevzdání. Mám tu půjčku a jsem rád, bez toho bych školu dělat nemohl“ (20, 2022);

informování o systému třídění odpadů: „...Hodně zle jsem se tam cítil ten druhý týden, když na mě ty lidi zvonili kvůli odpadům v popelnici. Nejdřív jsem to vůbec nepochopil, ale pak mi došlo, že jsem to vyházal do špatné nádoby a že to je namíchané. Donutili mě, abych to vyndal a přendal, bylo to hnusné, smradlavé. Volal jsem Klausovi a on přijel, vysvětlil mi, jak to funguje a dal mi také ty žluté pytle. Když jsem to pak říkal na kurzu, tak jsem zjistil, že nejsem sám, protože i další měli tyhle hádky s lidmi. Klaus mi pak udělal takové karty s obrázky i pro kluky, abychom věděli, co máme kam dávat“ (40, 2022);

volnočasové aktivity, hledání zaměstnání: „Jsem rád, že mi Birgit pomohla napsat, a hlavně poslat všechny ty životopisy. Sám bych to nedokázal. Umím dobře německy, ale ty věci, jako oslovení přesně a ta adresa v tom poli přesně od okraje a tak, to nedokážu. Birgit mi pomohla a já jsem dostal tu první práci“ (1, 2021);

či bydlení, či právní pomoc: „Bez Michiho by tady Nazia nikdy nebyla. Nebyl jsem vůbec schopen podat tu žádost a všechno to vyřídit. Dostal jsem od AK Asyl číslo na Michiho a on to všechno vypsál a podal a pak byl i na těch úřadech. Dal jsem tu plnou moc a on vyřídil. Bez něj by tady Nazia nebyla“ (26, 2022).

Většina dobrovolnické podpory není institucionálně ukotvena a děje se za podpory obecních městských a okresních úřadů, které za tímto účelem zřizují funkci integračního průvodce. Základní úlohou integračního průvodce je právě podpora dobrovolníků, jejich koordinace a výměna informací. Integrační průvodci disponují databázemi dobrovolníků a jsou schopni informovat migranty o volných kapacitách, popřípadě i přímo zprostředkovat kontakt mezi migranty a dobrovolníky. Při této činnosti se snaží upevňovat kontakty mezi migranty a dobrovolníky v konkrétní obci tak, aby bylo podporováno skutečné soužití migrantů a osob z majoritní společnosti (Bavorské ministerstvo vnitra, sportu a integrace, 2023): „... integrační průvodci a průvodkyně jsou aktivní na komunální úrovni. Zde poskytují podporu, informace

*a školení dobrovolníků z příslušného okresu. Průvodci a průvodkyně působí na místě také jako koordinátoři a networkeři. Jsou začleněni do komunálních struktur a přizpůsobeni potřebám konkrétního okresu nebo města s rozšířenou působností“ (Bavorské ministerstvo vnitra, sportu a integrace, 2023).*

Z platných legislativních norem lze k pozici integračních průvodců získat následující informace: *„Hlavním úkolem integračních poradců a poradkyň je koordinace dobrovolnické činnosti. Stálí integrační průvodci a průvodkyně mají zejména: fungovat jako centrální kontaktní místo a networker pro dobrovolníky, poskytovat dobrovolníkům praktické informace a podporu, zejména prostřednictvím organizace a provádění školení a dalšího vzdělávání, v oblasti správy dobrovolníků podporovat motivaci dobrovolníků a pomáhat při výběru a získávání nových dobrovolníků; to zahrnuje zejména získávání dobrovolníků s migračním pozadím pro oblasti uvnitř i vně kontextu migrace. Kromě toho stálí integrační průvodci a průvodkyně koordinují a fungují jako kontaktní místo pro regionální soukromé a občanské subjekty v oblasti azylu a integrace (například občané, iniciativy, asociace a úřady). Zajišťují transparentní informovanost o místních aktérech a dostupných podpůrných službách v kontextu migrace, a zapojují do procesu již existující místní struktury. Při tvorbě komunálních integračních koncepcí mohou stálí integrační průvodci a průvodkyně poskytovat poradenskou podporu“ (Bavorské ministerstvo vnitra, sportu a integrace, 2023).*

Z poslední publikované evaluační studie, která se zabývá výstupy z programu zavedení integračních průvodců, vyplývá, že hlavním zaměřením činnosti integračních průvodců a průvodkyň je právě rozsáhlá koordinace dobrovolnictví. Přibližně jedna třetina integračních průvodců a průvodkyň pravidelně spolupracuje až s 50 dobrovolníky, další třetina s přibližně 50 až 100 a poslední třetina s 100 až 300 nebo dokonce více dobrovolníky. Pro tyto dobrovolníky působí integrační průvodci a průvodkyně jako kontaktní místo, například pro rozhovory a zajišťování podmínek pro práci, jako jsou prostory pro setkávání a školení. Tyto služby jsou pro dobrovolníky, ale také pro řízení dobrovolnické činnosti užitečné a důležité i v budoucnosti (Wegner, 2020).

Činnost integračních průvodců byla opakovaně pozitivně zmiňována i experty při popisu jejich práce s klienty.

Expert popisuje vznik sportovního fotbalového klubu ve městě Cham: „... hlavně také

*tak integrační průvodkyně se na tom podílela. Bez ní by to vlastně nebylo, protože ona dala dohromady celou tu skupinu těch lidí a našich kluků a zajistila, že se měli kde scházet. Tak vlastně jenom díky tomu, že to na začátku celé zorganizovala, tak to funguje do dneška“ (J, 2020).*

*„Jakmile se kluci stěhují do normálního bydlení, většinou oslovujeme integračního poradce v tom místě. Dá nám informace o lidech, na které se kluci případně mohou obracet a další adresy přímo z místa, které by mohlo klukům pomoci“ (C, 2020).*

*„Naučili jsme se dost využívat i ty poradce na úřadech. Mají dobré kontakty přímo v místech a vědí, na koho se obrátit. Neposíláme tak lidi úplně do neznáma. Můžeme jim alespoň dát nějaké kontakty, na koho se tam mohou obracet. To je velká pomoc, hlavně po psychické stránce“ (V, 2020).*

Významu dobrovolnické práce při podpoře integrace si je dobře vědoma nejen vrcholná politická reprezentace na centrální úrovni, ale i jednotlivé spolkové země a regiony. Každoročně jsou v SRN udělovány integrační ceny na národní úrovni i na úrovni zemí a regionů, které oceňují projekty a práci skupin občanů i jednotlivců v oblasti integrace osob s migračním pozadím (Pověřenec spolkové vlády pro migraci, 2021).

Právě dobrovolníci jsou velmi často zmiňováni jako ti, kteří zabezpečují koordinaci činností jednotlivých aktérů a směřují klienty správným směrem tak, aby se jim dostalo potřebných služeb.

*„Měl jsem štěstí, protože pan Jürgen mi to vysvětlil, jak to s tím zasedáním u soudu bude a hlavně se mnou šel k tomu právníkovi. Báł jsem se, že to nedokážu zaplatit, věděl jsem od jiných, že s tím je hodně problémů, ale pan Jürgen mi pomohl vyřídit, že ty poplatky za právníka převzal soud“ (46, 2022).*

*„...chodil jsem tam pak už jenom s Marcelem a on mi vysvětloval, jak to ten pracovník myslí. Od té doby, co tam Marcel se mnou chodil, už se mi nestalo, že by mi ty peníze neposlali včas“ (28, 2022).*

*„Hodně nám oběma pomohlo, že jsme se zkontaktovali s tou Marinou. Ona pak s námi šla do banky, zařídili jsme si přihlášení na město a odpad a tak. Na začátku by to pro nás bez*

*ni tak jednoduché nebylo. Byli jsme s ní pak v kontaktu, i když jsme se přestěhovali sem do Brém a radila nám po telefonu. Tady jsou sice taky lidé jako Marina, ale my jsme stejně raději zavolali jí a ona nám zase pomohla a našla nám třeba adresy a jak mají otevřeno a dokonce nám on-line udělala i termíny. Ted' už jsme v kontaktu jenom občas, jenom jak se máme a tak“ (41, 2022).*

Z výše uvedeného lze tedy dovozovat, že skupinu dobrovolníků nelze vnímat v kontextu systému jen jako samostatně fungující subjekt, nýbrž jako aktéra, který zastřešuje a koordinuje činnosti dalších aktérů, ovlivňuje jejich působení tím, že provádí síťování, umožňuje komunikaci mezi klienty a jednotlivými aktéry, směřuje klienty ke konkrétním aktérům a představuje klientům funkce a kompetence těchto aktérů. Činnost dobrovolníků tak vlastně umožňuje efektivnější výkon činností i těch aktérů, kteří se prakticky nezabývají publicitou své aktivity a pro cílovou skupinu zůstávají v systému skryti.

*„Dostal jsem pozvánku na zdravotní úřad a bylo tam napsáno, že si mám domluvit termín. Nereagoval jsem na to. Teprve když jsem to zmínil před Paulem, tak se na to podíval a vysvětlil mi, že je to moc důležité, že tam musím jít, protože mám opravdu vážnou nemoc. Vysvětlil mi, co to je, a také kde to je a vůbec. Po té návštěvě se to konečně hnulo, poslali mě na léčení, trvalo to víc jak půl roku, ale od té doby je mi líp“ (12, 2022).*

*„Zubař mi dal ten účet a řekl a tam bylo, že to mám zaplatit do konce měsíce. 850 euro! To jsem neměl a nevěděl jsem, co s tím, tak jsem to nechal. Přišla mi upomínka a pak další a když jsem pak šel znovu k zubaři, tak mě tam odmítli, že jim dlužím peníze. Pak jsem s tím šel do poradny a tam mi dali kontakt na Anju. Ta mi to pak pomohla zařídit. Trvalo to, ale nakonec jsem platil ani ne stovku, a to jenom proto, že tam byly ty poplatky, že to nebylo zaplacené včas. Jinak to všechno zaplatila ta pojišťovna zdravotní. Měl jsem to tam odnést hned, ale nevěděl jsem to“ (6, 2021).*

*„Když jsem přišel do Schwandorfu, dostal jsem na Jobcentru ty poukázky na potraviny, protože to trvalo, než mi poslali peníze. Vůbec jsem nevěděl, co s tím, v obchodě také nevěděli a samozřejmě, že mi nic nedali. Bylo to do potravinové banky, ale to jsem tehdy vůbec nevěděl, ani to, co potravinová banka je. Pak jsem se v AK Asyl potkal s Majou. Ta mi to vysvětlila a vzala mě tam dokonce poprvé autem, abych věděl kam“ (15, 2022).*

Dobrovolníci se z podstaty věci výborně orientují v institucionálním systému a jsou schopni efektivněji komunikovat s aktéry a získávat informace. Tyto získané informace pak předávají srozumitelně osobám z cílové skupiny a usnadňují jim tak přístup ke službám poskytovaným jednotlivými aktéry.

## 6.2 Kontextuální mapování

Při tvorbě kontextuální mapy bylo využito principů a poznatků shrnutých Jonesem (2016, s. 91–128) a dále rozvedených různými autory, kteří se podílejí na rozvoji tzv. GIGA-mapování a jeho uplatňování v praxi<sup>37</sup>. Kontextuální analýza byla fyzicky realizována tak, že jednotlivé karty s názvy konkrétních aktérů byly rozmístěny na tabuli a na základě informací získaných v předvýzkumné fázi ze studia relevantních materiálů a z informací získaných z rozhovorů s experty, byla vytvořena kontextuální mapa aktérů<sup>38</sup>. Aktéři byli rozděleni do 7 skupin. Toto dělení do skupin odpovídá pozici aktérů v celém systému a jejich funkci ve vztahu k cílové skupině výzkumu. Jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole, dobrovolníci jako aktér sui generis stojí nad systémem, neboť vstupují do interakcí prakticky se všemi ostatními aktéry, respektive skupinami aktérů ad hoc, dle konkrétní situace. Tato skutečnost byla potvrzena výzkumnými daty získanými v rámci rozhovorů s informanty a pregnantně formulována i v rozhovoru s expertem.

*„Naštěstí je tu kolem rozvětvená síť dobrovolníků. Jeden je odborník na právo, druhý se vyzná ve zdravotnictví, další pomůže s dopravou. To je naše jediná záchrana, protože jinak by se to vůbec nedalo dělat. Těch problémů je tolik a z tolika různých oblastí, že to my, jako sociální pracovníci, absolutně nemáme šanci obsáhnout“ (E, 2020).*

Pro větší názornost jsou skupiny aktérů uvedeny a barevně rozlišeny na *Obr. 9* níže. Žlutá skupina aktérů jsou primárně instituce, které řeší právní stránky pobytu migrantů na území SRN. Růžovou skupinu tvoří instituce, které zajišťují financování životních nákladů migrantů. Integrovaní průvodci a průvodkyně jsou ve schématu znázorněni stejnou barvou jako dobrovolníci, protože primárně koordinují jejich činnost a starají se o efektivnější síťování

---

<sup>37</sup> více informací k tématu lze nalézt na webu <https://systemsorienteddesign.net/>

<sup>38</sup> Ukázka tvorby kontextuální mapy aktérů je uvedena v *Příloze 2*.

jednotlivých aktérů. V centrální části obrázku jsou aktéři, kteří se věnují přímé práci s mladistvými uprchlíky bez doprovodu a zajišťují saturaci jejich základních potřeb. V pravé části jsou pak aktéři, kteří se věnují formálnímu i neformálnímu vzdělávání a přímo působí v oblasti socializace a integrace. Aktéři ve spodní části, znázorněni zelenou barvou, se v konkrétních případech a podle potřeby účastní poskytovaných psychosociálních intervencí v závislosti na své odbornosti a oboru činnosti.



**Obrázek 9** Kontextuální mapa aktérů

Zdroj: vlastní zpracování autorkou

## 6.3 Kvalitativní obsahová analýza dat

Tato kapitola obsahuje deskriptivní popis výsledků provedeného výzkumného šetření vyhodnoceného metodu kvalitativní obsahové analýzy. Jak je znázorněno v *Obr. 7*, byly jednotlivé kroky prováděny postupně. V průběhu analýzy dat došlo ke změně, respektive k doplnění kódovacích kategorií, proto bylo nutné kroky „stanovení kódovacích jednotek“ a „provedení kódování dle jednotlivých kódovacích kategorií“ zopakovat.

### 6.3.1 Příchod do cílové země a ubytování

K tématu přijetí v cílové zemi bylo v dotaznících položeno 7 otázek a během polostrukturovaných rozhovorů položeno 6 otázek. Tyto otázky následovaly stejnou strukturou jako ostatní části výzkumu a zaměřily se na situaci týkající se přijetí a prvního ubytování. Otevřené otázky poskytly prostor pro vyjádření dříve nezaznamenaných potřeb a poznámek. Na základě analýzy výzkumného materiálu bylo v oblasti přijetí v cílové zemi identifikováno pět hlavních kategorií a 23 podkategorií (viz *Tab. 6* níže).

Na přijetí a první ubytování v cílové zemi se uprchlíků ptalo následujících sedm otázek v dotazníku:

- Byl jste po svém příchodu ubytován ve středisku prvotní péče?
- S kolika lidmi jste sdílel pokoj?
- Měl jste přístup k internetu, telefonu, počítači?
- Měl jste k dispozici uzamykatelnou skříň?
- Mohl jste si sám připravit jídlo?
- Disponoval jste penězi?
- Jak dlouho jste bydlel ve středisku prvotní péče?

V polostrukturovaném rozhovoru to bylo následujících šest otázek:

- Jaké jsou Vaše první zážitky v Německu? Nač si vzpomínáte?
- Jak jste se cítil po příchodu do Německa?
- Jak hodnotíte pracovníky střediska prvotní péče?
- Co se Vám ve středisku prvotní péče nejvíce líbilo? Nač rád vzpomínáte?
- Co se Vám naopak nelíbilo vůbec?



- Jaký jste prožíval dobu bezprostředně po opuštění střediska prvotní péče?

**Tabulka 6** Přehled kategorií k tématu přijetí v cílové zemi

Kód	Hlavní kategorie	Podkategorie
<b>P1</b>		
P1.1	Spokojenost s ubytováním ve středisku akutní péče	Potřeba soukromí
P1.2		Potřeba klidného místa
P1.3		Málo prostoru
P1.4		Teplota v místnosti
P1.5		Potřeba samostatné kuchyně
P1.6		Potřeba samostatné koupelny
P1.7		Potřeba elektrické zásuvky
P1.8		Potřeba uzamykatelného pokoje
P1.9		Konflikty mezi obyvateli
P1.10		Neexistující připojení k internetu
P1.11		Srovnání s aktuálním stavem
<b>P2</b>		
P2.1	Personál střediska prvního záchytu	Autorita, dodržování pravidel
P2.2		Pomoc a podpora
P2.3		Přetrvávající vztahy
P2.4		První orientace
<b>P3</b>		
P3.1	Denní režim ve středisku akutní péče	Dodržování pravidel
P3.2		Organizace volného času
P3.3		Učení
<b>P4</b>		
P4.1	Finance	Nedostatek financí
P4.2		Kontrola hospodaření s financemi
<b>P5</b>		
P5.1	První zážitky v Německu	Splněný cíl
P5.2		Radost
P5.3		Strach

Zdroj: vlastní zpracování autorkou

V teoretické části této práce byla detailněji popsána specifika skupiny mladistvých uprchlíků bez doprovodu včetně specifických pravidel pro jejich přijetí, ubytování a pobyt v jednotlivých zařízeních pro uprchlíky. Na první vlně je nejmarkantnějším rozdílem v systému přijímání a následných intervencí mezi skupinou dospělých uprchlíků a mladistvých uprchlíků bez doprovodu způsob ubytování. Zatímco dospělé osoby, popřípadě i dospělé osoby s dětmi, jsou obvykle bezprostředně po příchodu ubytovávány v provizorních společných ubytovacích prostorech, pro mladistvé uprchlíky bez doprovodu jsou určena specializovaná zařízení prvotní péče, do nichž jsou mladiství uprchlíci bez doprovodu eskortováni příslušníky spolkové nebo zemské policie, popřípadě jsou vyzvednuti přímo na policejní služebně odbornými pracovníky zařízení. Toto je velmi zásadním rozdílem, protože takto získávají mladiství uprchlíci bez doprovodu prakticky okamžitě přístup k vybraným psychosociálním intervencím, mají bezprostřední možnost kontaktu s personálem zařízení, který je přítomen nepřetržitě, a jsou okamžitě zaregistrováni v systému Spolkového úřadu pro uprchlíky, místně příslušné pobočce úřadu pro cizince a samozřejmě i jako příjemci hmotných dávek.

Tato první fáze po příchodu do cílové země s sebou nese velké množství stresových situací a personál středisek prvního záchytu je obvykle konfrontován za následky tohoto stresu.

*„Ted' už je to v klidu, ale když si vzpomenu na ten rok 15, kdy jsem ještě dělal ve středisku prvotní péče, to nám je policisti vozili, někdy i 10 za noc, špinavé, hladové a hlavně kolikrát agresivní, protože nechtěli zůstat, chtěli jinam a nechápali, proč musí být u nás. Nikdo jim to neuměl vysvětlit. Ted' mají všichni mobil, internet, domlouvají se po Whatsappu a není problém. Vědí, že se jim nic nestane“ (C, 2020).*

*„Na tom začátku jsou nejhorší ty noci. Nemohou spát, budí se, křičí ze spaní a vzbudí všechny okolo. Během týdne, dvou se to ustaluje, ale ty první dny bývají těžké“ (G, 2020).*

Samotní mladiství uprchlíci bez doprovodu hodnotí tuto první fázi pobytu v cílové zemi i přes dílčí, někdy i velice nepříjemné zážitky, spíše pozitivně.

*„Byl jsem rád, že mě chytili, teda to jsem nebyl rád, že mě chytili, ale ted' jsem rád, protože jsme se pak dostal do Chamu a tam to bylo fajn. Hlavně ten první den, konečně jsem se vyspal v klidu, v suchu. Spal jsem snad 10 hodin v kuse. Nemohli mě ráno vzbudit, tak mě nechali spát bez snídaně. Pak se mi kvůli tomu často smáli. Byl jsem unavený“ (29, 2022).*

*„Bylo to hrozný, hranici jsme přešli v Passau, všude byli psi a vojáci. Nakonec nás vytáhli ven a poslali do autobusu. Strašně jsem se bál a ostatní taky. Vůbec jsme nevěděli, co bude, hlavně ty psi, to bylo příšerný. ...Pak už to ale bylo jenom lepší. V Regensburgu v Don Bosco byli moc kamarádky lidi a s některými si dodnes píšu“ (43, 2022).*

*„Když jsem přešel tu hranici do Německa, byl jsem neskutečně šťastný, že jsem to dokázal. Táta za to dal všechny peníze, jen abych se sem dostal. Na té cestě jsem kolikrát myslel, že to nikdy nebude, ale dokázal jsem to“ (34, 2022).*

Téměř všichni účastníci výzkumu hodnotí zpětně svůj pobyt ve středisku prvního záchytu v porovnání s tím, co zažívali po jeho opuštění, kladně. Žádný informant se nevyjádřil zcela záporně při hodnocení v kategorii P1 „Spokojenost s ubytováním ve středisku akutní péče“ jako celku. Negativní vyjádření byla spojena výhradně s určitými konkrétními podkategoriemi.

*„V Don Bosco to byla taková školka, víš. Když si na to teď vzpomínám, hlavně, když se bavím s někým, kdo tam byl tehdy se mnou, tak to pro nás vlastně bylo jako ten wellness. Víš pořád s námi někde chodili, dělali jsme nějaké věci, vyráběli, nebo výlety, taky jsem se tam naučil plavat. Tehdy mě to dost štvalo, že pořád někdo po mě něco chtěl, ale pak, když jsem musel jít na ubytovnu a zůstal jsem sám... To bych byl kolikrát rád, kdyby přišla Veroni a chtěla, abych si složil věci. Jsem s ní i teď v kontaktu. Občas si napíšeme, jak se mám a tak, ale jen málo“ (36, 2022).*

*„Rád vzpomínám na všechno. Hlavně na ty lidi, i na ostatní kluky. Hádali jsme se, bylo to těžký si zvyknout na všechny ty nové věci, ale bylo to tam skvělý. Vždycky tam byl někdo, kdo ti pomohl. To mi pak taky hodně chybělo. Rád vzpomínám na lyžování. To bylo fakt něco. Od té doby jsem na lyžích nestál, ale jsem rád, že to umím“ (18, 2022).*

*„Vzpomínám si dobře, jak mě štvala Heidi, jak pořád všechno kontrolovala. Umyl ses pořádně? Máte připravené věci do školy? Máte vše složeno? Ale nebyla špatná. Vždycky večer si k nám sedla a bavila se s námi. Nebo jak tam bylo vždycky vedro a kluci nechtěli otevřít okno. Taky ty boje o zásuvky, aby sis mohla něco nabít. Ale to jsou malé věci a vlastně nic důležitého. Naučil jsem se tam hodně věcí, nemyslím jako ve škole, spíš jak to tady chodí“ (33, 2022).*

Všichni informanti bez výjimky byli po svém příchodu do SRN ubytováni ve střediscích

prvotní péče. Někteří z informantů zde pobývali poměrně krátkou dobu, v řádu několika týdnů, obvyklá doba pobytu byla zhruba 6–8 měsíců. Několik informantů uvedlo, že ve středisku prvotní péče strávili více než jeden rok. Právě ti informanti, kteří pobývali ve střediscích delší dobu, uváděli, že pro ně přechod ze střediska do ubytovny pro dospělé uprchlíky nebo do chráněných bytů byl velmi zátěžový.

*„Nemohl jsem si tam vůbec zvyknout. Cítil jsme se tam hrozně sám a moc jsem se chtěl vrátit do Huttergasse. V noci jsem se budil a psal jsem všem Whatsappy“ (46, 2022).*

*„Nemohl jsem si v tom bytě vůbec zvyknout. Bydleli jsme tam 4, každý měl jeden pokoj. Nikdo mi nepomohl, když jsem něčemu třeba ve škole nerozuměl, kolikrát mi někdo snědl moje jídlo z lednice a nepřiznali se. Říkal jsem to té pracovníci, co tu jednou týdně chodila, ale bylo to k ničemu. Takovou pohodu jako byla v Boscu, to už pak nikdy nebylo“ (35, 2022).*

Z výzkumných dat vyplývá, že většina informantů sdílela pokoj s dalšími 5 až 7 osobami. Většinou se jednalo o místnost s patrovými postelemi, přičemž každý měl k dispozici skříň na oděvy a osobní věci, která však byla pouze v některých případech uzamykatelná.

Informanti velmi akcentovali potřebu soukromí a klidného místa. Potřeba soukromí byla výraznější zejména, když sdíleli ubytování s příslušníky rozdílného etnika nebo s osobami s rozdílnými kulturními zvyklostmi.

*„Když jsem pak šel do toho pokoje pro tři, vypadalo, že to bude mnohem lepší, ale bylo to horší, protože Sahi a Bad nebyli muslimové a když jsem se modlil, tak z toho měli většinou srandu. Neměl jsem klid a hodně mi to tam vadilo“ (44, 2022).*

*„Když jsem volal domů a chtěl jsem mluvit s mámou, tak to tam prostě nešlo. Víš, u nás je to tak, že by mámu nikdo jiný než já nebo táta nebo prostě rodina, neměl vidět a kluci chtěli se mi dívat na mobil a já jsem tolik chtěl mámu vidět, ale nechtěl jsem riskovat, že by ji viděl někdo jiný, to by jí pošpinilo. Tak jsem chodil volat s mámou na záchod“ (18, 2022).*

V rozhovorech informanti dále zmiňovali diskomfort z důvodu nedostatku prostoru, nedostatku soukromí a klidu, které vedly ke vzniku konfliktů.

*„Nejhorší byly ty postele. Mnohem raději bych spal na zemi. To jsme ale nesměli. Postele měly dvě patra. Bud' jsi mohl spát dole a pak nad tebou někdo byl, nebo nahoře, a to bylo ještě horší, protože jsem se bál usnout, že spadnu. Bylo tam hrozně málo místa, postel byla přímo u okna. Když se otevřelo, padal mi na hlavu sníh. Kluci chtěli otevřít okno, já ne a denně jsme se kvůli tomu hádali“ (11, 2022).*

*„Nebyl tam na nic klid. Nemohl jsem si jen tak v klidu sednout a nic nedělat. To tam prostě nešlo. Neměl jsme se kam schovat. Někdy mi z toho už málem explodovala hlava a hádali jsme se. Chodil jsem si sednou do parku na lavičku. Tam jsem měl chvíli pro sebe. Ale bylo to tam lepší, než být úplně sám. To jsem zažil pak, a to bylo ještě horší“ (13, 2022).*

Často byla také zmiňována potřeba samostatné přípravy jídla, zejména z důvodu požadavků na respektování nábožensky podmíněných stravovacích pravidel a s tím související částečně odlišná hygienická pravidla (srov. Stefan et al., 2018, s. 117). Zejména potřeba pravidelného omývání spojeného s několikrát denně se opakující modlitbou se ukázala jako velmi problematická. Ve střediscích akutní péče byla ve většině případů jedna koupelna k dispozici pro 8–12 osob, což bylo zejména v době ramadánu zcela nedostačující a vedlo to ke konfliktům.

*„Hlavně ze začátku, když jsme ještě přesně nevěděl, jak to funguje, tak jsem se bál jíst to jídlo, co nám dávali, protože jsem si nebyl jistý, že je opravdu halal. Tak jsem si chtěl vařit sám, ale to tam kromě čaje nešlo. Nakonec jsem si vařil alespoň vajíčka. Jedl jsem je ty první dny. ...A o ramadánu to bylo špatný. Byli tam i kluci, kteří ho nedrželi, a tak se jedlo pořád ve stejných časech, takže my jsme měli hrozný hlad a jedli jsme jenom to, co zbylo. Ten první ramadán v Německu byl pro mě skoro k nevydržení. Ale zvládl jsem to“ (7, 2022).*

*„Nejvíc mi vadila ta koupelna. V Huttergasse byla jen jedna v každém patře a v ramadánu stále plná, protože se, tedy hlavně Afghánci, se pořád myli a modlili. Jednou jsem to už nevydržel, a když si zase zabrali na hodinu koupelnu, tak jsme se porvali. Bylo to nepříjemné, Andrea hodně křičela a pak jsem nesměl celý týden mimo školy vůbec nikam. Ale už jsem to nemohl vydržet. Oni si neustále myli nohy a všechno tam bylo pořád mokré a nechutné“ (38, 2022).*

Účastníci tohoto výzkumu přicházeli do SRN v období od roku 2016 do roku 2018.

V této době ještě nebylo ve všech zařízeních prvního záchytu k dispozici internetové připojení. Informanti, kteří připojení k internetu k dispozici měli, toto v rámci rozhovorů prakticky nezmiňují, či jen okrajově doplňují, že s rodinou komunikovali prostřednictvím sociálních sítí. Informanti, kteří však ve středisku připojení k internetu k dispozici neměli, toto vnímají jako problém zejména proto, že jim ztěžoval komunikaci s rodinou.

*„Hodně mi vadilo, že jsem tam neměl WiFi. To byl problém. Museli jsme chodit do knihovny nebo na náměstí, tam byla WiFi, na kterou se dalo připojit. Jenomže tam si zase nemohla v klidu mluvit se všema lidma doma. Ve škole také WiFi byla, ale ne dobrá a pořád se to zastavovalo, když jsem chtěl telefonovat. Nakonec jsem si z kapesného koupil kartu do telefonu. Poslední měsíc, co jsem tam byl, tam už WiFi byla, ale to jsem to už vlastně nepotřeboval“ (42, 2022).*

Jak již bylo uvedeno výše, i přes dílčí nedostatky, které informanti identifikují v souvislosti s materiálně-technickým zabezpečením středisek prvního záchytu, hodnotí svůj pobyt v nich převážně kladně. Toto hodnocení je významně ovlivněno mezilidskými vztahy a personálem středisek, jak bude patrné z dalšího textu.

Personál středisek akutní péče by měl být tvořen odborníky v oblasti vzdělávání, výchovy a sociální práce. Bohužel vzhledem k nedostatku pracovníků s odpovídající kvalifikací se stále častěji na pozicích vychovatelů objevují osoby s nedostatečnou odbornou kvalifikací (srov. Stefan et al., 2018, s. 127–132). Přesto lze na základě výsledků výzkumu jednoznačně potvrdit, že většina informantů hodnotí personál středisek akutní péče velmi kladně, a i přes určité, zejména počáteční animozity, které byly dány především rozdílným sociokulturním pozadím informantů, se mezi informanty a pracovníky středisek vytvořily pozitivní vazby, které v několika případech přetrvaly i po odchodu informantů ze středisek.

*„Hlavě ze začátku to bylo dost špatné. Byly tam jen samé ženy a dost nám rozkazovaly. Šly na to dost tvrdě, hodně příkazů a co se všechno musí, ale pak, když jsme toho víc dělali společně, tak se to nějak ustálilo a vycházeli jsme všichni celkem dobře. Ale vím, že noví kluci s tím často měli problém, že musí poslouchat ženu, než to překonali“ (32, 2022).*

*„Největší problém byl s úklidem. Byly tam vychovatelky, ale ty neuklízely a chtěly, abychom si uklízeli my. To pro mě, ale i pro jiný kluky, bylo dost divné, že ženy neuklízí a měl*

*bych já. Ale nedalo se nic dělat. Uklízet jsme museli, jinak byly tresty“ (25, 2022).*

*„To třídění odpadků, to bylo něco, než jsem to pochopil. Ale teď se mi to dost hodí. Vím, že s tím má stále hodně lidí problém. Mě to Andy naučila nazpaměť. A taky to přesné dodržování časů. Zpoždění o pět minut byl obrovský problém, víc jak deset minut znamenalo službu na kuchyni celý týden. To se mi fakt nelíbilo“ (37, 2022).*

*„Pavel byl hodně přísný. Všechno muselo být podle pravidel, podle plánu. Ale večer po večeři, když byl na noc, tak jsme si povídali dlouho v noci. Zajímalo ho, jak to je u nás, ptal se na život doma, na rodinu, ukazovali jsme si vzájemně fotky. To bylo fajn, protože jsme si mohli říci, co se doma děje, co kdo zrovna má, jaký problém a Pavlovi to nebylo jedno a kolikrát se to pak řešilo i s dalšími vychovateli a nějak se to třeba i pomohlo vyřešit. S Pavlem jsem pořád v kontaktu, píšeme si, posíláme fotky, a dokonce jsme se v březnu viděli, když byl se svou ženou tady na výletě“ (27, 2022).*

*„Hrozně se mi líbilo, když jsme společně jezdili na výlety, lyžovali, plavali a tak. Byli jsme s vychovateli celou dobu někde úplně mimo ubytovnu a zažili jsme moc věcí. Spousta pro mě bylo úplně nových. Nikdy předtím jsem nikde takto nebyl, jako že na dovolené. To se mi opravdu líbilo a to mi asi nejvíc chybí teď. Ty společné výlety, a hlavně jsme si povídali o nás a o nich, co děláme, jak jsme žili doma a tak. Hodně jsem si rozuměl s Davidem a byl jsem s ním v kontaktu i potom, co jsem už nebyl v Hutergasse. Psali jsme si až do té doby, kdy umřel. Vím, že mu někteří kluci byli i na pohřbu. Mám fotky“ (34, 2022).*

*„Nejvíc ze všech mi pomohla Lisa. Když mi ten kluk vyrazil ten zub. Bylo to strašný, všude bylo plno krve. Lisu volali do školy, aby mě vyzvedla. Hned se mnou jela k zubaři, dávala mi na to celou dobu led a pořád mě držela za ruku, pak se mnou chodila na všechny ty kontroly a nechala mi udělat ten náhradní zub, takže to není vidět (19, 2022).*

Střediska prvotní péče se měla primárně orientovat na zajištění základních životních a sociálních potřeb mladistvých uprchlíků bez doprovodu. Původně neměla doba pobytu klientů ve středisku přesáhnout šest týdnů. V roce 2015 však došlo k extrémnímu nárůstu nově příchozích mladistvých uprchlíků bez doprovodu a střediska akutní péče byla konfrontována se situací, kdy zde klienti zůstávali i několik měsíců. Za této situace bylo nutné zabezpečovat i volnočasové a vzdělávací aktivity tak, aby byl zajištěn všestranný rozvoj a podpora rozvoje

sociokulturních kompetencí klientů. Jednotlivá střediska tak v rámci daného rozpočtu zajišťovala různé kulturní a sportovní aktivity, podporovala vzdělávání a zájmové vzdělávání a zejména ve spolupráci s místními dobrovolníky a Pracovní skupinou Asyl připravovala pro mladistvé uprchlíky bez doprovodu aktivity, které smysluplně vyplňovaly jejich volný čas.

*„Když pak bylo ve 2016 jasné, že tam nebudou několik týdnů, ale spíš měsíce, tak jsme začali řešit, že musíme dělat nějaké další aktivity. To řešili v té době všichni. Dohodli jsme se, že budeme dělat hlavně různé sporty, aby se vybili, tedy tu energii.... Chodili jsme plavat, bruslit, lyžovat, chodili jsme také běhat, hrát fotbal a další. Hodně nám v tom pomáhali dobrovolníci ze sportovního klubu a taky AK Asyl. Pomohlo i město, měli jsme volný vstup do bazénu a na koupaliště“ (F, 2020).*

*„Jakmile ta doba pobytu překročila dva měsíce, tak bylo zřejmé, že se víc a víc nudí. Naštěstí nám pomohla místní firma a hlavně dobrovolníci. Mohli na hřiště a hlavně jsme pořádali kurz lyžování. V tom roce 2016 bylo hodně sněhu a na lyžích nikdy nikdo z kluků předtím nestál, někteří ani nevěděli, co to je“ (L, 2020).*

*„Díky dobrovolníkům jsme mohli začít dělat doučování. Hlavně pro ty, kteří prakticky předtím nikdy nechodili do školy. To bylo hodně důležité. Ty rozdíly mezi kluky byly obrovské. Nedalo se jim pomáhat nějak dohromady, potřebovali individuální výuku. To všechno nám pomáhali dělat lidi z okolí“ (Q, 2020).*

Volnočasové aktivity a pomoc a podpora při vzdělávání jsou také v rozhovorech s informanty opakovaně zmiňovány jako velmi pozitivní faktor. Volnočasové aktivity<sup>39</sup> jsou také zmiňovány v kontextu budování pozitivních vztahů nejen mezi klienty navzájem, ale i mezi klienty a pracovníky zařízení. Společné zážitky spojují a jsou v tomto kontextu také prezentovány ve výzkumném materiálu.

*„To bruslení bylo ze začátku něco příšerného. Hrozně jsem se bál, že se nějak zabiju. Ale David mi řekl, že se nemám bát, že je se mnou a mě vzal vedle sebe a jel se mnou a já jsem nějak přišel na ten princip. Cítil jsem se v té chvíli hrozně jistě, když byl se mnou a často jsme*

---

<sup>39</sup> více k tématu v oddílu 6.3.3



*si na to pak vzpomněl, že je se mnou i jindy“ (34, 2022).*

*„V tom bazénu jsme si to moc užívali. Na to rád vzpomínám. Bylo to veselé a s klukama jsem se skamarádil i s dalšíma klukama, se kterýma jsem se tolik nebavil, a taky i s Němci jsem se tam začal bavit. V bazénu to bylo jiné než na suchu“ (24, 2022).*

*„Když nad tím přemýšlím teď, tak nejvíc mi asi pomohlo to doučování. Ne, že bych na to rád vzpomínal, ale nejvíc mi to pomohlo. Neuměl jsem německou abecedu, nedokázal jsem si nic přečíst a to bylo na začátku těžké. V Boscu mi zařídili paní Annu-Marii. Učila se se mnou pravidelně a já se to všechno naučil rychle“ (44, 2022).*

Další významné téma, které v rámci výzkumných dat tvoří samostatnou kategorii, jsou finance. V letech 2016–2018 měli mladiství uprchlíci bez doprovodu nárok na kapesné ve výši 10 euro týdně vyplácených v hotovosti. Tyto finanční prostředky mohli využít zcela podle svého vlastního uvážení. Vzhledem k absenci uzamykatelných skříní v některých střediscích si někteří klienti nechávali svou hotovost v kancelářích u pracovníků zařízení a měli k ní tedy svým způsobem ztížený přístup.

Opakovaně také od informantů zaznívalo, že částka 10 euro týdně je příliš nízká a nedostačuje na úhradu všech individuálních potřeb. Pracovníci středisek i zapojení dobrovolníci se snažili v omezené míře kontrolovat hospodaření klientů s jejich finančními prostředky a rozvíjet jejich finanční gramotnost.

*„Někdo je šetrivý, někdo rozhazuje, jako běžně. My, a hlavně AK Asyl, u nás dělá ty kurzy finanční gramotnosti, aby si uvědomili, co kolik stojí. Je důležité hlavně pro ty, kterým má být brzy 18, připravit je na to, že budou muset hospodařit sami“ (K, 2020).*

*„Dostávali jsme 10 euro. To nebylo nic moc. Když jsem pak dostal už tady v Hannoveru 360 euro na měsíc a musel si z toho platit všechno, tak mi vlastně ani těch 10 € týdně nezbývalo“ (30, 2022).*

*„Hodně peněz jsem tam utrácel za různou jako kosmetiku. Měli jsme sice mýdla nebo šampóny, ale já chtěl voňavější nebo lepší, a to mi nechtěli kupovat, že si to musím platit ze svého. Proto mi většinou ty peníze nestačily“ (14, 2022).*

*„Všichni jsme si museli vyplňovat takovou tabulku, za co jsme peníze utratili. Vychovatel ji chtěl vždycky vidět, když nám dával další kapesné“ (21, 2022).*

Shrnutí výzkumných dat zaměřených na tuto oblas ukazuje, že mladiství uprchlíci bez doprovodu pocítovali po příchodu do SRN především uspokojení z dosažení cíle, který si stanovili. Bez ohledu na to, zda se jednalo o jejich osobní cíl nebo o cíl, který byl stanoven rodinou v zemi jejich původu. Za jednoznačný úspěch a naplnění jejich záměru považovali hlavně to, že došli skutečně do SRN a mají možnost začít zde žít. Od počátku je patrná vůle informantů obstát v novém systému, přizpůsobit se podmínkám a zvládnout náročnou situaci. Nejzásadnějším faktorem, který pozitivně ovlivňuje dosažení tohoto cíle, je jednoznačně personál středisek prvního záchytu. Úloha expertů, kteří se věnují každodenní práci s mladistvými uprchlíky bez doprovodu, je naprosto klíčová a bez kvalitního personálního obsazení těchto pozic není možné dosahovat žádoucích výsledků. Mimo personálu středisek je nutné zdůraznit i zásadní důležitost zapojení dobrovolníků do práce s mladistvými uprchlíky bez doprovodu. Dobrovolníci poskytují podporu a pomoc v různých oblastech a bez jejich zapojení by komplexní podpora integračního procesu nebyla realizovatelná.

Materiálně-technické zabezpečení a vybavení jednotlivých středisek akutní péče je na různé úrovni. Většina středisek je vybavena sektorovým nábytkem, spaní je řešeno patrovými postelemi z důvodu úspory místa. Jen v některých zařízeních měli klienti k dispozici uzamykatelnou skříň. Velmi problematický je nedostatek soukromí a obecně prostoru. Jistým problémem je také teplota v ubytování, kterou není možné regulovat dle individuálních potřeb jednotlivých klientů. Negativně je hodnocena rovněž absence internetového připojení a nedostatek elektrických zásuvek. Problematicky se jeví sdílení sociálních zařízení a kuchyní větším množstvím osob. Určitý konfliktní potenciál s sebou přináší také spoluzití klientů přicházejících z velmi výrazně odlišného sociokulturního a náboženského prostředí.

Mladiství uprchlíci bez doprovodu, kteří pobývají ve střediscích akutní péče, mají zajištěny veškeré životní potřeby včetně potřeb spojených se vzděláváním, mobilitou, volnočasovými aktivitami a zdravotní péčí. Na pokrytí individuálních potřeb je jim poskytováno týdenní kapesné. Využití tohoto kapesného není nijak omezeno, je však částečně dozorováno pracovníky středisek a motivaci k hospodárnému zacházení s těmito prostředky je věnována pozornost zejména ve spojení s výukou finanční gramotnosti.

Nezastupitelné místo v denním režimu středisek mají volnočasové aktivity. Tyto aktivity nejen přispívají k upevnění denního režimu, ale zejména posilují pozitivní vazby mezi klienty navzájem a také mezi klienty a pracovníky středisek. Společné aktivity přináší společné prožitky spojené s pozitivními emocemi a tím příznivě ovlivňují atmosféru ve středisku, schopnost kooperace mezi klienty a mezilidské vztahy. V neposlední řadě zprostředkovávají klientům středisek kontakt s kulturou, tradicemi a zvyklostmi v cílové zemi a setkávání s majoritní společností.

Mladiství uprchlíci bez doprovodu hodnotí svůj pobyt ve střediscích akutní péče většinou kladně. Určitá negativní hodnocení jsou patrná zejména v oblasti materiálně-technického zabezpečení. Nejčastěji jsou negativně hodnoceny prostorové podmínky, nedostatek klidu, málo prostoru a nutnost sdílet sociální zařízení a kuchyň s vícero dalšími osobami. Významně kladně jsou hodnoceny volnočasové aktivity a interakce s personálem středisek. Vztahy navázané některými klienty středisek s personálem se ukazují jako nosné i do budoucna.

### 6.3.2 Vzdělávání a vstup na trh práce

K tématu vzdělávání bylo v dotaznících položeno 7 otázek a během polostrukturovaných rozhovorů bylo položeno také 7 otázek. Tyto otázky následovaly stejnou strukturu jako ostatní části výzkumu a zaměřily se na situaci týkající se vzdělávání jak jazykového, tak obecného a odborného. Otevřené otázky poskytly prostor pro vyjádření dříve nezaznamenaných potřeb a poznámek. Na základě analýzy výzkumného materiálu bylo v oblasti vzdělávání identifikováno pět hlavních kategorií a 18 podkategorií, které jsou uvedeny v *Tab. 7* níže.

Na vzdělávání se uprchlíků ptalo následujících sedm otázek v dotazníku:

- Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?
- Jakými jazyky hovoříte?
- Jaké jazykové úrovně podle CEFR<sup>40</sup> jste dosáhli?

---

<sup>40</sup> Společný evropský rámec pro jazyky umožňuje hodnotit a porovnávat objektivně znalost cizích jazyků, více informací např. v: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168045bb4f>

- Navštěvoval jste v době svého pobytu ve středisku akutní péče celodenní školu?
- Jaké školní předměty Vám působily největší obtíže?
- Které předměty ve škole považujete za důležité?
- Chtěl byste se dále vzdělávat a pokud ano, tak v jakém oboru?

V polostrukturovaném rozhovoru to bylo následujících sedm otázek:

- Začal jste se hned po příchodu do SRN učit němčinu? Kdy a kde?
- Pomohl nebo poradil Vám někdo, když jste se rozhodoval, co budete dělat po skončení základní školy?
- Navštěvoval jste nebo navštěvujete v SRN školu? Jakou/jaké?
- Pokud již školu nenavštěvujete, co je důvodem?
- Co se Vám ve škole nejvíce líbilo?
- Co se Vám naopak nelíbilo vůbec?
- Chtěl byste získat ještě nějakou další dovednost?

*Tabulka 7 Přehled kategorií k tématu vzdělávání*

Kód	Hlavní kategorie	Podkategorie
<b>V1</b>		
V1.1	Potřeba naučit se německy/jazykové vzdělávání	První jazykové vzdělávání ve středisku akutní péče
V1.2		Alfabetizace
V1.3		Využití techniky
V1.4		Podpora mimo vyučování/doučování
V1.5		Využití jazyka v každodenní komunikaci
V1.6		Jazykový certifikát
<b>V2</b>		
V2.1	Základní vzdělání	Matematika a další přírodní vědy
V2.2		Humanitní předměty
V2.3		Občanské kompetence
<b>V3</b>		
V3.1	Potřeba začlenit se do běžného vzdělávacího systému	Potřeba formálního vzdělání - certifikát
V3.2		Uznání výsledků vzdělávání ze země původu
V3.3		Možnost pokračovat v započatém vzdělávání
V3.4		Podpora a poradenství pro volbu povolání
<b>V4</b>		
V4.1	Potřeba dalšího vzdělávání	Řidičský průkaz
V4.2		Certifikované kurzy
<b>V5</b>		
V5.1	Překážky pro vzdělávání	Nedostatek financí
V5.2		Vzdělání není hodnota

V oblasti vzdělávání a systému vzdělávací soustavy panuje v SRN, jak již bylo uvedeno, výrazná regionální různorodost. To to je dáno především tím, že oblast vzdělávání a školství je v kompetenci jednotlivých spolkových zemí. Jedná se tedy o šestnáct konceptů, které se někdy ve větší, někdy v menší míře shodují. Co je však zásadní, všechny tyto koncepty jsou prostupné a výsledky vzdělávání jsou uznávány nejen v rámci SRN, ale samozřejmě také i v rámci Evropské unie. Pro uprchlíky je v první fázi klíčové zejména jazykové vzdělávání, na které pak kontinuálně navazuje vzdělávání tzv. integrační, tedy vedoucí k představení principů každodenního života v SRN. Jedná se o základní integrační a orientační kurzy, které zprostředkovávají informace o principech právního státu, demokratických principech, lidských právech, dělbě moci, kompetencích jednotlivých úřadů státní správy a samosprávy, organizaci zdravotní péče, daňovém systému, systému sociálního zabezpečení, třídění odpadu atd.

*„Na začátku jsme asi tak dva nebo tři týdny chodili všichni společně do školy, tedy vlastně ne do školy, ale do takového jako centra, kde byla třída a učili jsme jenom německy. Šlo to docela rychle, měli jsme tam i počítače, na kterých jsme mohli trénovat. Horší to měli kluci, kteří neuměli písmena, ty dostali takové jako mobily, nebo spíš rádia, kde to měli nahrané. Teprve za nějakou dobu jsme začali chodit do normální školy, tedy ne s Němci, ale do školy, kam chodili Němci. My měli svoji třídu, ale tam už byli i jiní, kteří nebydleli s námi. Do toho centra na začátku chodili kluci jen od nás“ (47, 2022).*

*„Když jsem přišel, tak hned další den jsem se musel začít učit. Měl jsem dost výhodu, že jsem už německy něco uměl mluvit. Učil jsem se německy a pak i další věci. Hlavně, jak to tady funguje, třeba ten jízdní řád a také s odpadky, a také co se může a ne třeba v obchodě nebo na ulici. Takové jako jednoduché věci. Učil nás vychovatel. Asi za měsíc jsem začal chodit do normální školy“ (21, 2022).*

*„Původně se vůbec nepočítalo s tím, že by v rámci středisek akutní péče mělo probíhat nějaké vzdělávání. Ale pak najednou bylo těch klientů tolik, že se to muselo začít narychlo řešit. Tak konkrétně u nás byla v přízemí zasedačka a dvě kolegyně, sociální pedagožky a ještě jim myslím pomáhaly tři nebo čtyři dobrovolníci, učitelé v důchodu, tam asi tak od listopadu 2015 začali učit ty nově příchozí hned základy němčiny. Bylo to fajn, protože měli hned nějaké povinnosti, nenudili se a hlavně už po týdně se s nimi dalo na úplně základní úrovni domluvit.*

*Vím, že takto to pak fungovalo určitě ještě další dva roky, než bylo dost těch nově vytvořených tříd ve školách“ (R, 2020).*

Přístup ke vzdělávání migrantů neřeší – jak by se spíše dalo očekávat – legislativní normy upravující vzdělávání, nýbrž je řešen zákonem upravujícím poskytování dávek pro žadatele o azyl. Zákon o poskytování dávek žadatelům o azyl (dále jen AsylbLG) tvoří pro žadatele o azyl rámec, který určuje mimo jiné také podmínky vzdělávací nabídky ze strany státu. V § 3 odst. 3 zákona o AsylbLG se k základním dávkám uvádí: *„Potřeby vzdělání a účasti na sociálním a kulturním životě ve společnosti jsou u dětí, mladistvých a mladých dospělých zohledněny nad rámec finančních dávek...“* (Spolkové ministerstvo spravedlnosti, 1997). Za poskytování dávek na úhradu vzdělávání a účasti na společenském a kulturním životě jsou zodpovědné územní samosprávné celky, tedy statutární města a okresy. Na celém území SRN platí pro děti po dovršení šestého roku života až do dosažení osmnáctého roku života povinná školní docházka, což znamená dvanáctiletou povinnou školní docházku. Tato docházka se však dělí na tzv. plnou školní docházku, tedy všeobecné vzdělávání, které povinně absolvují všechny děti do 15 až 16 roku věku (všeobecná školní povinnost) a na tzv. částečnou školní docházku (povinnost navštěvovat odborné školy) minimálně do dosažení věku 18 let. Po splnění všeobecné školní povinnosti jsou tedy mladiství, kteří v sekundárním vzdělávání neabsolvují žádnou všeobecně vzdělávací nebo odbornou školu, povinni navštěvovat do doby dosažení 18 let odborné školy.

*„U nás doma jsem do školy chodil jenom krátce, když jsem byl malý. Připadal jsem si na školu starý, ale tady museli chodit všichni i kluci starší než já. Bavilo mě to tam, hlavně na začátku, kdy jsme se jen tak bavili a učili se němčinu. Pak ve škole už to bylo horší a teď budu dělat v červnu závěrečné zkoušky a snad je udělám“ (29, 2022).*

V Bavorsku platí pro všechny osoby mladší 18 let školní povinnost, tedy povinnost vzdělávat se ve školských zařízeních nejpozději do tří měsíců od příjezdu do Bavorska. Toto v podstatě odpovídá pravidlům stanoveným ve *směrnici Evropské komise 2013/33/EU*. Pro klienty středisek akutní péče tato povinnost neplatila, nepočítalo se totiž s pobytem klienta delším než 6 týdnů. Po roce 2015 se však toto pravidlo uplatňuje na všechny klienty středisek a nevztahuje se pouze na děti dospělých uprchlíků, kteří pobývají po přechodnou dobu se svými rodiči v záchytných centrech. S novelizací zákona o azylu a tím i možným prodloužením

pobytu uprchlíků v záchytných centrech až na šest měsíců bude třeba tuto praxi upravit. V roce 2011 zavedlo Bavorsko a další vybrané spolkové země povinnost navštěvovat odborné školy pro uprchlíky ve věku 16 až 21 let. Ve výjimečných případech lze tuto povinnost rozšířit až do 25 let. Tím tyto spolkové země zaplnily mezeru, která v jiných spolkových zemích částečně stále existuje, a to v situaci, kdy mladý uprchlík přijede do Německa a vlastně již není ve věku pro plnou školní docházku, ale zároveň ji nemá splněnu ze své domovské země.

*„Byl jsem ještě v Boscu, když mi už bylo 18 a myslel jsem, že budu muset ze školy odejít, ale mohl jsme chodit dál a dodělat celý rok. Pak mi ta firma nabídla, že tam můžu zůstat a vyučit se u nich, ale to jsem nechtěl, chtěl jsem pracovat a vydělat peníze. To ale nešlo. Tak jsem to nakonec zkusil s učením, ale šel jsem se vyučit pekařem. A to jsem i teď dokončil“ (39, 2022).*

Než mohou být mladiství uprchlíci bez doprovodu začleněni do běžných školních tříd, navštěvují tzv. jazykové třídy označované někdy také jako přechodové třídy, kde se učí základy německého jazyka. Tyto třídy jsou např. v Bavorsku součástí základních a středních škol. Na začátku školního roku 2023/2024 bylo v celém Bavorsku plánováno 670 takových tříd. V těchto třídách společně studují děti uprchlíků, mladiství uprchlíci bez doprovodu s dalšími dětmi a mladistvými<sup>41</sup>, kteří také ještě německy nemluví.

*„Asi za měsíc potom, co jsem přijel, jsem začal chodit do velké školy. V té třídě tam nikdo neuměl moc německy. Učitelka uměla trochu dari, tak to bylo jednodušší, něco mi občas i přeložila. Učili jsme se tam i další věci, třeba o člověku. To mě moc zajímalo, že máme v těle různé orgány a ty něco dělají, to jsem nikdy předtím takhle neslyšel“ (33, 2022).*

Po zvládnutí jazyka jsou uprchlíci přeřazeni do běžných tříd. Kromě jazykového vzdělávání, na které je výuka v těchto jazykových třídách primárně zaměřena, se vyučují další základní předměty jako matematika, přírodní vědy a tělesná výchova, přičemž některé hodiny mohou probíhat – a reálně také často probíhají – společně se žáky z běžných tříd. Posiluje se tím integrační proces vazby mezi žáky s migračním pozadím a žáky z majority.

*„Pro mě byla nejhorší matematika. Uměl jsem počítat, ale ne tak veliká čísla. Spoustu věcí, násobení a takové jsme se měli učit nazpaměť. To se mi nelíbilo vůbec. Bavilo mě hlavně*

---

<sup>41</sup> např. děti občanů EU nebo třetích zemí, kteří v SRN pracují

*všechno o zemi a jak to funguje, že je Země kulatá a Slunce a to všechno“ (34, 2022).*

Po osvojení německého jazyka a určení úrovně výkonu mohou žáci z jazykových tříd dokončit školní vzdělání na stejné základní či střední škole, kterou dosud navštěvovali, nebo přejít na jinou běžnou školu. Přestup na gymnázium je také možný. Pro základní a střední školy v Bavorsku jsou pravidelně vyčleňovány finanční prostředky v řádu několikaset tisíc eur ročně, na pokrytí nákladů na zapojení dobrovolníků do výuky v jazykových třídách a na podporu integrace přímo ve školách. Jedná se o finanční prostředky vynakládané nejvíce na materiálně-technické zabezpečení tzv. celodenní školy. V celodenní škole mají žáci po skončení řádné výuky dle rozvrhu ve škole zajištěny další aktivity, včetně intenzivní přípravy na výuku a individuální podpory. V této oblasti se primárně angažují dobrovolníci a zejména sdružení penzionovaných učitelů. Tato pomoc a podpora je nenahraditelná zejména při výuce žáků, kteří dosud nenavštěvovali žádnou školu a potřebují být alfabetizováni, i když jsou již v dospívajícím věku.

*„V těch nejkritičtějších letech 2015, 2016 a 2017 jsme byli prakticky plně odkázáni na pomoc dobrovolníků. Nikdy bychom nezvládli zajistit pořádnou přípravu na vyučování. Bylo nás poměrně málo personálu a spousta těch kluků neměla ani základní znalosti, počítali na prstech, neuměli číst, aby textu vůbec rozuměli, a to ani ve svém vlastním jazyce, natož německy. Hodně z nich nemělo vůbec povědomí o základních přírodních zákonech, třeba proč je den a noc“ (U, 2020).*

V praxi hojně využívaným modelem je "Odborné učiliště pro žadatele o azyl a uprchlíky". Jedná se o dvouletý vzdělávací modul, jehož cílem je jak získání základních vědomostí, tak osobní rozvoj studentů. Pro školní rok 2023/2024 bylo v Bavorsku v rámci tohoto modelu naplánováno 580 tříd. Tyto třídy jsou částečně financovány z Evropského sociálního fondu. Další nabídku pro uprchlíky a žadatele o azyl v rámci plnění povinné školní docházky lze shrnout pod model integračních tříd pro přípravu na povolání, kterých existuje osm různých typů. Všeobecně model zahrnuje dvě formy organizace tříd. Jedna je přípravná třída pro první rok integrace a přípravy na povolání, kde se žáci seznamují s trhem práce, jednotlivými profesemi, dostávají informace o náplni profesí, nutných předpokladech pro výkon této práce a absolvují také individuální poradenství k volbě povolání. Ve druhém roce následuje specifická odborná příprava, která je již plně zaměřena na integraci do konkrétní



profese. Žáci jsou v tomto modelu podporováni v realizaci svých profesních přání a jsou připravováni tak, aby byli schopni zahájit odbornou přípravu a následně navštěvovat běžné třídy odborných učňovských škol po dobu tří let a složit stanovené závěrečné zkoušky. Tento model je doplňován blokovou praxí, přičemž žáci mohou volit z různých spolupracujících firem. Kromě toho existuje možnost, že žáci s odpovídajícími studijními výsledky mohou přejít do běžné třídy dříve, tedy nemusí absolvovat celé dva roky přípravného modulu.

*„Dělal jsem tam takové testy na počítači, vyplňoval jsem, co bych chtěl dělat a vyšly mi nějaké práce. Nakonec jsem si vybral toho prodavače. Ale pak se mi to nelíbilo. Změnili jsme to, ale až tady v Hannoveru, ta poradkyně mi s tím pomohla, udělal jsem další testy a hledali jsme firmy. Našli jsme tu firmu Siegert, kde jsem teď. A teď budu snad končit. Jako obráběč kovů. To mě baví víc a taky mám víc peněz“ (39, 2022).*

*„Protože mi to ve škole šlo dobře, tak jsem už po roce začal s učením. Nejdřív jsem se učil sanitářem, a to nebylo tak těžké. Teď ještě dodělávám zdravotníka a to už je mnohem těžší“ (27, 2022).*

Tato struktura a rozvoj nabídky vzdělávacích programů pro uprchlíky a žadatele o azyl ukazují na dynamickou reakci vzdělávacího systému na nové potřeby. Významná rozšíření kapacity integračních tříd a zavedení speciálních modulů podtrhují snahu o integraci těchto skupin do školního systému a na pracovní trh. V kontextu přechodových a jazykových tříd, stejně jako speciálních vzdělávacích programů pro odborné školy, je zřejmá potřeba flexibilního přístupu k tvorbě tříd a přizpůsobení se individuálním potřebám žáků. To zahrnuje nejen jazykové vzdělávání, ale i podporu v osobním a profesním rozvoji, což je klíčové pro úspěšnou integraci do společnosti a na trhu práce.

*„Hodně je nutné zohledňovat, že spousta z nich není vůbec zvyklá se učit, neví jak na to, protože do školy prakticky nechodili. Je potřeba naučit je, jak se učit. Také aby ta škola netrvala 6 hodin v kuse, to někteří vůbec nejsou schopni zvládnout, neudrží pozornost. Naše děti jsou k tomu od mala vedené, ale tihle kluci ne“ (D, 2020).*

*„Oni se chtějí učit, ale když neví, jak na to, tak často zažívají i přes velkou snahu ten neúspěch, a pak už to odmítají“ (B, 2020).*

Motivace mladistvých uprchlíků bez doprovodu učit se německy je vysoká, jelikož

si uvědomují, že ovládnutí jazyka je klíčem k jejich nezávislosti. Výzkumníci Institutu pro výzkum trhu práce ve své studii z roku 2016 uvádí mimo jiné: *„Odborníci, se kterými jsme mluvili, uvádějí, že mezi mladistvými uprchlíky bez doprovodu panuje silná touha rychle se naučit německý jazyk a vzdělávacím procesem postupovat co nejefektivněji. Podle vyjádření jedné z vedoucích zaměstnankyň úřadu pro cizince je charakteristické, že tito mladí lidé, často starší šestnácti let, dokáží dosáhnout významných vzdělávacích milníků výjimečně rychle, a tak rychle splnit požadavky pro získání dokladu o splnění základního vzdělání“* (Bauer a Schreyer, 2016, s. 5).

Mnoho mladistvých uprchlíků bez doprovodu pochází ze zemí, kde vzdělání není prioritou, a nejsou si vědomi, že vyšší vzdělání může zásadně zlepšit jejich šance na trhu práce. Neuvědomují si, jak moc může úroveň vzdělání ovlivnit možnosti v jejich budoucí kariéře. Tento postoj často vychází ze situací v jejich domovských zemích, jako je Afghánistán nebo některé africké země, kde je běžné, že děti začínají pracovat již v mladším školním věku. Tito mladí uprchlíci jsou pod tlakem, aby co nejrychleji našli práci a začali vydělávat peníze, aby mohli splatit dluhy za cestu do Evropy a podporovat svoje rodiny doma. Bauerová a Schreyerová k tomu uvádí: *„Často se ocitají na rozcestí, zda se zaměřit na rychlé získávání finančních prostředků prostřednictvím nekvalifikované práce, nebo se rozhodnout pro odborné vzdělávání, přičemž během vzdělávání budou mít mnohem skromnější finanční ohodnocení. Někdy čelí enormnímu tlaku, vyplývajícimu ze závazku splatit dluhy lidem, kteří jim umožnili cestu do Evropy, nebo nutnosti finančně přispívat rodině zůstávající v domovské zemi. Tato povinnost podporovat rodinu může vážně ohrozit jejich možnosti ve vzdělávání, jelikož je často nutí přerušit studium příliš brzy“* (Bauer a Schreyer, 2016, s. 4–6).

*„Bylo to těžké, protože jsem věděl, že doma čekají na každé euro, které jim pošlu. Táta si musel půjčit spoustu peněz, abych se sem dostal a teď to pořád ještě splácí. Já jsem si chtěl najít práci, ale musel jsem chodit do školy. My jsme se s tátou kvůli tomu i dost hádali, vůbec to nechápal, že se flákám ve škole, místo abych šel pracovat. Asi po roce jsem nastoupil do učení, platili mi dobře“* (34, 2022).

*„Asi za rok a půl jsme se začal učit skladníkem. Šlo mi to, ale dostával jsem jen 900 euro měsíčně. Ve firmě, která byla tam hned vedle, bylo místo a platili mnohem lépe, měl jsem tam i přes 2.000 euro, tak jsem ukončil školu“* (2, 2021).

Zde se ukazuje, jak důležitou roli hrají odborníci, kteří jsou schopni nejen poskytnout finanční poradenství a nalézt možnosti podpory, ale především vysvětlit mladým lidem výhody, které jim vzdělání může přinést v jejich budoucím pracovním životě. Je klíčové, aby byli tito mladí lidé kontinuálně motivováni ke vzdělání a bylo jim ukázáno, že investice do jejich vzdělání se může střednědobě a dlouhodobě vyplatit ve formě lepších pracovních příležitostí a vyššího příjmu. Jak opět potvrzuje Bauerová a Schreyerová (2016, s. 5): „*vyžaduje to intenzivní přesvědčování, přemlouvání, že vzdělání jim nabídne lepší pracovní příležitosti a vyšší příjmy už ve střednědobém horizontu...*“

„*Podle mě je důležité nabídnout jim něco, co opravdu chtějí dělat a vysvětlovat a vysvětlovat. Největší problém je vždycky s tím, že všichni chtějí hned vydělávat peníze a v učení platí míň. Tohle je potřeba řešit, protože jinak tady budeme mít za 30 let armádu lidí bez jakékoli kvalifikace*“ (M, 2020).

„*Musí se s nimi hodně pracovat. Někteří nechápou, že vzdělání je skutečně důležité. Je třeba stále ukazovat, že lepší vzdělání vede k lepší mzdě*“ (S, 2020).

Velmi diskutovaným tématem v tomto kontextu je vzdělávání mladistvých a mladých dospělých, jejichž šance na získání povolení k pobytu v SRN je již od počátku velmi nízká. Jedná se zejména osoby z tzv. bezpečných zemí, kterým není azyl obvykle přiznáván. Právě u těchto osob se však významně uplatňuje významný multiplikační faktor a také tolik potřebná společenská odpovědnost bohatých evropských zemí za zlepšování celkových životních podmínek v rozvojovém světě.

„*Aby měli perspektivu v Německu, ale třeba i po návratu do své země, je samozřejmě základním předpokladem dobré školní vzdělání a alespoň výuční list. My, naše společnost, si můžeme dovolit poskytnout jim vzdělání. Udělejme to bez zbytečných okolků a umělých překážek a přispějeme tak k lepšímu světu*“ (P, 2020).

Všichni dotazovaní bez rozdílu uvádí, že jazykové vzdělávání je naprosto klíčové pro jejich další život v cílové zemi.

„*Na začátku jsem nerozuměl nic, ale vážně nic. Během těch prvních dní jsem stále chodil s Mustafou, protože jsem nebyl schopný říct nic. Když jsem si poprvé koupil u pekaře svačinu a prodavačka pochopila, co chci a nemusel jsem ukazovat, tak jsem to hned volal domů*“

(4, 2021).

*„Nerozuměl jsem dobře, ale měli jsme v domově nalepeny na všem papírky s německými slovy, jak se to řekne, tak jsem si to pořad dokola četl a nějak to zvládl. Už si na to přesně nepamatuji. Ale kluci, co neuměli písmena, ty to měli hodně špatné. Když nerozumíš, tak nemáš šanci“ (40, 2022).*

Snaha a motivace naučit se jazyk je velmi vysoká a má absolutní prioritu. Od počátku jsou uprchlíci také informováni o tom, že složení jazykové zkoušky na úrovni alespoň B1 dle CEFR je předpokladem pro to, aby mohli v Německu získat dlouhodobý pobyt a plně se začlenit do společnosti. Také některé učební obory podmiňují možnost nástupu do učení minimálně touto jazykovou úrovní a některé náročnější obory vyžadují dokonce úroveň B2.

*„Chtěl jsem se dostat na informatiku, ale tam je podmínkou B2, takže jsem musel ještě rok chodit do jazykové třídy. Napodruhé jsem B2 zkoušku udělal. Letos budu dělat závěrečné zkoušky“ (17, 2021).*

Z odpovědí účastníků výzkumu je patrné, že požadavek na povinné prokázání dosažené jazykové úrovně při žádosti o dlouhodobý pobyt v SRN, či následně o udělení občanství, významně přispívá k jejich motivaci se jazyk co nejrychleji a nejlépe naučit. Více než polovina účastníků výzkumu toto téma zmínila v rámci polostrukturovaných rozhovorů. Tato podkategorie je označena kódem VI.6 a nese název jazykový certifikát, protože předložení certifikátu osvědčujícího jazykovou kompetenci je povinnou přílohou žádosti o udělení pobytového statusu.

*„Jazyk se většina z nově příchozích, teď myslím i dospělé, učí hodně rychle. Jinak se prostě nedorozumí. Ale někdy to skutečně zůstane jen na úrovni mluveného slova. U těch mladistvých a mladých je ale jasně vidět, že ví, že musí zvládnout test, a proto se hodně snaží i v psaní a čtení“ (W, 2020).*

*„Hlavně jsem chtěl mít certifikát. Kvůli škole, ale hlavně kvůli pobytu. Tak jsem se učil na ty zkoušky. Bylo to hodně těžké. Ty zkoušky. Ne tak ta němčina, ale to, jak se musí odpovídat v tom testu“ (18, 2022).*

Většina účastníků výzkumu uvádí, že kromě mateřského jazyka ovládají němčinu,

jednotlivci hovoří anglicky, francouzsky či turecky. Jazyková rozmanitost je běžná i v zemích původu uprchlíků a u informantů z Afghánistánu byla v několika případech zmíněna i v rámci rozhovorů.

*„Bylo dost nepříjemné, když ten učitel chtěl, abych novým klukům něco vysvětlil. Já bych to udělal, ale neumím paštunsky, jen několik základních slov a oni zase skoro nerozuměli dari. Nebyl jsem schopen jim to vysvětlit a ten učitel na mě byl kvůli tomu nepříjemný, protože myslel, že odmítám“ (44, 2022).*

*„Rozdali nám slovníky pro Afghánce, ale byly v dari. Já dari neumím ani mluvit, natož číst“ (32, 2022).*

Jako velmi přínosné jsou informanty hodnoceny různé aplikace a softwary, které podporují a doplňují jazykovou výuku. Mnoho učebních materiálů je k dispozici online, nebo ve formě doplňkových aplikací, které lze stáhnout do mobilních telefonů nebo PC. To usnadňuje přípravu na vyučování a pomáhá zejména při nácviu správné výslovnosti.

*„Hned na začátku jsme si nainstalovali takový slovník do mobilu a ten jsem používal pro učení, ale hlavně, když jsem něco nevěděl, jak se řekne. Bylo dobré, že tam byly obrázky, protože na začátku byla písmena těžká“ (18, 2022).*

*„K té učebnici byla taková jako appka, ve které jsme dělali úkoly a to bylo mnohem snazší, než to psát na papír a hlavně to hned dělalo, značilo, chyby“ (28, 2022).*

Jednou z oblastí, které je při vzdělávání mladistvých uprchlíků bez doprovodu nutno věnovat zvýšenou pozornost, je častá absence znalostí z prvouky<sup>42</sup>. Klienti se tedy ve věku blízkém dospělému seznamují se znalostmi, jejichž osvojení se v našem kulturním prostředí u jedinců tohoto věku obligatorně předpokládá. To s sebou občas přináší určitá překvapení.

*„Věděl jsem, že když volám domů, je tam už tma, když tady svítí Slunce. Že to tak je. Když mi to tady vysvětlovali, tam jsem celý ten systém teprve pochopil. Vysvětloval jsem to potom po telefonu našim, ale nejsem si jistý, že to chápou. Prostě to berou, že to tak je, ale*

---

<sup>42</sup> Prvotní poznatky o okolním světě. Zahrnují základní znalosti z oblasti vlastivědy, geografie, biologie, dopravní výchovy, fyziky, občanské výchovy, humanitních a společenských věd.

*neví proč. Tak jako já předtím“ (32, 2022).*

*„Hodně mě to překvapilo, že mám v těle různé orgány, které jsou pro určité funkce. Vůbec jsem nevěděl, že takové orgány jsou“ (47, 2022).*

*„Byl jsem překvapený, že existuje zdravotní pojištění a za doktora se neplatí hned a tak. Když jsem mluvil s rodiči, tak mi říkali, že to před válkou u nás také bylo, ale já si to nepamatuji“ (27, 2022).*

*„Byli jsme se podívat na tom hradě nebo co to bylo. Bylo to celé rozbité. Nechápal jsem, proč se to nepostaví nově, tak jsem se na to zeptal a oni se mi směli. Pak mi to Maik vysvětlil, že to je historie. My u nás všechno opravujeme, když máme peníze, a tady se to nechává schválně rozpadlé“ (37, 2022).*

Potřeba certifikovaného vzdělání, které je předpokladem úspěšného vstupu na primární trh práce, s sebou přináší potřebu začlenit se do běžného vzdělávacího systému. Někteří mladiství uprchlíci bez doprovodu absolvovali nebo zahájili v zemi původu profesní vzdělávání a jedním z jejich přání je jednak možnost v započatém vzdělání pokračovat, a pak také možnost uznat dosažené vzdělání v rámci EU. Primárně se v tomto případě využívá v SRN systém BVABVO<sup>43</sup>, který je v podstatě obdobou Národní soustavy kvalifikací<sup>44</sup> (NSK) zavedené v ČR do praxe v roce 2007, která taktéž umožňuje uznání výsledků neformálního vzdělávání prostřednictvím dílčích kvalifikačních zkoušek (srov. Hewlett, 2012, s. 49–50). Stejně jako NSK, umožňuje i systém BVABVO složit dílčí kvalifikační zkoušky, které pak – v případě splnění stanovených požadavků – vedou k získání plné kvalifikace, která je rovnocenná kvalifikaci získané ve formálním systému vzdělávání v SRN. Systém BVABVO je na rozdíl od ČR, kde jsou za implementaci odpovědné jednotlivé autorizované osoby (tedy většinou vzdělavatelé), implementován prostřednictvím regionálních poboček Hospodářské komory. Toto zaručuje vysoké sepětí kvalifikačních zkoušek s praxí a pomáhá absolventům zkoušek snáze najít pracovní uplatnění (Wehking, 2020, s. 58–59).

---

<sup>43</sup> Nařízení o certifikaci základních odborných dovedností v rámci přípravy na odborné vzdělávání. Dostupné na: <https://www.gesetze-im-internet.de/bavbvo/BJNR147200003.html>

<sup>44</sup> Více na stránkách Národního pedagogického institutu České republiky: <https://www.narodnikvalifikace.cz/>

*„Se dřevem jsem uměl pracovat z domova dobře, ale neměl jsem na to žádné papíry. Řešilo se to dlouho, ale nakonec jsem složil tu praktickou zkoušku a školu, tedy tu teorii, tu zkoušku, jsem dodělal už vloni. Mám teď výuční list na truhláře, ale ještě pokračuji dál. Jsem pořád v té stejné firmě“ (45, 2022).*

*„Měl jsem vysvědčení ze školy v Sýrii, ale tady to neplatí. Tak mi ta poradkyně pomohla zkontaktovat nějaký ten speciální úřad. Naši mi poslali z domova ještě další doklady ze školy, a nakonec to dopadlo. Uznali mi toho hodně a já si dodělal matematiku a němčinu a začal jsem vloni studovat. Ale trvalo to hrozně dlouho, víc než 3 roky“ (14, 2022).*

*„Tady potřebuješ na všechno nějaký papír. Já umím lakovat auta, dělal jsem to doma, měli jsme na to firmu. Zkoušel jsem to v tolika servisech a nikde mě nevzali, jenom na pomocníka. Všude chtěli výuční list. Ale já nemohu chodit do školy, potřebuji vydělávat. Tak jsem tady ve skladu. Nebaví mě to, ale mám hodně. Nechci tady zůstat na pořád, ale bez papíru se tady nehneš“ (40, 2022).*

Dalším tématem, které bylo informanty akcentováno, je další vzdělávání vedoucí k získání doplňkových kvalifikací. Nejvíce se objevuje potřeba řídičského oprávnění. V SRN je možné začít s výcvikem v autoškolě již v 16 letech a mnoho informantů zmiňovalo, že měli nebo mají o tento kurz velký zájem.

*„Chtěl jsem si hned dělat řidičák. Doma jsem normálně jezdil. Ale tady to byl obrovský problém. Musel jsem počkat do 18 a i pak to bylo složité. Přispěla mi na to firma, u které jsem se učil, ale když jsem z učení odešel, tak chtěli peníze zpátky. Splácím jim to“ (26, 2022).*

Další zmiňované byly specifické kurzy, které opravňují k práci v potravinářství nebo kurzy první pomoci nutné pro obsluhu některých strojů a zařízení, například při provádění pomocných prací v zemědělství.

*„Potřeboval jsme ten hygienický kurz, abych mohl pracovat v McDonaldu. Stálo to jen 35 euro, ale já je neměl. Nakonec mi to půjčili kluci a já jim to pak vrátil“ (20, 2022).*

Nejzásadnější překážkou pro pokračování ve vzdělávání jsou, jak již bylo uvedeno, finanční důvody. Další, mentální překážkou, je postoj ke vzdělání v zemích původu jednotlivých informantů. Je patrné, že v některých z rodin informantů považují vzdělání

za zbytečné a neuvědomují si jeho přínos pro budoucnost. Tento rozpor mezi postojem rodin v zemích původu a realitou života v SRN, kde je pro osoby ve věku mladistvých uprchlíků bez doprovodu obligatorní plnit školní docházku, vede někdy k napětí a animozitám významně ovlivňujícím motivaci ke vzdělávání.

*„Neuměl jsem otci vysvětlit, proč stále ještě chodím do školy. Nadával mi a opakoval, že jsem k ničemu, že nejsem schopen najít si práci. Ale já jsem prostě musel chodit do školy, tady to tak je, to víš, ale otec mi to nevěřil a říkal, jak se za mě stydí, že nechci pracovat. Hodně jsem se kvůli tomu trápil, matku také obviňoval, že za to může. Bylo to hodně špatné období. Šel jsem pracovat hned, jak to bylo možné, abych měl od něj pokoj“ (3, 2021).*

*„Volali jsme si často a pořád se ptali se, kdy už začnu něco dělat. Vysvětloval jsem, že se učím a že to je hodně náročné, ale to vůbec nechápali. Ani táta ani strýc moc do školy nechodili a myslí si ještě i teď, že jsem tady ty první roky zbytečně zabíjel čas. To jim nevysvětlíš“ (9, 2022).*

Shrnutí výzkumných dat k tomuto tématickému okruhu jednoznačně ukazuje, že vzdělávání je zásadním faktorem, který ovlivňuje možnosti a schopnosti osob integrovat se do majoritní společnosti. Velmi pozitivně lze hodnotit, že i migranti ze zemí, v nichž není význam vzdělání vnímán podobně jako v zemích EU, jsou motivováni vzdělávat se a dosahovat lepší životní perspektivy. Dokonce i ti, kteří ze subjektivních příčin upřednostnili vstup na primární trh práce před vzdělávací nabídkou, jsou si vědomi, že by jim vzdělání poskytlo do budoucna lepší možnosti pracovního uplatnění.

Prakticky všichni informanti hodnotili vzdělávací aktivity, které absolvovali, kladně. Jako nejprínosnější byla hodnocena jazyková výuka, a to ve všech stádiích – ať již poskytovaná v rámci středisek akutní péče, prostřednictvím dobrovolníků nebo následně institucionalizovaná. Všichni informanti složili úspěšně certifikovanou jazykovou zkoušku a dosáhli minimálně jazykové úrovně B1 dle CEFR. Toto jednoznačně považovali za osobní úspěch a doklad svého snažení. Pozitivně bylo také hodnoceno intenzivní celodenní jazykové vzdělávání ve střediscích akutní péče. Stejně jako většině českých studentů středních škol i migrantům působila nejvíce potíží matematika a přírodní vědy. I přesto se matematika velmi často objevovala mezi předměty, které informanti kromě jazyka zmiňovali jako nejprínosnější.



Více než polovina informantů deklarovala zájem se dále vzdělávat. Velmi často bylo zmiňováno další certifikované vzdělávání vedoucí k získání zákonem regulovaných způsobilostí, zejména řidičského oprávnění či oprávnění nakládat s potravinami.

Další důležitou vzdělávací oblastí byly občanské kompetence a informace. Zejména praktické informace vztahující se ke způsobu života a obecně platným společenským normám byly informanty zmiňovány jako velice důležité, těsně po příchodu a v počátcích jejich života v SRN dokonce jako klíčové pro každodenní život.

Vysokou důležitost má také kvalitní kariérové poradenství. Správná identifikace vzdělávacích potřeb a zejména zohlednění osobních preferencí jednotlivých migrantů bylo u oslovených informantů poměrně odlišné. Projevilo se zejména to, že nová metodika poskytování psychosociálních intervencí byla celostátně zavedena až v roce 2017. Tato metodika obligatorně zavádí pro všechny mladistvé uprchlíky bez doprovodu povinné kariérové poradenství a s ním spojenou diagnostiku.

Jak již bylo uvedeno v předchozím textu, byly-li zmiňovány nějaké překážky pro vzdělávání, jednalo se ve všech případech o překážky subjektivní, ležící na straně informantů. Žádný informant nezmínil jakoukoli systémovou překážku nebo nedostatečnou vzdělávací nabídku. Lze tedy konstatovat, že nabídka pro mladistvé uprchlíky bez doprovodu byla již ve zkoumaných letech dostatečná a v letech následujících se jí dařilo neustále rozšiřovat.

### **6.3.3 Volný čas a sociální kontakty**

K tématu volného času a sociálních kontaktů bylo v dotaznících položeno 8 otázek a během polostrukturovaných rozhovorů bylo položeno 7 otázek. Tyto otázky následovaly stejnou strukturu jako ostatní části výzkumu a zaměřily se na situace týkající se trávení volného času, vztahů s rodinou, přáteli, opatrovníky a dotkly se také spirituality. Otevřené otázky poskytly prostor pro vyjádření dříve nezaznamenaných potřeb a poznámek. Na základě analýzy výzkumného materiálu bylo v oblasti vzdělávání identifikováno šest hlavních kategorií a 20 podkategorií, které jsou uvedeny v *Tab. 8* níže.

Na volný čas a sociální kontakty se uprchlíků ptalo následujících osm otázek v dotazníku:

- Jak jste trávil volný čas ve středisku akutní péče?

- Jste v pravidelném kontaktu se svou rodinou? Jakým způsobem? Jak často?
- Jste v pravidelném kontaktu s přáteli? Jakým způsobem? Jak často?
- Navštěvujete kulturní nebo sportovní akce?
- Jste členem sportovního klubu nebo nějakého zájmového sdružení?
- Máte přátele mezi členy majoritní společnosti?
- Účastníte se pravidelně náboženského života?
- Měl jste svého opatrovníka nebo opatrovnici?

V polostrukturovaném rozhovoru to bylo následujících sedm otázek:

- Je rozdíl mezi tím, jak trávíte volný čas nyní a jak jste jej trávil ve středisku akutní péče?
- Můžete se věnovat Vaším oblíbeným/preferovaným aktivitám? Pokud ne, proč?
- Máte dobré vztahy se svou rodinou?
- Jakým jazykem obvykle hovoříte se svými přáteli?
- Jaké sportovní nebo kulturní akce Vás nejvíce zajímají?
- Účastníte se pravidelně akcí pořádaných Vaší náboženskou obcí?
- Jak vzpomínáte na svého opatrovníka či opatrovnici?

*Tabulka 8 Přehled kategorií k tématu volný čas a sociální kontakty*

Kód	Hlavní kategorie	Podkategorie
<b>S1</b>		
<b>S1.1</b>	Volnočasové aktivity	Volnočasové aktivity ve středisku akutní péče
<b>S1.2</b>		Volnočasové aktivity nyní
<b>S1.3</b>		Sportovní aktivity
<b>S1.4</b>		Kulturní a společenské aktivity
<b>S1.5</b>		Místa aktivit
<b>S1.6</b>		Oblíbené aktivity
<b>S2</b>		
<b>S2.1</b>	Sociální vazby - přátelé	Kontakty s osobami z majoritní společnosti
<b>S2.2</b>		Kontakty s osobami s migračním pozadím
<b>S2.3</b>		Kontakty ve škole / v práci / ve spolcích atd.
<b>S3</b>		
<b>S3.1</b>	Sociální vazby - rodina	Kontakty s rodinou - četnost
<b>S3.2</b>		Kontakty s rodinou - způsob

S3.3		Kontakty s rodinou - kvalita
S3.4		Kontakty s rodinou - problémy
S4		
S4.1	Religiozita	Účast na náboženském životě
S4.2		Nedostatky
S5		
S5.1	Opatrovník	Zbytečnost
S5.2		Lhostejnost
S5.3		Zlost
S6		
S6.1	Překážky	Finance
S6.2		Prostorové možnosti

Zdroj: vlastní zpracování autorkou

Udržování stávajících sociálních kontaktů, budování nových a aktivní trávení volného času mají mezi potřebami dotazovaných uprchlíků poměrně vysokou prioritu. Vzájemná lidská setkávání – ať již mezi uprchlíky navzájem či mezi, a to zejména, uprchlíky a příslušníky majority – přispívají k budování sociálního kapitálu, emoční stability a k rozvoji pocitu příslušnosti k společnosti (srov. např. Gestring et al., 2006, s. 33). Kontakt s majoritní společností poskytuje uprchlíkům vstup do jazyka, kultury a společenského života, usnadňuje jim poznávat a rozumět svým sousedům, často jim také umožňuje přinést vlastní zdroje do nové společnosti. Je samozřejmě třeba mít na paměti, že uprchlíci jsou velmi heterogenní skupinou s rozmanitým zájmy a potřebami. Cílem poskytovaných psychosociálních intervencí je nabídnout a cíleně poskytnout podporu a pomoc při začleňování do stávajících sociálních struktur.

Výzkumné studie také ukazují, že na straně přijímající společnosti přispívá přímý kontakt a setkávání ke snižování případných obav a k odstraňování předsudků (srov. Schneider, 2022, s. 121). Neformální kontakty nabízejí oběma stranám nové podněty a možnost vzájemného obohacování. Různé kluby a komunitní centra poskytují prostor pro setkávání. Obecně lze rozlišit mezi dvěma typy nabídek pro uprchlíky: na jedné straně ty, které jsou specificky určeny primárně pro uprchlíky, na druhé straně ty, které otevírají stávající možnosti trávení volného času a setkávání pro všechny občany, včetně uprchlíků. Pro zapojení uprchlíků do spolků, sdružení nebo sportovních klubů neexistují žádná zákonná omezení, status uprchlíků

na to nemá vliv. SRN poskytuje každému žadateli o azyl v Německu peněžní dávku, která má zajistit nezbytnou osobní potřebu – také nazývanou sociokulturní existenční minimum. To vychází z úkolu státu zajistit „*minimální podmínky lidského důstojného bytí*“ (srov. Neumann, 1994, s. 6–7) na základě článku 1 Ústavy SRN a principu sociálního státu podle článku 20 Ústavy SRN (Spolkové ministerstvo spravedlnosti, 1949). Podle běžného výkladu práva to znamená, že k lidskému důstojnému bytí nepatří pouze uspokojení základních životních potřeb jako jsou strava, bydlení, vytápění, oblečení, zdravotní péče, spotřební a užitkové vybavení domácnosti, ale také krytí potřeb společenského a kulturního života. K důležitým aspektům lidského života rovněž patří možnost volby různých alternativ uspokojování těchto potřeb neboli zohlednění individuálních preferencí jedinců. Toto je řešeno prostřednictvím již zmíněného sociokulturního existenčního minima – finanční částky, jejíž výše se liší v závislosti na věku a pobytovém statusu migrantů. Částka není vyplácena samostatně, ale je součástí měsíčně vyplácených dávek. Střediska akutní péče dostávají tuto dávku v rámci paušální úhrady, kterou poskytuje prostřednictvím Úřadu pro mládež zemský rozpočet. Vzhledem k tomu, že pro mladistvé uprchlíky bez doprovodu je částka proplácena středisku akutní péče, nezohledňuje vždy přesně potřeby a preference jednotlivých migrantů tak, jak zákonodárce původně zamýšlel. Je proto velice důležité, aby jednotlivá střediska akutní péče nabízela širší množství aktivit, aby byla nabídka schopná uspokojit individuální preference.

Dle očekávání vykazovala data vztahující se k této kategorii vysokou heterogenitu. Téměř ve všech rozhovorech se objevila určitá idealizace trávení volného času ve střediscích akutní péče.

*„V Boscu jsme chodili pravidelně plavat, bruslit, do haly na volejbal nebo fotbal. O víkendech jsme pravidelně jezdili na výlety. Byli jsme i na Oktoberfestu v Mnichově. Teď bych také mohl jet, ale je to drahé“ (16, 2022).*

*„To jsme jezdili na různé výlety, vždycky o prázdninách nebo v sobotu a v neděli, nebo také ve svátky. Byli jsme v Berlíně v zábavném parku. Pravidelně jsme chodili do bazénu a bruslit jsme se učili. Byli jsme i v takovém muzeu, kde vystavují obrazy a sochy v Mnichově. To jsem nikdy předtím neviděl. Bylo to zajímavé, ale už bych tam jet nemusel. Na bruslení nebo na lyže bych jel hned, ale stojí to hodně a také samotný to není taková zábava, jako když nás*

*tam bylo víc dohromady“ (31, 2022).*

*„Kvůli tomu je mi líto, že už nejsem v HPZ. Tam byl pořád nějaký program. Něco, co mě bavilo. Někdy třeba míň, ale bylo to lepší než teď. Pořád jsme něco dělali. Chodili jsme na kuželky, na výlety.... .... Lyžování se mi líbilo ze všeho nejvíc, to bylo, nejdřív jsem měl z toho strach, že se zabiju, ale pak super! Pak už jsem nikdy nelyžoval. Nemám na to věci a když jsem se díval, je to hodně moc drahé. Je to škoda, to by mě hodně bavilo v zimě jezdit lyžovat, jako dřív. Ptal jsem se v práci, ale ani Němci nejezdí moc lyžovat, taky říkají, že je to drahé“ (39, 2022).*

Nabídka kvalitních volnočasových aktivit, které jsou pro migranty atraktivní a dochází při nich k přirozené interakci s majoritním sociokulturním prostředím, je velmi důležitou součástí poskytovaných psychosociálních intervencí ve střediscích akutní péče. Je velmi pozitivní, že se daří nabízet aktivity, které jsou migranty dobře přijímány a zanechávají v nich pozitivní reminiscence.

*„Je hodně důležité je motivovat k různým činnostem. Z domova na to nejsou zvyklí. Tam se asi na výlety moc nejezdí. My jsme se vždy snažili nabízet různé aktivity, tak jako pro každého něco. Už jsme pak po několika dnech pobytu věděli, co koho baví a tak jsme to vždycky různé kombinovali, aby si každý z nich něco našel“ (T, 2020).*

Jako problematické, zejména z hlediska vnímání ze strany majority, je poměrně oblíbené pobývání skupin migrantů na veřejných místech. Zde je nutné konstatovat, že jde svým způsobem o kulturní specifikum, neboť většina migrantů pochází ze zemí, kde jsou ulice a veřejný prostor v podstatě pokračováním obydlí a lidé jsou zvyklí trávit poměrně mnoho času na ulici a veřejných prostranstvích, setkávat se tam, vyměňovat si informace.

*„Každý den jsme chodili na prostranství před velkým kostelem. Setkávali jsme se tam s jinými migranty, kteří byli ubytováni někde jinde. Bylo to tam fajn, vždycky večer nás tam bylo hodně a byla tam zábava. Po nějaké době tam začala pravidelně jezdit Policie a ptali se nás, co tam děláme. Říkali jsme, že nic, ale bylo to nepříjemné. Začali jsme se pak raději scházet u mostu u řeky“ (13, 2022).*

*„Nejlepší bylo, když jsme se večer sešli s dalšími kluky na náměstí a povídali si. Pak si nám ale Martin řekl, že to nemám dělat, že si lidé stěžují, že to není dobré. Tak jsme*

*se přesunuli do parku“ (33, 2022).*

*„V Oberer Markt nás nemohl nikdo navštěvovat, tedy nikdo z našich kamarádů, třeba opatrovnice, ta tam mohla. Tak jsme se museli scházet v parku, nebo potom na náměstí u kašny. Pravidelně si někdo přišel do Bosca stěžovat, že tam děláme hluk, ale my jsme žádný hluk nedělali“ (44, 2022).*

Bez sociálních kontaktů s příslušníky majoritní společnosti je integrace v podstatě nemyslitelná. Zejména z důvodu rovnosti šancí, kdy jsou mladiství uprchlíci bez doprovodu po počáteční fázi základního jazykového vzdělávání zařazováni do běžných škol. Jak již bylo uvedeno, vzdělávání probíhá tak, aby byly zajištěny a podporovány kontakty mezi vrstevníky z řad uprchlíků a majority. Většina informantů také zmiňuje, že mají přátele a sociální kontakty s příslušníky majority, nicméně kontakty s osobami s migrační zkušeností převažují a informanti většinou zmiňují, že více přátel mají mezi osobami, které pocházejí ze stejného nebo podobného sociokulturního prostředí. Významnou úlohu hraje i jazyk. Možnost komunikovat s přáteli v rodném jazyce má mezi informanty vysokou prioritu a je zmiňována jako velmi důležitá.

*„Mám hodně přátel mezi Němci, hlavně teď, co chodím do práce, je tam mnohem víc Němců, se kterými si opravdu rozumím, než to bylo ve škole. Ale měl jsme hodně německých kamarádů i dřív. Ale nejvíce se kamarádím s dalšími Nigerijci. Je to jiné, když mluvíš stejným jazykem a taky jim nemusíš spoustu věcí nijak dovysvětlovat, když vyprávíš nějakou situaci. Oni jako sami ví, jak se asi cítíš“ (5, 2021).*

*„Mám hodně dobré německé kamarády. Ale když se něco stane doma, tak potřebuji Afghánce. Ty věci nemohu říkat nikomu jinému, protože by to prostě nepochopili“ (7, 2022).*

*„Skoro od začátku, co jsem tady, chodím na fotbal. Baví mě to pořád, ale už nemám tolik času. Hlavně jsem rád, že tam mám hodně dobré přátele. Stýkáme se i mimo fotbal. Dva kamarádi z fotbalu mi moc pomohli, když se u nás vrátil Taliban. Díky nim se mi sem podařilo dostat mamku a bratra...“ (32, 2022).*

Pro většinu informantů je rodina klíčovým tématem. Žijí v SRN bez svých blízkých, které postrádají a cítí se osaměle. Dlouhé čekací doby na formální legalizaci pobytu a nejistota týkající se možnosti případného sloučení rodiny, stejně jako obavy o blaho rodičů, sourozenců,

někdy dokonce i manželky a děti, jim ztěžují každodenní život a komplikují jejich adaptaci v cílové zemi. Pravidelný kontakt s rodinou prostřednictvím telefonu, WhatsAppu nebo chatu se stává nezbytným – mnozí ho považují za důležitou oporu a zdroj síly a vytrvalosti. Zároveň mladí muži často popisují v rozhovorech tlak ze strany rodiny, aby rychle našli práci, například aby splatili dluhy za útěk a finančně podporovali rodinu doma. Rodinní příslušníci v zemi původu mají také často zkreslené představy o podmínkách života v Evropě. S tím bývají spojena i nereálná očekávání a nároky, které na mladistvé uprchlíky kladou. V rámci rozhovorů se opakovaně objevilo, že informanti rodinným příslušníkům některé konkrétní věci vůbec nesdělují nebo je dokonce informují nepravdivě.

*„Otec vůbec nechápal, že nás učí žena. Řekl mi, že do takové školy mám okamžitě přestat chodit. Vůbec nechápe, jak to tady je a já mu to už ani neříkám“ (42, 2022).*

*„Když jsem byl v Huttergasse, tak na mě byli všichni doma pyšní, že jsem to dokázal, že jsem v Evropě, že chodím do školy. Tehdy to bylo fajn. Vydrželo to asi rok nebo tak, a pak to bylo pořád horší. Každý telefonát je o tom, kdy už budu pořádně vydělávat, kdy si koupím vlastní byt, kdy se ožením. Vůbec nechápu, že nejdřív musím dodělat školu. Volám domů jednou v týdnu v pátek a už dneska myslím na to, že to zase bude nepříjemné“ (6, 2021).*

Tato situace odhaluje výzvy „dvojitého přechodu“, kterým mladí muži procházejí. První zahrnují přechod od adolescence k dospělosti, který musí zvládnout v rámci nové, individualistické společnosti ve zcela odlišném sociokulturním prostředí než je to, na které byli zvyklí. Druhé souvisí s přizpůsobením se zcela nové kultuře s významně odlišnými genderovými vzorci. V odpovědích informantů se objevuje důraz na význam podpůrných struktur, které pomáhají tento přechod zvládat.

*„Hodně jsme se o tom bavil s Hansem. Vysvětloval nám, že ženy běžně pracují a jsou i šéfové. Že to prostě není žádná hanba, když třeba žena něco ví líp nebo tak“ (4, 2021).*

*„Měl jsem ve škole konflikt se spolužačkou. Bylo to hned ten první týden ve škole. Oslovila mě, nevím proč, a já jsem na ní křičel, naštěstí mi nerozuměla, co si to dovoluje. Tak pak přijela Nadine a vysvětlovala mi i ostatním, že tady je normální, že holka může oslovit sama kluka“ (47, 2022).*

Po právní stránce je klíčovou osobou, která by se měla primárně starat o zajištění

zabezpečení všech oprávněných potřeb mladistvých uprchlíků bez doprovodu a garantovat řádné respektování všech jejich práv a oprávněných nároků, soudem stanovený opatrovník. Jak již bylo uvedeno v teoretické části, opatrovníci jsou profesionálové, kteří jsou k výkonu činnosti opatrovníka speciálně vyškoleni. Jak však bohužel vyplývá z odpovědí informantů, považují tyto osoby za nedůvěryhodné, nespolehlivé a v konečném důsledku z jejich individuálního pohledu za zcela zbytečné.

*„Tu Achauer jsem viděl dvakrát. Jednou před tím soudním jednáním, kdy mi vysvětlovala, co všechno pro mě může a bude dělat. Potom u soudu, když řekli, že bude moje opatrovnice, a pak už nikdy. Vím, že za mě podepisovala nějaké papíry a že jí sháněli kvůli tomu, abych mohl mít konto v bance, ale se mnou už nikdy nemluvila. Pak jsem dostal papír, když mi bylo 18, že už není moje opatrovnice. Tím to skončilo“ (26, 2022).*

*„Tenkrát mi bylo líto, když kluci jeli do Berlína a ta moje opatrovnice včas neposlala ten papír, že můžu jet taky. Všichni jeli a já jsem dřepěl sám v Boscu. Doted' nechápu, proč to udělala“ (36, 2022).*

*„Když jsme měli ten konflikt ve škole, přijel ten můj opatrovník a řešil to tam. Mě se vůbec na nic neptal, jak to celé bylo a nechal to na mě, všechnu tu vinu. Pak mu volala i Anika a řešila to s ním, že to bylo jinak, a on jí řekl, že je to uzavřené a dál nic. Hlavně, že mi předtím sliboval, jak se o mě bude starat. Byl jsem rád, že mi bylo 18 a už s ním nemám nic společného“ (42, 2022).*

*„Problém s opatrovníky je hlavně v tom, že mají omezenou pracovní dobu. Pracují jako úředníci od pondělí do pátku, a když se něco stane po jejich pracovní době, tak je prostě neseženeš. Všechno jim dlouho trvá, domluvíš si termín dlouho dopředu, třeba v bance a opatrovník ti napíše den předem, že je nemocný. A ty máš klukovi vysvětlit, že bude zase další týden nebo dva čekat“ (N, 2020).*

Zcela zásadní má pro informanty význam také spiritualita. Ačkoli většina z nich se hlásí k islámu, jejich náboženské praktiky jsou často ovlivněny nebo upraveny kulturními specifiky z jejich původních zemí. Pro mnohé z nich je pravidelná návštěva modlitebny nedílnou součástí života, stejně jako striktní dodržování náboženských předpisů, včetně dietních zásad, což je princip, který dodržují téměř bez výjimky. Rodinní příslušníci v zemích původu je často



na dálku kontrolují, zda skutečně žijí podle těchto pravidel.

*„Strýc, on je mulla, má největší strach z toho, že tady začnu jít vepřové. Pokaždé když s ním mluvím, tak se na to ptá“ (14, 2022).*

*„Vždycky se mě ptá, jestli jsem byl v pátek v mešitě. Když nejdu, tak mu to raději ani neříkám“ (26, 2022).*

*„Když jsme přišli do Weidenu, tak jsem chtěl jít do mešity. Ostatní mi ukázali, kde je, ale v pátek jsem to nestíhal, protože byla škola. Byl jsem z toho hodně jako ne v pohodě. Jsem zvyklý chodit, nebo byl jsem zvyklý chodit každý pátek. Tady chodím, když to jde a snažím se hlavně v pátek, ale někdy to nejde“ (10, 2022).*

Nejčastěji zmiňovanou překážkou aktivního trávení volného času je nedostatek financí. V porovnání s pobytem ve střediscích akutní péče hodnotí většina informantů svou situaci v této oblasti jako méně uspokojivou. Nabídku volnočasových aktivit ve střediscích akutní péče oproti tomu většinově hodnotí jako velmi dobrou a skutečně zajímavou. Většina informantů byla s aktivitami, které měli možnost absolvovat ve střediscích, velmi spokojena a vyjadřovala lítost nad tím, že nyní jsou tyto aktivity spojeny se zvýšenými finančními náklady, které často nejsou schopni zvládnout. Psychosociální intervence v oblasti volného času a sociálních kontaktů, které byly informantům poskytnuty ve střediscích akutní péče, jsou hodnoceny kladně a jejich nabídka a rozsah byly charakterizovány jako dostatečné. Velký význam mají kontakty s příslušníky majoritní společnosti. Informanti projevují zájem o rozvoj a udržení těchto kontaktů. Důležité jsou pro informanty také vztahy s osobami ze shodného sociokulturního prostředí, s nimiž mohou sdílet své specifické prožitky. Nedílnou součástí života informantů je religiozita. Všichni informanti udržují kontakty se svými rodinami v zemích původu. Rodinné vazby jsou velmi silné a hierarchie původní rodiny bývá zachována i na dálku.

### **6.3.4 Zdraví**

K tématu zdraví a zdravotní péče bylo informantům položeno v dotazníku 6 otázek. Na tyto otázky pak navazovaly další 4 položené v rámci polostrukturovaných rozhovorů. Tyto otázky následovaly stejnou strukturu jako ostatní části výzkumu a zaměřily se na situace související s osobním zdravím tělesným i duševním, poskytovanou zdravotní péčí, zkušenosti

se zdravotnickým personálem a ochranou zdraví. Otevřené otázky i zde poskytly prostor pro vyjádření dříve nezaznamenaných potřeb a poznámek. Na základě analýzy výzkumného materiálu byly v oblasti zdraví identifikovány tři hlavní kategorie a 12 podkategorií, všechny jsou uvedeny v *Tab. 9* níže.

Na zdraví a zdravotní péči se uprchlíků ptalo následujících šest otázek v dotazníku:

- Absolvoval jste hned po příjezdu do SRN lékařské vyšetření?
- Měl jste v době vašeho příjezdu do SRN nějaké akutní zdravotní potíže?
- Byl jste v době svého pobytu ve středisku prvotní péče u lékaře?
- Byl jste v době svého pobytu ve středisku prvotní péče hospitalizován?
- Byla vám v době vašeho pobytu ve středisku prvotní péče poskytnuta veškerá zdravotní péče, kterou jste podle vašeho názoru potřeboval?
- Absolvoval jste nějaké vzdělávání v oblasti prevence nemocí nebo úrazů?

V polostrukturovaném rozhovoru to bylo následující čtyři otázky:

- Jste spokojen se zdravotní péčí, které se vám v SRN dostalo/dostává?
- Zažil jste někdy u lékaře nebo v nemocnici něco nepříjemného?
- Máte dostatek informací o vašem zdravotní stavu?
- Co byste si přál v souvislosti s péčí o Vaše zdraví?

**Tabulka 9** Přehled kategorií k tématu zdraví

Kód	Hlavní kategorie	Podkategorie
<b>Z1</b>		
<b>Z1.1</b>	Zdravotní péče v prvním roce pobytu v SRN	Spokojenost
<b>Z1.2</b>		Dostatečnost
<b>Z1.3</b>		Jazyková bariéra
<b>Z1.4</b>		Trauma při hospitalizaci
<b>Z1.5</b>		Nerespektování kulturních zvyklostí
<b>Z1.6</b>		Psychické potíže
<b>Z2</b>		
<b>Z2.1</b>	Prevence	Kurz první pomoci
<b>Z2.2</b>		Očkování

<b>Z2.3</b>		Zdravý životní styl
<b>Z3</b>		
<b>Z3.1</b>	Informovanost	Nepochopení
<b>Z3.2</b>		Potřeba detailního vysvětlení
<b>Z3.3</b>		Informace o léčích

Zdroj: vlastní zpracování autorkou

Zdravotní péče pro žadatele o azyl v Německu je v prvních 15 měsících jejich pobytu na území SRN omezena právními, finančními a administrativními předpisy. Omezení se týká nejen nároku na zdravotní služby, ale i faktického přístupu k těmto službám, který je regulován. Velkou administrativní překážkou je systém tzv. zdravotních poukázek vydávaných sociálními odbory okresních úřadů nebo statutárních měst. O nutnosti léčby tak primárně rozhoduje nemedicínský personál na sociálních úřadech. To může vést ke zpožděním v léčbě, způsobit zhoršení zdravotního stavu a následně zvýšit náklady na poskytovanou péči. Ačkoliv v akutních případech by teoreticky nemělo být nutné předkládat zdravotní poukázku, někdy byla uprchlíkům bez poukázky léčba odepřena.

*„Ošklivý zážitek byl, když jsme přišli k tomu lékaři a on řekl, že nemám ten papír a že mě bez něho nevezme do ordinace. Marcel tam vysvětloval, že mě to oko moc bolí a že ten papír doneseme pak, ale ten lékař odešel a nebavil se s námi už víc. Odjeli jsme, ale to oko mi moc nateklo a v noci mě pak museli vzít do nemocnice. Musel jsem tam zůstat několik dní, protože to bylo opravdu vážné“ (45, 2022).*

Během probíhajícího azylového řízení nebo po jeho zamítnutí umožňuje platná právní úprava pouze omezený nárok na nouzovou zdravotní péči a nelze z ní vyvodit nárok na „optimální a nejlepší možnou“ zdravotní péči, kterou zajišťuje občanům SRN *Zákon o zdraví lidu*. V prvních 15 měsících mají žadatelé o azyl nárok pouze na léčbu „akutních onemocnění a bolestivých stavů“ a na poskytnutí léků a obvazového materiálu. Zákonné služby jsou zajištěny v oblasti těhotenství a porodu, dále očkování a lékařsky nezbytných preventivních prohlídek. Stomatologická péče je povolena jen v případě, že je to z lékařských důvodů naprosto nezbytné.

Platná právní úprava neposkytuje jasné rozlišení mezi akutními a chronickými onemocněními, což nechává určitý prostor pro subjektivní posouzení. I chronická nemoc může

být spojena s bolestivými stavy, případně se může bez léčby zhoršit, jak ukazuje příklad akutního záchvatu epilepsie popsany informantem níže.

*„Když jsem přišel do Německa, tak jsem měl hrozně bolavé ucho, nemohl jsem se ho ani dotknout a moc mě bolela hlava. Vzali mě k lékaři a dostal jsem nějaké léky. Ta bolest ustoupila, ale na to ucho jsem neslyšel. Annalena se mnou šla k lékaři, ale tam řekli, že musím na speciální vyšetření. Pak se dlouho nic nedělo, protože jsem musel čekat na ten papír, a pak jsem, to už bylo ve škole, najednou upadl a probral jsem se v sanitce. Měl jsem záchvat a byl jsem pak dlouho v nemocnici, To ucho mi museli operovat, měl jsem tam nějaký nádor, který tlačil na mozek. ...Dost mně to vadí, protože si teď nesmím dělat řidičák, když jsem měl ten záchvat. Můj lékař mi teď nedávno říkal, že kdyby se s tím nádorem tak nečekalo, tak jsem tu epilepsii mít nemusel“ (31, 2022).*

Zákon zaručuje žadatelům o azyl pouze nouzovou zdravotní péči, která pokrývá krátkodobé léčení symptomů nemoci, nikoli jejich trvalou terapii. Toto omezení tak vylučuje léčbu chronických nemocí, jako je diabetes, stejně jako terapii psychických traumat, která jsou u uprchlíků velmi častá.

*„Nejhorší je, když je zřejmé, že má třeba těžký posttraumatický syndrom a vy přitom víte, že i kdybyste sehnal terapeuta, který by mu možná mohl pomoci, tak nedostanete od sociálky zdravotní poukázku, protože to údajně není akutní péče. Ale to je akutní péče, když má sedmnáctiletý kluk každé druhé ráno pomočenou postel!“ (O, 2020).*

Základním principem práva na zdraví je přitom, jak je zakotveno v *Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech* (OSN, 1966), že stát by měl chránit zdraví obyvatel a měl by se snažit, aby lidé měli přístup ke zdravým životním a pracovním podmínkám a zejména k adekvátní zdravotní péči. Toto právo na zdraví, jak je v paktu definováno, náleží každému a neomezuje se pouze na akutní a bolestivé léčby. Na rozdíl od *Směrnice EU 2013/33/EU*, která v článku 19 členským státům ukládá pouze povinnost poskytnout nouzovou péči a nezbytnou léčbu nemocí pro žadatele o azyl (Evropský parlament a Rada, 2013). Dle OSN jde o právo každého člověka na nejvyšší možnou úroveň fyzického a duševního zdraví, jaké je dosažitelné. Je tedy s podivem, že žadatelé o azyl v členských zemích Evropské unie mají dle výše uvedené *Směrnice* nárok pouze na základní nouzovou zdravotní péči. Tuto praxi opakovaně kritizují výbory OSN pro hospodářská, sociální a kulturní práva, práva dětí a práva

osob se zdravotním postižením. Zároveň je v kontextu zákazu diskriminace kritizována i nerovnost v zacházení s žadateli o azyl. Detailnější rozbor této problematiky vztahující se k SRN lze nalézt u Kaltenborna (2015, s. 165), který ve třetí části svého textu z roku 2015 navrhuje i možná řešení této neutěšené situace, zejména prostřednictvím zapojení zdravotních pojišťoven. Tento model, který je v SRN znám pod názvem „Brémský model“ (Jung, 2011), byl odzkoušen v praxi právě ve Spolkové zemi Brémy a následně i v Hamburku a je velmi kladně hodnocen jak ze strany migrantů, tak i z pohledu municipalit. Jak uvádí Krennerich (2016), nelze snadno ospravedlnit nedostatečnou dostupnost zdravotní péče pro některé skupiny osob, zejména vzhledem k tomu, že migranti často čelí zvláštním zdravotním zátěžím způsobeným zkušenostmi z útěku a nejistotou své životní situace. Ochrana zranitelných skupin je hlavním cílem práva na zdraví (Krennerich, 2016, s. 67–82).

Největším problémem při poskytování zdravotní péče je, jak uvedli všichni informanti, jazyková bariéra. Většina informantů má při návštěvě lékaře jazykové problémy, které se opakují v různých fázích od anamnézy přes diagnostiku až po vysvětlení a léčbu. Zdravotnická zařízení a poskytovatelé zdravotní péče se s tímto problémem vypořádávají různě. Zatímco jedna klinika zaměstnává vlastního tlumočnicka, v jiné zaznamenávají jazykově zdatní zaměstnanci své jazyky, kterými hovoří, do interního seznamu, aby byli v případě potřeby k dispozici.

*„Opakovaně jsme se setkali se skvělým přístupem na univerzitní klinice. Mají tam personál, který hovoří různými jazyky a takovou jejich databázi. Když tam přijdete, tak jsou schopni zajistit alespoň základní tlumočení téměř v každém jazyce. To je obrovská pomoc“* (P, 2020).

Velká část dotázaných uprchlíků poukázala na interkulturní problémy, které při ošetření opakovaně nastávají.

*„Ta lékařka po nás všech chtěla, abychom se svlékli do naha. Odmítli jsme to a ona křičela a zlobila se. Byla to velice nepříjemná situace“* (26, 2022).

*„Když jsem byl v nemocnici, přinesli mi vždycky jídlo a já chtěl vědět, z čeho to je. Víš, jako jestli to je halal. Vždycky mi řekli, jak se to jmenuje, dokonce mi to i přeložili na Googlu, ale já jsem potřeboval vědět, z čeho to je. A to mi neřekli. Jedl jsem proto jen to, co jsem*

*bezpečně poznal, co to je“ (6, 2021).*

Vzhledem k citlivosti tématu byla oblast psychického zdraví zjišťována výhradně prostřednictvím nepřímých doplňkových otázek v rámci polostrukturovaného rozhovoru. Téměř všichni informanti potvrdili potřebu psychoterapeutické péče. Někteří informanti uvedli, že sami využívají, nebo by chtěli využívat psychoterapeutickou léčbu. Některé odpovědi se vztahovaly k pozorování ve svém okolí a k povědomí o psychickém zatížení přátel nebo spolubydlících.

*„Hodně kluků tam špatně spalo, budilo se v noci nebo křičelo ze spaní. Bylo to docela nepříjemné, protože jsem se kvůli tomu často dobře nevyspal“ (35, 2022).*

Kromě toho někteří informanti popisovali psychoterapeutickou a psychologickou péči spíše jako psychosociální poradenství a vyjádřili potřebu intenzivnějšího poradenství a podpory.

*„Mustafa chodil do poradny. Tam s ním mluvili o tom, jaké to bylo v doma, jaká byla cesta sem a tak. Všechno s ním probírali, protože nemohl spát a pořád zvracel. Chtěl jsem tam také chodit, takové poradenství by se mi také hodilo, ale nešlo to. To je škoda, protože Mustafovi tam hodně poradili, jak si vybrat to učení a měl to mnohem lepší než my ostatní“ (2, 2021).*

Tyto výsledky na jedné straně nepřímo potvrzují velkou potřebu psychoterapeutické péče mezi uprchlíky, na druhé straně ukazují, že mnozí uprchlíci mají kromě přímých indikací velkou potřebu intenzivnější podpory a poradenství.

V oblasti prevence mají střediska akutní péče připravený preventivní program, který absolvují všichni nově příchozí. V rámci tohoto programu dostávají poučení o základních hygienických pravidlech a probíhá první zdravotní screening. Toto obvykle proběhne v prvních třech dnech pobytu mladistvých uprchlíků bez doprovodu ve středisku akutní péče. Text poučení je k dispozici v 18 jazykových mutacích a obsahuje základní informace o první pomoci, hygienických pravidlech, infekčních nemocech a očkování. Všichni informanti bez výjimky uvedli, že toto screeningové vyšetření absolvovali a poučení obdrželi.

Někteří informanti zmiňovali, že jim na základě výsledků prvotního screeningu bylo předepsáno užívání léků. V několika případech uváděli, že jim nebylo dostatečně vysvětleno,

proč musí dané léky užívat a jak tyto léky působí.

*„Musel jsem brát každý den třikrát takové žluté bobule. Někdy jsem to bral, ale někdy ne, protože jsem ani nevěděl proč, a když jsem se na to ptal, tak mi řekli, že to musím brát, protože to řekl doktor. Do teď nevím, co to vlastně bylo“ (13, 2022).*

*„Dostal jsem takové kapky, na břicho. Ale když jsem k tomu přičichl, tak to páchlo alkoholem. Alkohol nesmím, tak jsem to odmítl. Nic jiného mi nedali. ...Ne, nijak se to pak už neřešilo“ (40, 2022).*

Všichni informanti se shodují v tom, že zdraví je velice důležité a je třeba o něj pečovat. Většinou zmiňují, že mají zájem o informace o svém zdravotním stavu, že absolvují preventivní prohlídky a mají svého lékaře. Případné negativní prožitky spojené s lékařskou péčí poskytovanou bezprostředně po příjezdu do SRN již nejsou tématem, hovoří o nich jako o něčem, co je minulostí a nyní se tím již dále nezabývají.

Několik informantů zmínilo v rámci tohoto tématu také obavy o zdraví svých rodinných příslušníků v zemích původu. Uvědomují si, že dostupnost a kvalita zdravotní péče poskytované v SRN jsou nesrovnatelně vyšší než v jejich domovských zemích a velmi kladně hodnotí i to, že zdravotní péče je jim, na rozdíl od domovských zemí, dostupná.

*„Tady můžeš jít k doktorovi, když tě něco bolí. U nás musíš nejprve prodat kozu, a pak můžeš jít k doktorovi“ (19, 2022).*

*„Moc bych chtěl, aby maminka byla tady. Má teď už velké bolesti a u nás jí nikdo neumí pomoci. Tady by určitě něco našli“ (35, 2022).*

### **6.3.5 „Integrace“**

Zařazení této podkapitoly do textu práce bylo od počátku provázeno velkým otazníkem. Pojem integrace je z vědeckého hlediska obtížně definovatelný, také proto je v názvu této kapitoly naznačen uvozovkami. Již od prvotního záměru disertace provází celý výzkum hledání náplně pojmu integrace. Jako nejvhodnější se jeví jednoduchá formulace: *„Integrovaný je ten, kdo se více či méně podílí na společenských procesech a začlenil se do sociální struktury. Člověk se může integrovat - pokud dostane příležitost – a být integrován, pokud to ostatní chtějí*

*a on s tím souhlasí. “ Z uvedeného je zřejmé, že integraci je nutné vnímat jako dvoustranný proces, k němuž je nutná vůle obou zúčastněných stran. Tedy toho, kdo se integrovat chce a toho, kdo integraci umožní. Bez této oboustranné vůle je integrace vyloučena. Vůli umožnit integraci lze v souladu s Gloriusovou (2022) popsat také jako receptivitu, tedy jako „schopnost a ochotu jednotlivců, sociálních skupin a institucí se otevřít nově příchozím a vyvinout snahu zaměřenou na jejich aktivní participaci na každodenním životě. “*

K tématu integrace byla v rámci polostrukturovaných rozhovorů informantům položena jediná nepřímá otázka, která celý rozhovor zakončovala:

- Jak si představujete svůj život v budoucnu?

Silná sdělení, obsažená v odpovědích na tuto otázku, nakonec vedla k zařazení této podkapitoly do disertace. Odpovědi na tuto otázku nebyly nijak kódovány a byly ponechány jako ucelené výpovědní celky.

*„Chci tady mít domov, žít tady. Chtěl bych ale žít i po našem, to přece nikomu nemusí vadit, když budu dodržovat i naše tradice.“ (5, 2021)*

*„Já jenom chci, abych už nemusel nikam utíkat, abych žil v klidu. Budu pracovat, ožením se, budu mít děti a všechno bude, jak má.“ (9, 2022)*

*„Přeji si najít dobrou práci, aby za mnou přijeli rodiče, a abychom tu žili jako velká rodina. Ale tady, protože tady je to bezpečné.“ (47, 2022)*

*„Chtěl bych si najít hezkou německou holku. Hlavně, aby mě měla ráda.“ (37, 2022)*

*„Těším se, až dodělám školu a začnu vydělávat. Také bych se chtěl podívat domů, ale jen na návštěvu. Vlastně domů je tady a já bych se chtěl podívat do Sýrie, do Aleppa. Ale žít už tam nechci. Žít chci tady.“ (43, 2022)*

## **6.4 Shrnutí**

V této kapitole jsou shrnuty nejdůležitější poznatky získané v rámci realizovaného výzkumu a představeny odpovědi na výzkumné otázky. Úkolem této práce je mimo jiné vyzdvihnout specifika životních situací a každodenních starostí mladistvých uprchlíků, zvláště



v reakci na rychlý nárůst nově příchozích po roce 2015. Vzhledem k obrovským výzvám spojeným s integrací je zásadní pochopit způsob, jak tito mladí lidé nacházejí své místo v naší společnosti, jak se zde cítí, zda jsou schopni se identifikovat s naší kulturou a zároveň si uchovat tu svou, zda mají zájem společně s námi budovat svůj domov v Evropě. Podmínkou úspěchu integračních programů je respektování individuálních potřeb klientů a jejich autonomie. To lze zajistit jedině tak, že budeme dobře znát potřeby mladistvých uprchlíků bez doprovodu a vezmeme v úvahu jejich preference a požadavky. Dobrý integrační plán nelze stanovovat shora, ale musí být konsenzem možného, co je společnost aktuálně schopna materiálně-technicky i personálně zabezpečit, a poptávaného, toho, co by si přáli samotní uživatelé plánu.

Cílem tohoto výzkumu bylo postihnout situaci mladých lidí v její mnohotvárnosti a postihnout proces jejich adaptace v Německu z jejich subjektivního pohledu. Ukázalo se, že životní příběhy těchto mladých lidí jsou sice velmi různorodé, ale všichni musí zvládnout sociokulturní rozkol způsobený útekem z domovské země. Příchod do Německa pro ně představuje zvláštní výzvu, která je navíc silně ovlivněna předchozí životní zátěží. Mladí lidé přichází do Evropy s nadějí na lepší život a většina z nich zde chce a bude žít i v budoucnu. Je pro ně důležité vytvořit si udržitelnou životní perspektivu, zvládnout výzvy spojené s budováním nezávislého života. Většinová společnost má také svou odpovědnost, nejen vůči mladým lidem, ale i sama k sobě. Musí nabídnout skutečnou šanci na spolužití – společný život.

**Integrace nově příchozích mladistvých uprchlíků bez doprovodu do systému péče o děti a mládež začíná ve střediscích prvotní péče.** Pobyt uprchlíků v těchto zařízeních představuje počáteční krok v jejich adaptačním procesu. Stacionární zařízení hrají zásadní roli nejen v úspěšnosti začleňování jedince do společnosti. Vstupem do systému péče o děti a mládež je zajištění základní péče, tedy saturace základních životních potřeb, a pak také péče doplňková. V počáteční fázi po příchodu do SRN, po vyčerpávající cestě, se mladí lidé často potýkají s emocionální prázdnotou a kulturním šokem, který může zahrnovat dezorientaci a pocit odcizení. V těchto chvílích se pracovníci středisek stávají klíčovými kontaktními osobami a důvěrníky. Pracovníci středisek se zaměřují nejen na sociokulturní adaptaci, ale i na podporu při zvládnání možné emoční zátěže a psychických onemocnění – zejména traumatizace – v důsledku podmínek a zkušeností před, během a po útěku. Zároveň se snaží vytvořit ve střediscích prostor pro setkávání i bránu do sousedních sociálních prostorů. Každodenní život mladistvých uprchlíků bez doprovodu, jejich způsob adaptace a začleňování

do společnosti jsou proto významně ovlivněny podmínkami v konkrétních ubytovacích zařízeních.

Získaná data ukazují, že vnímání života v těchto zařízeních uprchlíky a popis klíčových aspektů jejich kultury se vyznačují aktivně formujícím přístupem. Kultura zařízení hraje klíčovou roli pro atmosféru na místě, což může výrazně ovlivnit spokojenost mladých lidí s podmínkami, ve kterých žijí. Zařízení slouží nejen jako domov, ale také jako důležité místo pro navazování sociálních vztahů. Zvláštní pozornost vyžaduje podpora a pomoc při zapojování do sociálního života mimo ubytovací zařízení, což představuje značnou výzvu kvůli specifickým potřebám mladistvých a mladých dospělých.

Mladí uprchlíci čelí výzvě rychle se orientovat v německém **vzdělávacím systému**, osvojit si jazyk, dosáhnout školního vzdělání a následně ideálně zahájit odbornou přípravu, aby si tak vylepšili šance na stabilizaci svého pobytu. Pro některé z nich je však integrace velice obtížná kvůli kombinaci různých negativních faktorů, jako jsou právní a institucionální bariéry, psychické následky útěku, diskriminační zkušenosti či neúspěchy ve škole, které jsou často způsobeny nedostatečným předchozím vzděláním. Na rozdíl od domorodých mladých lidí, mladí uprchlíci jako mladiství bez doprovodu nemohou v krizových situacích spoléhat na materiální a emoční podporu svých rodin.

Mladiství jsou do dosažení plnoletosti povinni chodit do školy, přičemž nejpozději do 3 měsíců po příjezdu by měli nastoupit řádnou školní docházku. Z realizovaného výzkumu vyplývá, že se tak děje obvykle mnohem dříve, a to asi do jednoho měsíce od příchodu do SRN. Možnost účasti na doplňkové jazykové výuce, kterou nabízejí dobrovolníci a občanské iniciativy, závisí na lokálních podmínkách, popřípadě je vázána na nabídku konkrétní školy nebo zařízení. To znamená, že příležitosti k osvojení jazyka jsou ovlivněny aktuální lokální situací. Ti mladí uprchlíci, kteří před příjezdem do Německa nenavštěvovali školu a nebyli gramotní, musí během učení se německému jazyku současně ovládnout i jeho písemnou formu. To je pro ně většinou skutečně velikou výzvou.

Jako faktory podporující **rychlé osvojení jazyka** byly identifikovány: existující gramotnost, zkušenosti se samostatným učením, soukromé kontakty s rodilými mluvčími v běžném životě a vysoká vlastní motivace k osvojení jazyka. Jako překážky pro osvojení jazyka lze jmenovat významné zdravotní a psychické zátěže, které mohou vést k tomu,

že pravidelná účast na příslušných kurzech nebo aktivní zapojení do nich není možné.

V realizovaném výzkumu se ukázalo, že nedostatečné jazykové kompetence negativně ovlivňují efektivní interakci při poskytování psychosociálních intervencí. Omezují možnosti adekvátní analýzy problémových případů, stejně jako podporu prostřednictvím poradenské komunikace a budování důvěryhodných vztahů. V praxi je patrná snaha nacházet pragmatická řešení těchto problémů, např. využití výpočetní techniky či tlumočení prostřednictvím jiných uprchlíků.

Uprchlíci, kteří před příjezdem do Německa navštěvovali školu jen sporadicky nebo vůbec, čelí značným výzvám při adaptaci na pravidla a normy školního prostředí, jako je dodržování termínů, dochvilnost a techniky učení. Navíc jsou často vystaveni prožitku školního neúspěchu, což je následně zdrojem psychické zátěže a může vést až k odmítání školní docházky. V těchto případech je proto velmi důležitá důsledná a dlouhodobá pomoc a podpora zaměřená především na osvojení efektivních technik učení, protože nedostatek těchto dovedností vede k selhávání ve škole, což je patrné i z vyprávění samotných uprchlíků, kdy referují o svých zkušenostech se školním neúspěchem a přetížením ve školním prostředí. Problémem je nedostatek podpůrných programů pro uprchlíky s různými kognitivními omezeními. Tito mladí uprchlíci jsou tak vystaveni zkušenostem neúspěchu a stagnace, aniž by mohli svoji situaci významně zlepšit sami a bez přístupu k potřebným podpůrným zdrojům.

Z rozhovorů s informanty vyplynulo, že primárně je pro některé z nich jednou z hlavních priorit potřeba vydělávat peníze. Důvodem je obvykle hlavně splnění finančních závazků vůči příbuzným v domovské zemi, kteří žijí v chudobě nebo se zadlužili, aby jim umožnili cestu do Evropy. Vzhledem k tomu se pro některé mladé uprchlíky nabízí práce na nekvalifikovaných pozicích jako lepší alternativa ke vzdělávání. V reakci na to se odborníci snaží přesvědčit mladé uprchlíky, aby vnímali vzdělání jako dlouhodobou investici, která se jim později vyplatí. Toto často naráží na kulturní specifika, která si s sebou informanti přinášejí ze země původu.

Z realizovaných rozhovorů je zcela patrné, že se mnoho informantů, kteří žijí v Německu již několik let, od své rodiny sociálně a emočně odpoutalo. Mladí uprchlíci jsou tak nuceni zvládat silně zátěžovou situaci, ve které je nutné najít praktickou a emoční rovnováhu jednak mezi jejich osamostatněním a částečným odtržením, či rozvojem vlastního života

a budoucnosti na jedné straně a udržováním rodinných vztahů a přizpůsobování se požadavkům rodiny na straně druhé. U některých mladých uprchlíků došlo v průběhu migrace, nebo po příchodu do Evropy, k náhlému přerušení kontaktů s jejich rodinami původu, případně k jejich výraznému omezení. Tyto kontakty byly přerušeny nebo omezeny, aniž by předcházely procesy postupného odpoutání, osamostatňování se, které by za normálních okolností v době adolescence probíhalo postupně, přirozeně a věkově adekvátně. I v případě dlouhodobého pobytu informantů v SRN jsou návštěvy rodiny v zemi původu prakticky vyloučeny. Mladí uprchlíci jsou tak nuceni vyrovnat se s dlouhodobým odloučením od svých rodin. I když mají jejich rodiny přístup k internetu, mohou udržovat sociální vztahy pouze velmi omezeně. Je zřejmé, že takové brzké sociální a emoční odtržení představuje značnou zátěž a omezení vývojového procesu. Pokud navíc zvážíme, že většina mladých uprchlíků pochází ze společností, kde mají rodiny – ve srovnání s vysoce individualizovanými evropskými společnostmi – silnější ekonomický, sociální a kulturní význam, je jasné, že náhlé odloučení od těchto rodiny znamená zásadní zlom ve způsobu života jedince. Nadpoloviční většina informantů vyjadřovala starost a obavu o své rodiny v zemích původu, zajímala se o aktuální společenskou a politickou situaci ve svých zemích. Telefonní a internetová komunikace s rodinami je pro informanty vysoce důležitá a opakovaně bylo v rozhovorech zmiňováno, že by si informanti přáli intenzivnější kontakt.

V odpovědích informantů lze vysledovat snahu hledat v místě pobytu náhradní emoční vztahy. Z vyjádření některých informantů je zcela patrná touha po mateřských postavách a pocitu bezpečí, který poskytují pracovníci středisek prvotní péče. Z rozhovorů však také vyplývá, že vztahy, například s odborníky, dobrovolníky nebo vzdělavateli, kteří tento charakter měli, nebyly vždy udržitelné a informanti se museli vyrovnat s ukončením těchto vztahů a naučit se rozlišovat mezi profesionálními a rodinnými vztahy. Jedna z expertek poukázala na zkušenost, že někteří odborníci si udržují velkou distanci od svých klientů, což je v přímém kontrastu s potřebou vazby, kterou u svých klientů pozorují.

Ve střediscích primární péče jsou nabízeny volnočasové aktivity, které mimo jiné posilují pozitivní vazby mezi pracovníky středisek a klienty. Vazby vytvořené na základě pozitivních společných prožitků jsou významně nosné. Většina informantů vnímala svůj víceméně nedobrovolný odchod ze střediska jako zhoršení své životní situace. Nejčastěji byl zmiňován nedostatek financí na pokrytí aktivit, které byli zvyklí ve střediscích dělat, dále

nedostatek informací a také nedostatečná jistota a možnost obrátit se na někoho při případných potížích.

V průběhu adolescence a přechodu do dospělosti má při vyrovnávání se s emočním odloučením od rodiny a budováním samostatné identity zásadní význam skupina vrstevníků. Mladí uprchlíci mají tendenci trávit svůj volný čas s ostatními uprchlíky, nejen kvůli podobnosti životní situace, která s sebou nese větší emoční souznění, ale také kvůli omezeným znalostem německého jazyka. Tato situace rozhodně nepomáhá ani v učení jazyka, ani ve vytváření sociálních vztahů s místními, které by mohly podporovat procesy integrace do společnosti a na pracovní trh. V této souvislosti dochází k poměrně – zejména z pohledu majoritního obyvatelstva – problematickému chování, kdy se skupiny mladých uprchlíků scházejí na veřejných místech. Odborníci zvláště zdůrazňují význam předsudků a negativních reakcí místních obyvatel vůči uprchlíkům.

Opakovaně bylo informanty zmiňováno přání navazovat a rozvíjet více kontaktů s příslušníky majority. Největší překážkou, zejména v prvních měsících pobytu informantů v SRN, je samozřejmě jazyková bariéra. I ve škole mají mladí uprchlíci málo příležitostí k navazování neformálních sociálních kontaktů s místními mladými lidmi, dokud jsou vyučováni v separovaných třídách.

Životní situace většiny dotazovaných mladých mužů byly během prvních dvou let v Německu provázeny mnoha stresovými faktory. Popisované životní podmínky jasně ukázaly, že místa bez stresu jsou pro tyto mladé muže velmi důležitá, aby mohli posílit své vlastní zdroje a podpořit svou schopnost „sebeuzdravení“. Pro posílení jejich individuální resilience je důležité, aby zažívali pocit sounáležitosti a mohli navázat smysluplné sociální vztahy. Informanti našli různá místa a skupiny, kde se rádi zdržovali, navazovali kontakty, odpočívali a získávali posilu. Mezi zmiňovaná místa patřily veřejné knihovny, církevní komunity, mládežnická centra a kavárny AK Asyl. Mnoho informantů také zmiňovalo provozování různých sportovních aktivit, které bezprostředně přispívaly k jejich větší psychické pohodě. Když se jim podařilo sportovat ve skupině, prožívali to jako snižování stresu, zábavu, fyzickou výzvu a odreagování od každodenního života. Společná sportovní aktivita s účastí příslušníků majority pomáhala spojovat a upozadit „identitu uprchlíka“. Pozitivní zážitky ze sportu, kontakt s ostatními a pocit úspěchu také zvyšují pocit sebehodnoty informantů. Členství ve sportovních

klubech nebo aktivní účast na kulturních akcích společně s členy přijímající společnosti se ukazují být rozhodujícími faktory pro sociokulturní integraci. Místní aktéři hrají důležitou roli při podpoře přístupu migrantů k těmto aktivitám. Aktéři zejména z řad neziskových organizací či církevních a zájmových sdružení spolupracují při odstraňování bariér a reagují na specifické potřeby uprchlíků. V této souvislosti hrají důležitou roli služby poradenské a podpůrné, které mají potenciál podpořit síťování s dalšími aktéry, jako je právní nebo kariérové poradenství. Nízkoprahový přístup k těmto nabídkám podpory je zejména v počáteční fázi klíčový.

**Zdravotní stav** přichozích mladistvých uprchlíků bez doprovodu je obvykle po fyzické stránce poměrně dobrý. Hojněji se u nich vyskytují zejména různé zažívací potíže způsobené nevhodnou stravou v průběhu cesty do Evropy, popřípadě drobná poranění, která během cesty vznikla. Vzácněji se vyskytují chronická onemocnění či neléčená infekční onemocnění. Za nejzávažnější lze považovat TBC, objevují se také různé parazité. Velmi neutěšený bývá celkový stav chrupu. Infekční onemocnění bývají obvykle odhalena již při prvotním screeningovém vyšetření. O chronických potížích referují obvykle migranti již při příchodu. Problém se vyskytuje s parazity, jejichž odhalení nemusí být nutně včasné, což má za následek nutnost deratizace celého střediska a terapii všech obyvatel a pracovníků. Somatická onemocnění jsou zpravidla rychle diagnostikována a odpovídajícím způsobem léčena. Administrativní zátěž, která je spojena se systémem léčebných poukázek, se mladistvých uprchlíků bez doprovodu dotýká jen okrajově, neboť tyto věci řeší výhradně zaměstnanci jednotlivých středisek prvotní péče. Informanti většinou vyjadřují spokojenost s úrovní poskytované zdravotní péče, s jejím rozsahem a dostupností. V získaných datech se objevují informace o jednotlivých excesech, které jsou však spíše než systémově způsobeny nevhodným chováním konkrétních osob. Největším problémem se při čerpání zdravotní péče ukazuje opět jazyková bariéra.

Větším problémem bývá **psychické zdraví** mladistvých uprchlíků. Mnozí jsou traumatizováni a přicházejí již se spánkovými poruchami, nočními můrami nebo depresí. Nedostatek psychologické, terapeutické a psychiatrické pomoci je skutečně akutní. Ale ani v případě, kdy se možnost odborné pomoci naskytne, není řešení úplně snadné. Velkou překážkou pro přijetí odborné terapeutické pomoci je pro mnoho mladých mužů stigmatizace psychických problémů v jejich zemích původu.

První z dílčích výzkumných otázek se zaměřila na identifikaci nedostatků a slabých míst systému poskytování podpůrných služeb mladistvým uprchlíkům bez doprovodu. Prakticky všichni informanti se shodli na významně negativním hodnocení soudem stanoveného opatrovníka. Žádný z informantů nehodnotil spolupráci a vztah s opatrovníkem pozitivně, a to i přes to, že se jednalo o různé opatrovníky a opatrovnice. Opatrovník byl popisován jako osoba, která nejevila o informanty prakticky žádný zájem a v případě potřeby akutního kontaktu byla pro informanty nedostupná. Žádný z informantů nezmínil jakoukoli pozitivní zkušenost se svým opatrovníkem.

Částečně negativně byla hodnocena střediska prvotní péče z pohledu materiálně-technického zabezpečení a prostorového uspořádání. Největším problémem se v této oblasti jevil zejména nedostatek soukromí a klidného místa, nedostatek sociálních zařízení, respektive nutnost sdílet je s více dalšími osobami. Dále pak také nemožnost individuální přípravy jídla nebo obavy o kvalitu a rituální čistotu pokrmů, zejména v první fázi po příchodu do SRN. Někteří informanti zmiňovali problémy s přizpůsobením se režimům a pravidlům platným ve středisku a negativně byla v jednotlivých případech zmiňována i poměrně důsledná kontrola zacházení s penězi, které byly informantům přidělovány pravidelně v týdenních intervalech.

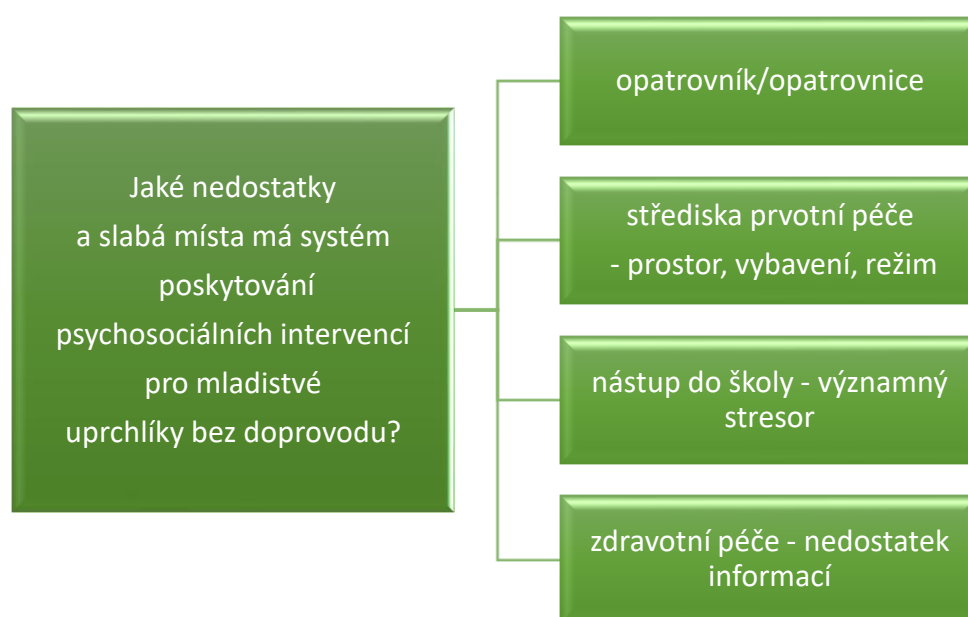
Všichni informanti se shodují, že **ovládnutí jazyka** na základní komunikační úrovni pro ně bylo v prvních dnech po příchodu do SRN prioritou. Jako významně stresující byl mnoha informanty hodnocen přechod z neformálního, převážně výhradně jazykového vzdělávání poskytovaného ve střediscích prvotní péče, do běžných škol. Přestože se informanti nezapojili ihned do standardního vzdělávání v běžných třídách, byl pro ně nástup do běžné školy (a s tím spojené nároky na domácí přípravu) silně zátěžový. V tomto kontextu mnoho informantů zmiňuje podporu ze strany pracovníků zařízení, dalších institucí a dobrovolníků v celodenních školách. Zvláště pro informanty, kteří nebyli před příjezdem do Evropy alfabetizováni, byl nástup do školy velikou výzvou. V této oblasti by informanti také uvítali důkladnější poradenství pro volbu povolání, větší nabídku dalšího mimoškolního vzdělávání a v neposlední řadě i větší možnosti uznávání již získaného vzdělání ze zemí původu včetně možnosti ve vzdělávání, které započali v zemi původu, pokračovat.

V oblasti **sociálních kontaktů** se jako negativní faktor objevuje především tlak a nepochopení aktuální životní situace informantů ze strany jejich rodin v domovských zemích.

Určité problémy jsou v tomto kontextu způsobeny také nižší mírou extrapolace spirituality v každodenním životě společnosti SRN. Toto je často pro rodinné příslušníky informantů, kteří znají jen své domácí prostředí, obtížně pochopitelné a může to být z jejich strany negativně interpretováno jako nevěle k dodržování pravidel či rituálů. Tento faktor je však zcela mimo kontrolu poskytovatelů psychosociálních intervencí a poskytované intervence se v této oblasti mohou zaměřit výhradně na eliminaci nepříjemných pocitů informantů.

V oblasti **zdravotní péče** je hodnocena negativně především nízká míra poskytování informací a s tím spojené nepochopení informantů, proč jsou některé úkony nezbytné či z jakého důvodu je nutné brát konkrétní lék. Také obecný nedostatek psychoterapeutických kapacit a z toho vyplývající nedostatek odborných pracovišť – která by byla schopna reflektovat potřeby osob z odlišného sociokulturního prostředí, pro které je Němčina cizím jazykem – je informanty identifikován jako velký problém.

Souhrnné poznatky vztahující se k zodpovězení první výzkumné otázky jsou uvedeny na *Obr. 10* níže.



**Obrázek 10** Odpověď na dílčí výzkumnou otázku č.1

Zdroj: vlastní zpracování autorkou

Druhá dílčí výzkumná otázka se zabývá přechodem mladistvých uprchlíků



bez doprovodu do dospělosti a zkoumá psychosociální intervence poskytované mladým uprchlíkům po dosažení jejich zletilosti. V polostrukturovaných rozhovorech nebylo toto dotazováno přímo, ale informanti se k tématu vyjadřovali především tak, že popisovali svou aktuální životní situaci a porovnávali ji se situací po příchodu do SRN, zejména s dobou, kdy pobývali ve středisku prvotní péče.

Z jejich odpovědí většinou vyplynulo, že nabídka poskytovaných psychosociálních intervencí odpovídá jejich potřebám. Předmětem kritiky však byla četnost a kvalita poskytovaných intervencí. Informanti zmiňovali především nepřipravenost na přechod do dospělosti a nedostatek informací. V některých případech nebyli informanti dostatečně obeznámeni s některými běžně platnými pravidly občanského soužití, což vedlo ke konfliktům s příslušníky majority nebo i jinými migranty. Dalším problémem se ukázala nedostatečná příprava na samostatný dospělý život v oblasti financí a finanční gramotnost obecně. Zejména plánování rozpočtu a financování volnočasových a zájmových aktivit je pro mladé dospělé migranty velký problém. Dalším problémem je nedostatek poradenských pracovišť, která poskytují obecné poradenské činnosti a směřují své klienty na specializovaná poradenská pracoviště nebo úřady.

Nejčastěji volenými podpůrnými službami jsou intervence poskytované pobočkami spolkového úřadu práce, které podporují mladé dospělé při vzdělávání. Jedná se o program „Asistované profesní vzdělávání“<sup>45</sup>. Asistované profesní vzdělávání pomáhá mladistvým a mladým dospělým najít si učňovské místo a úspěšně dokončit vzdělání. Pobočka spolkového úřadu práce zadává realizaci asistovaného profesního vzdělávání konkrétní vzdělávací organizaci. Ta učňům poskytne doprovodného pracovníka nebo pracovníci, jakéhosi individuálního průvodce. Tato osoba je potom nejen učni, ale i podniku, kde probíhá odborný výcvik, k dispozici pro řešení případných problémů. Již před vlastním začátkem vzdělávání, a poté i v jeho průběhu průvodce pomáhá jak zaměstnavateli (například tím, že zjišťuje jeho konkrétní potřeby a sestavuje kompetenční profily potenciálních učňů, a poté uzavírá dohody s komorami a odbornou školou a zprostředkovává podporu a pomoc), tak učňům samotným (například organizuje doučování či dopravu). V případě konfliktů mezi zaměstnavatelem

---

<sup>45</sup> více informací na webu: [https://www.arbeitsagentur.de/datei/deinen-berufsabschluss-schaffen-assistierte-ausbildung-asa\\_ba146899.pdf](https://www.arbeitsagentur.de/datei/deinen-berufsabschluss-schaffen-assistierte-ausbildung-asa_ba146899.pdf)

a učně funguje jako mediátor. Tato intervence je velmi dobře přijímána a hodnocena. Bohužel však není dostupná všude a počet míst pro učně je omezený a zdaleka nepokrývá aktuální potřebu.

Hojně jsou také využívány intervence nabízené Evangelickou pracovní skupinou pro práci s mládeží, která ve všech spolkových zemích zřizuje kontaktní místa a nabízí psychosociální intervence pro mládež a mladé dospělé do 27 let. Tyto intervence se zaměřují primárně na mladé lidi, kteří již nejsou plně školou povinni a potřebují podporu při přechodu ze základní školy do dalšího vzdělávání nebo zaměstnání. Plánování podpory integrace probíhá metodou case managementu a jde o dlouhodobý, reflektovaný proces, který je vypracován společně s mladým člověkem a zahrnuje všechny relevantní osoby a instituce. Jedná se o intenzivní a dlouhodobou sociálně pedagogickou práci s jednotlivci a doprovázení mladých lidí přes určité životní a vývojové etapy. Ideálně zahrnuje všechny fáze potřebné pro integraci, od analýzy životní situace a zjištění kompetencí přes vypracování plánu podpory integrace až po společné vyhodnocení po dosažení cílů. I zde se však v praxi mladí lidé potýkají tím, že míst je nedostatek a zdaleka není možné uspokojit všechny zájemce o tuto intervenci. Kromě toho jsou v rámci individuální podpory integrace nabízeny krátkodobé psychosociální a sociálně pedagogické intervence a podpůrná opatření.

Souhrnné poznatky vztahující se k zodpovězení druhé výzkumné otázky jsou uvedeny na *Obr. 11* níže.



**Obrázek 11** Odpověď na dílčí výzkumnou otázku č. 2

Zdroj: vlastní zpracování autorkou

Odpověď na hlavní výzkumnou otázku je esencí individuálních preferencí a přání informantů. Některá zazněla pouze jedenkrát, jiná se vícekrát opakují a v několika případech se stejná informace objevuje téměř v každém datovém souboru. Zajisté není překvapující, že základní lidská potřeba bezpečí je uprchlíky akcentována ještě mnohem výrazněji. Základní potřebou, kterou zmiňují prakticky všichni informanti, je individuální přístup. Informanti by si přáli vyšší míru individuálních kontaktů s pracovníky zařízení, s poradci i dalšími experty. Skupinové aktivity jsou hodnoceny velmi kladně, ale potřeba individuálního kontaktu není dostatečně saturována. Opakovaně se v datových souborech zmiňují situace, kdy se experti věnují jen informantovi, typicky před spaním, o přestávce nebo při čekání na vyšetření a tyto momenty mají i s odstupem několika let pro informanty vysokou důležitost. S tím souvisí i často zmiňovaná potřeba informantů mít možnost komunikovat s někým, kdo je obeznámen s jejich sociokulturním prostředím. Kontakty s rodinou v zemi původu dostávají informanty do zátěžových situací, které neumějí sami řešit a potřebovali by pomoci pochopit rozpor, do kterého se dostávají.

Další oblastí, kterou je dle názoru informantů třeba řešit, je materiálně-technické vybavení a prostorové uspořádání ubytovacích zařízení. A to jak samotných středisek prvotní péče, tak i dalších ubytovacích kapacit, které jsou pro ubytování migrantů využívány. Často

se jedná o objekty, které byly původně určeny pro zcela jiné účely a narychlo přebudovány na ubytovací prostory. Mnohde jsou také využívány kontejnery. S tím je zejména u starších objektů spojen horší technický stav budov. Informanti také zmiňují potřebu soukromí a klidného místa k odpočinku. Pokoje, kde společně bydlí i šest osob, které sdílí společnou koupelnu a toaletu s dalšími šesti osobami, jsou bohužel stále běžnou praxí. Vzhledem ke stísněným prostorovým podmínkám není možné, aby se migranti z různých středisek vzájemně navštěvovali. Schází se proto obvykle na veřejných prostranstvích, což se občas setkává s negativními reakcemi většinového obyvatelstva.

Většina informantů by si přála intenzivnější podporu při přechodu do školního vzdělávání. Zejména informanti, kteří nebyli před příchodem do SRN alfabetizováni vnímají nástup do školy jako silně zátěžový. Potřeba předcházení školnímu neúspěchu, který je spojen s výrazně negativními pocity, které v extrémních případech vedou i k omítání školní docházky, se objevuje zejména u informantů, kteří před příchodem do SRN nenavštěvovali školu vůbec nebo jen velmi krátce.

Mladiství uprchlíci bez doprovodu mají často jen velmi vágní představu o fungování pracovního trhu v SRN a nejsou jim známy kvalifikační požadavky, které jsou běžné pro výkon některých profesí. To vede často k nerealistickým představám o budoucím pracovním uplatnění. Objevuje se tedy potřeba kvalitního kariérního poradenství, které zohlední specifika migrantů a jejich preference a pomůže je sladit s reálnou situací na trhu práce.

Společně s uvědoměním si reálné situace na trhu práce se dostavuje potřeba dalšího vzdělávání certifikovaného podle zvláštních předpisů. Nejvýznamněji je vnímána potřeba řídičského oprávnění. Zejména ve venkovských oblastech a menších městech je mobilita výrazné téma, zejména proto, že schopnost řízení automobilu se v SRN u osob starších 18 let prakticky obligatorně předpokládá. Náklady na absolvování kurzu v autoškole se aktuálně pohybují kolem 3.000,-€, což je částka, která významně přesahuje finanční možnosti většiny migrantů.

Informanti výrazně pozitivně hodnotí širokou nabídku možností trávení volného času a doplňkové aktivity, které měli možnost absolvovat ve střediscích prvotní péče. Většinově se shodují na tom, že po opuštění středisek měli problémy s dalším pokračováním v těchto aktivitách, zejména z důvodu finančních a organizačních. V této oblasti jim není prakticky

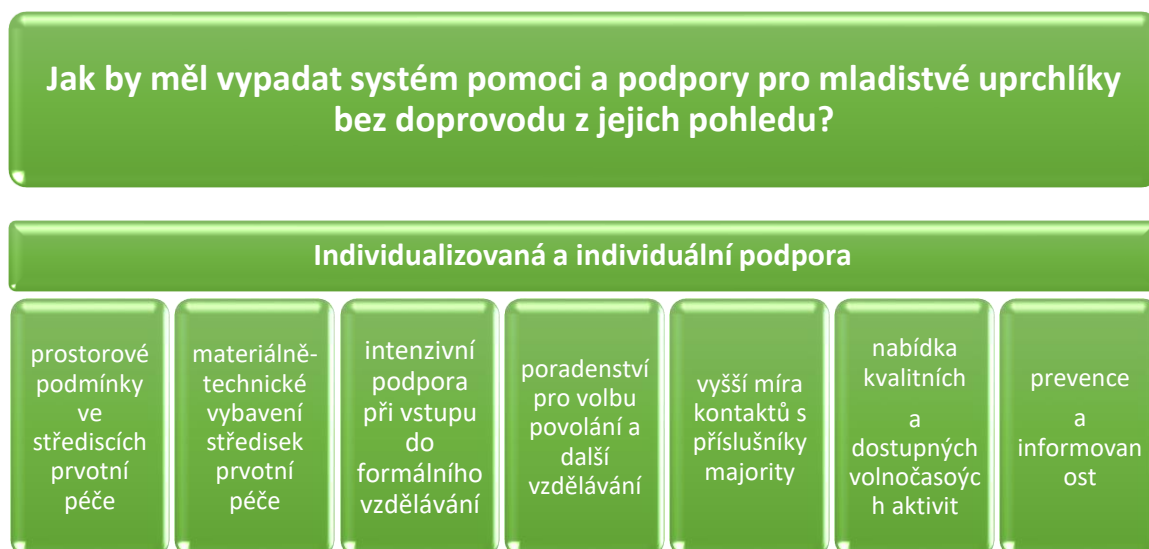
poskytována žádná další podpora. Vnímají to tak, že kvalita jejich života se po odchodu ze střediska primární péče výrazně zhoršila. Stejně tak se po odchodu ze střediska výrazně snížila četnost neformálních kontaktů s příslušníky majoritní společnosti. Existující komunita mladých uprchlíků se postupně stále více uzavírá do sebe a trávení volného času mimo školu nebo zaměstnání probíhá již téměř výhradně v rámci této komunity. Jen ti informanti, a to ještě ne všichni, kteří si již v době pobytu ve středisku prvotní péče vytvořili vazby s příslušníky majority, například ve sportovních klubech, tyto vztahy dále rozvíjejí.

V oblasti péče o zdraví pocítují informanti výrazné nedostatky obvykle až po opuštění středisek prvotní péče. Je to dáno zejména tím, že při jejich pobytu ve střediscích nebyli vystaveni administrativní zátěži spojené s čerpáním zdravotní péče, protože tyto úkony řešili výhradně pracovníci středisek<sup>46</sup>. O to významněji se tato zátěž projevuje po opuštění středisek, kdy byli informanti náhle konfrontováni s nutností řešit tyto záležitosti, nebyli však na jejich řešení dostatečně vybaveni. Informanti zmiňují také nedostatečnou informovanost v oblasti prevence a nerespektování kulturních zvyklostí, zejména při hospitalizaci a odborných vyšetřeních.

Souhrnné poznatky vztahující se k zodpovězení hlavní výzkumné otázky jsou uvedeny na *Obr. 12* dále.

---

<sup>46</sup> Ti také většinou zmiňovali, že systém poskytování zdravotní péče migrantům – a to nejen mladistvým migrantům bez doprovodu – není správně nastaven, a že je nutná jeho brzká změna.



**Obrázek 12** Odpověď na hlavní výzkumnou otázku

Zdroj: vlastní zpracování autorkou

Základním požadavkem, který je buď přímo, nebo nepřímo zmiňován ve všech datových souborech, je požadavek na individuální přístup k informantům. Všichni informanti bez výjimky se shodli, že potřeba individuálního kontaktu, který reflektuje momentální osobní situaci jedince a adekvátně na ni reaguje, je tím nejzásadnějším faktorem zvyšujícím kvalitu života informantů v cílové zemi. Individuální podpora a cílená psychosociální intervence vede u informantů k rozvoji pocitu bezpečí akceptace. Odhlédneme-li od požadavků na lepší prostorové a materiálně-technické vybavení, jsou všechny další potřeby a přání v podstatě už jen nadstavbou, kterou je možno budovat na těchto základech. V tomto kontextu je tedy zcela zřejmé, že prioritní potřebou jsou nosné mezilidské vztahy.

## 7 Diskuze

V souladu s poznatky publikovanými Berrym et al. (2006) a Scherrem a Inanem (2018) potvrzují výsledky realizovaného výzkumu, že úspěšnost integračních opatření je limitována schopností a vůlí přijímající společnosti aktivně vytvářet podmínky pro integraci nově příchozích. Významnost sociálních mostů, kterou zdůrazňují Ager a Strangová (2010), je potvrzena v datových souborech, kdy informanti jednoznačně deklarují potřebu sociálních kontaktů s příslušníky majority. Význam těchto kontaktů spočívá mimo jiné i v usnadnění orientace v novém sociokulturním prostředí, kdy neformální kontakty pomáhají lépe porozumět některým specifickým situacím.

Z výzkumných dat je patrné, že vysokou úlohu v procesu integrace hraje reflexe očekávání a přání uprchlíků. Toto v podstatě odpovídá i zjištění Carlinga a Collinsové (2017) a je dále potvrzeno i ve výzkumech Drammehové (2010), která stejně jako získané datové soubory, jednoznačně vidí důležitost individuálních integračních plánů, které ve své práci nazývá „Life project“. Francouzské výzkumy – které jsou však specifické, neboť se primárně zaměřují na uprchlíky přicházející do Francie z bývalých francouzských kolonií, kteří tedy již mají znalost jazyka i sociokulturního prostředí – se s Drammehovou v podstatě shodují. De Gourcyová (2013) navíc přidává i očekávání a přání rodiny ze zemí původu, což je ve francouzském prostředí z výše uvedeného důvodu pochopitelné, neodpovídá to však situaci v SRN, jak ostatně dokládají získaná data (viz dále v textu).

Dalším faktorem, který negativně ovlivňuje každodenní život mladistvých uprchlíků bez doprovodu po příchodu do cílové země, jsou jejich nerealistická očekávání a zkreslené představy o životě v Evropě. Jak uvádí Berger Cardoso et al. (2017), vede tento rozpor často k problémům a nepochopením. Toto potvrzují i získaná výzkumná data, z nichž je patrné, že tento nesoulad je třeba trpělivě objasňovat a snažit se migrantům vysvětlit, jaké jsou skutečné a reálné možnosti budoucího života v cílové zemi. V této souvislosti je třeba hledat především styčné body, tedy oblasti shody mezi očekáváním jednotlivých migrantů a očekáváním přijímající společnosti. V souladu s Pfeifferem et al. (2018) se v realizovaném výzkumu také potvrzuje, že nedostatečná podpora a opakované prožitky neúspěchu mohou vést k rozvoji nežádoucího chování.

Na rozdíl od Freévilleho (2018), který jako jeden z významných prointegračních faktorů zmiňuje rodinu a její očekávání, vyplynulo z výzkumných dat poměrně jednoznačně, že rodina je v tomto případě spíše zdrojem napětí a diskomfortu. Toto je dáno zejména zcela odlišným sociokulturním prostředím a s tím spojeným odlišným hodnotovým systémem původní rodiny v zemi původu jednotlivých informantů. V datových souborech se poměrně často objevuje zmínka o rodině, která určité věci nechápe vůbec nebo nedostatečně, nerozumí aktuální situaci a dává z pohledu informanta nerealistická zadání. Kontakty s rodinou a její názory a postoje jsou však pro informanty velmi důležité a snaha naplnit očekávání rodiny je vysoká. Tento vnitřní rozpor působí jako významný stresor.

Data získaná v realizovaném výzkumu plně potvrzují zjištění studií ICMPD (2019) a ISMU (2019). Ty zdůrazňují **nutnost podpory, která se neorientuje podle věku klientů, ale zohledňuje jejich aktuální situaci a individuální potřeby**. Běžně jsou totiž pedagogické koncepce a plány poskytování sociálních služeb pro děti, mládež, mladé dospělé i dospělé vztaženy k vývojovým etapám, které jsou typicky realizovány v určitých biografických okamžicích. To však vyžaduje obvyklé biografické rámcování individuální biografie, což v případě uprchlíků často není možné. Ideálně by měla být mladým uprchlíkům **kontinuální podpora** poskytována i po dosažení 18. roku věku a měla by končit až v okamžiku, kdy jsou vytvořeny sociální a psychické předpoklady pro samostatný život. Tuto potřebu lze jednoznačně vyčíst i ze získaných datových souborů. Jako velmi žádoucí se v tomto kontextu jeví vzájemně se doplňující a dlouhodobě plánované podpůrné nabídky a koordinovaný systém poskytování psychosociálních intervencí.

Klíčovým faktorem zjištěným výše uvedenými studiemi a potvrzeným i ve výzkumných souborech zde prezentovaného výzkumu je rozhodující význam **kvality profesionálních vztahů**. Z výzkumných souborů vyplývá, že biografie mladých uprchlíků jsou charakterizovány přerušením vztahů, traumatizujícími zkušenostmi s násilím a zneužíváním a případně chybějícími nebo pouze mediálně udržovanými rodinnými vztahy. Proto jsou prospěšné takové formy podpory, které jsou chápány jako dlouhodobé doprovázení vývojových procesů, a které se snaží opakovaně nabízet pomoc při řešení zátěžových situací, podporovat osobní rozvoj a posilovat psychickou pohodu i pocit bezpečí a stability.

Dosud nebyl publikován samostatný výzkum, který by se zaměřoval na individuální



a subjektivní hodnocení integračního procesu a poskytnutých psychosociálních intervencí ze strany mladistvých uprchlíků bez doprovodu. Výzkumy na toto téma probíhaly, avšak jednalo se vždy o dílčí výzkumy realizované v rámci jinak zaměřených širších výzkumných úkolů, na významně menších výzkumných souborech. V současné době jsou realizovány výzkumy, které jsou zaměřeny na individuální biografie migrantů, jejich hlavním tématem je však adaptace a integrace na primární trh práce. Výsledky výzkumu prezentovaného v této práci se ve většině sledovaných kategorií shodují s výsledky dřívějších výzkumných studií. Prezentovaný výzkum je však zaměřen na individuální biografii a prožívání informantů, reflektuje jejich aktuálně vyjádřené postoje a stanoviska.

Nedostatkem výzkumu je absence žen ve výzkumném souboru. I přes velkou snahu se nepodařilo k účasti na výzkumu získat žádnou ženu. Na informační schůzku přišly tři ženy, které velmi pravděpodobně splňovaly kritéria pro zařazení do výzkumu, z toho dvě odevzdaly vyplněné dotazníky, avšak bohužel se ani s jednou z nich nepodařilo domluvit na realizaci výzkumného rozhovoru. Ženy, resp. dívky tvoří ve skupině mladistvých uprchlíků bez doprovodu naprostou menšinu. Z 15 269 žádostí o udělení azylu podaných v roce 2023 mladistvými uprchlíky bez doprovodu bylo 839 podáno ženami, což představuje podíl zhruba 5,5 procenta (BAMF, 2024, s. 21). Proto není snadné zapojit ženy do výzkumné studie.

Stejně tak se bohužel nepodařilo získat výzkumná data od mladistvých uprchlíků bez doprovodu se zdravotním znevýhodněním. Každoročně přichází do SRN kolem 30 mladistvých uprchlíků bez doprovodu se zdravotním znevýhodněním. Tento údaj nelze nezávisle ověřit, neboť je pouze dovozen z dobrovolných statistik vedených k tomuto tématu Spolkovým sdružením pro mladistvé uprchlíky bez doprovodu, jehož členy jsou zejména experti, kteří se věnují práci s mladistvými uprchlíky bez doprovodu a pravidelně formou dotazníků reportují tomuto sdružení fakta o situaci v jednotlivých zařízeních. Poslední dostupná zpráva je z roku 2022 a popisuje stav roku předchozího (Karpenstein a Rohleder, 2022, s. 124–125). Pro další výzkumy by tedy bylo velmi záhodno zapojit tyto dvě marginalizované skupiny do výzkumu a analyzovat detailně případnou rozdílnost jejich potřeb.

## Závěr

Výzkum prezentovaný v této disertační práci se zaměřuje na problematiku, která je vzhledem k neutuchající migraci ze třetích zemí na území Evropské unie velmi aktuální. Konkrétně se soustředí na velmi ohroženou skupinu – mladistvé uprchlíky bez doprovodu. Tito mladí lidé se během své cesty do Evropy často stávají terčem nevybíravého, mnohdy i kriminálního chování. Skutečnost, že byli nuceni opustit svou domovskou zemi a vydat se na nelegální a nebezpečnou cestu, představuje již sama o sobě obrovskou zkoušku. Příchod do cílové země a adaptace na zcela odlišné sociokulturní prostředí, kde jsou často vyžadovány schopnosti a dovednosti, které v jejich domovské zemi nejsou známe nebo jsou opomíjené, přináší další extrémní zátěž. K této situaci se často přidává stesk po rodině, strach a nezpracovaná traumata.

Mladí lidé, kteří se účastnili tohoto výzkumu, jsou na dobré cestě zvládnout tuto náročnou misi. Mají plány a vize, chtějí se uplatnit a dosáhnout úspěchu. Uvědomili si, že ne vše, co se o Evropě povídá, je pravda, a ne vše v Evropě je ideální. Současně však také zjistili, že zde existují lidé a instituce, které jim jsou ochotny pomoci a podpořit je v jejich úsilí. Postupně se setkali s pracovníky středisek prvotní péče, kteří jim poskytli první pomoc a zajistili základní potřeby, odborníky, kteří jim pomáhali vyrovnat se s negativními zážitky, učiteli, kteří je učí nové znalosti a dovednosti, kamarády, s nimiž mohou sdílet své prožitky a obavy, dobrovolníky, kteří je podporovali a podporují v nejrůznějších životních situacích. Nosné mezilidské vztahy založené na důvěře, pochopení, toleranci a vzájemném respektu jsou nutnou podmínkou pro začlenění do běžného života v nové zemi.

Psychosociální intervence poskytované nezletilým uprchlíkům bez doprovodu v SRN zahrnují širokou škálu činností, jejichž cílem je co nejvíce podpořit začlenění těchto mladých lidí do společnosti. Z výsledků výzkumu vyplývá, že tento záměr se daří naplňovat. Účastníci výzkumu pozitivně hodnotili zejména interakce s personálem středisek prvotní péče. Významnou roli při posilování integrace hraje také vzdělávání, zejména jazykové. Neméně důležité jsou skupinové aktivity, které mladým uprchlíkům poskytují informace o každodenním životě v cílové zemi a pomáhají jim lépe se orientovat v novém sociokulturním prostředí.

Tato disertační práce shrnuje zkušenosti mladých lidí, kteří přišli do Evropy hledat novou životní perspektivu. Podnikli dalekou cestu za snem o lepším životě, překonávají překážky a snaží se dosáhnout svých cílů. V České republice se stále můžeme setkat, a to bohužel i z úst ústavních činitelů, s dehonestujícími paušalizacemi a odsudky lidí, kteří z různých důvodů opustili svou domovskou zemi a byli nuceni hledat nové místo k životu. Ať už je k tomu vedly ozbrojené konflikty, etnické či náboženské perzekuce, nebo extrémní chudoba, jejíž rozsah přesahuje naše představy, je důležité, abychom těmto lidem nabídli pomocnou ruku a podpořili jejich úsilí o lepší život. Jak je patrné z vývoje situace s ukrajinskými válečnými uprchlíky, je integrace a oboustranná ochota ke spolupráci tou správnou cestou.

Problém s nelegální migrací nemá žádné jednoduché řešení. Pokud bychom z Evropy chtěli udělat nedobytnou pevnost, byli bychom v konečném důsledku nuceni bránit evropské hranice ze zbraní v ruce. V takovém případě je nezbytné, aby veřejnost, a zvláště zainteresovaní politici, kteří toto řešení prosazují, byli konfrontováni s jeho následky. Jsme my, Evropané, skutečně připraveni násilně odhánět lidi, kteří hledají útočiště, od našeho prahu? Na druhé straně, neomezená „kultura vítání“ představuje opačný extrém, kdy přetížená azylová a ubytovací centra nejsou schopna poskytovat adekvátní a důstojné podmínky k životu. Rovněž zdoluhavé azylové řízení prohlubuje frustraci na obou stranách a opakované případy, kdy jsou deportováni jedinci, kteří se úspěšně integrovali do většinové společnosti a žijí v Evropě mnoho let, negativně ovlivňují postoje a důvěru veřejnosti ve schopnost Evropské unie řešit migraci.

Nově přijatý migrační pakt je proto v tomto ohledu krokem správným směrem. Je třeba přijmout fakt, že lidé se s rozvojem komunikačních technologií stále častěji dozvídají, že se někde žije mnohem lépe. Je zcela přirozené, že po lepším životě touží. Intenzivní spolupráce a podpora méně rozvinutých zemí může určitým způsobem napomoci při řešení tohoto problému. Pokud budou mít lidé možnost důstojně a pokojně žít ve své domovině, nebudou tak silně motivováni podnikat dalekou cestu do Evropy. V této souvislosti je však zarážející, že se vyspělé státy opět vydávají cestou masivní podpory imigrace odborníků. Tedy vzdělaných osob, které jsou schopny pracovat v různých oborech, v nichž se v bohatých státech nedostává pracovních sil. Samozřejmě, že mezi osobami ze třetích zemí jsou vysoce kvalifikovaní odborníci, kteří mohou svou profesní či vědeckou kariéru smysluplně rozvíjet jen na špičkových pracovištích, avšak jen těžko si lze představit, že by ve svých domovských

zemích nebyli potřeba lékaři, stavební technici či inženýři nebo vývojáři softwaru<sup>47</sup>. V podstatě tedy činíme přesně to, co sami připomínáme, když naši lékaři a další vysokoškoláci odcházejí pracovat do zahraničí. Lze si zajisté položit otázku, zda nejde o jakýsi novodobý kolonialismus, kdy namísto přírodních zdrojů nyní z méně rozvinutých zemí „odvádíme“ zdroje lidské. Česká republika si v minulém století prošla dvěma etapami odchodu svých elit. V letech 1948 a 1968 opustilo republiku ve dvou velkých vlnách téměř 800 tisíc občanů, přičemž jen Akademie věd České republiky přišla následkem emigrace způsobené okupací Československa v roce 1968 o 11 procent svých akademiků. Jak devastující je tento odliv elit pro celou společnost prokázalo období následující normalizace.

K názorové roztržitosti majoritní společnosti na migraci a migrační politiku zajisté přispívají i mediální zkratky a obrazy. Málokdo z nás osobně navštívil uprchlický tábor nebo se osobně setkal s uprchlíky bezprostředně po tom, co na lodi připluli k evropským břehům. Jsme tedy odkázáni na zpravodajství a doufáme v jeho objektivitu. Je velmi důležité přistupovat k prezentovaným informacím kriticky a s vědomím existence mediálních vzorců prezentovaných ve druhé kapitole této práce. K získání objektivnějšího pohledu může pomoci i osobní zkušenost, kterou lze učinit v každodenním životě při setkávání s lidmi s migrační zkušeností. Právě zde se nabízí mnoho příležitostí, jak se zapojit do pomoci a podpory při integraci uprchlíků. V této disertaci byl opakovaně prezentován významný přínos dobrovolnické práce v této oblasti. Prakticky všichni aktéři se shodují na tom, že bez angažovanosti občanské společnosti je integrace vyloučena. Jak již bylo v kapitole páté konstatováno jsou možnosti integrace limitovány podmínkami, které pro zapojení migrantů do svých struktur vytváří přijímající majoritní společnost. Funkčního modu vivendi dosáhneme jedině pokud budou očekávání a cíle, které uprchlíci mají při vstupu do přijímající země, buď přímo realizovány, nebo dojde k takovému posunu v jejich očekáváních a plánech, který jim umožní nalézt realizovatelnou životní perspektivu, jež se jim subjektivně bude jevit jako smysluplná a na jejíž realizaci se budou chtít aktivně podílet. A právě toto je náš společný úkol.

---

<sup>47</sup> Jedná se o náhodný výběr z pracovních pozic inzerovaných na portále MPSV ČR pro držitele/žadatele modrých karet, tedy pracovních víz umožňujících pobyt v ČR a výkon práce ze dne 12.02.2024

## Seznam zdrojů

- AGER, Alastair a STRANG, Alison. 2008. Understanding integration: A conceptual framework. *Journal of Refugee Studies*. Vol. 21, no. 2, s. 166–191. ISSN 0951-6328.
- AGER, Alastair a STRANG, Alison. 2010. Refugee Integration: Emerging Trends and Remaining Agendas. *Journal of Refugees Studies*. Vol. 23, no. 4, s. 589–607. ISSN 0951-6328.
- AMNESTY INTERNATIONAL. 2023. *Hledání bezpečného azylu může být velmi traumatizující záležitostí. Nová zjištění nejsou pro Evropu příliš povzbudivé*. Online. In: Amnesty International. 04. 04. 2023. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/zprava/5643/nahranicich-evropy-celi-uprchlici-zachazeni-ktere-nema-daleko-k-muceni-nova-evropska-zprava-potvrzuje-tisice-autentickyh-svedectvi>. [cit. 2023-10-17].
- ARENDDT, Hannah. 1958. *The Origins of Totalitarianism*. Cleveland and New York: Meridian Books, 1958.
- ASKHENASI, Abraham. 1988. *Das weltweite Flüchtlingsproblem: sozialwissenschaftliche Versuche der Annäherung*. Brémy: EditionCON. ISBN 978-3885263081.
- BAMF. 2024. *Das Bundesamt in Zahlen 2023 - Modul Asyl*. Online. Norimberk: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. Dostupné z: <https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Statistik/BundesamtinZahlen/bundesamt-in-zahlen-2023-asyl.html?nn=284738>. [cit. 2024-04-30].
- BÁRTA, Miroslav. 2021 *Sedm zákonů: Jak civilizace vznikají, dosahují vrcholu a upadají*. Brno: Jota. ISBN 978-80-7565-640-7.
- BAUER, Angela a SCHREYER, Franziska. 2016. *Sinnvoll ist Unterstützung über Volljährigkeit hinaus*. Institut für Arbeitsmarkt- und Berufsbamfforschung-Kurzbericht. ISSN 0942-167X.
- BAVORSKÉ MINISTERSTVO VNITRA, SPORTU A INTEGRACE. 2023. *Hauptamtliche Integrationslotsinnen und Integrationslotsen*. Online. In: Bayern Recht. 06. 10. 2023.

<https://www.stmi.bayern.de/mui/integrationspolitik/integrationslotsen/index.php>. [cit. 2023-10-06].

BAVORSKÉ MINISTERSTVO VNITRA, SPORTU A INTEGRACE. 2023. *Richtlinie für die Förderung der sozialen Beratung, Betreuung und Integration von Menschen mit Migrationsgeschichte*. Online. In: Bayern Recht. 01. 01. 2024. Dostupné z: [https://www.gesetze-bayern.de/Content/Document/BayVV\\_2176\\_I\\_14046>true](https://www.gesetze-bayern.de/Content/Document/BayVV_2176_I_14046>true). [cit. 2023-10-06].

BECKER, Gary a MURPHY, Kevin. 2003. *Social Economics Market Behavior in a Social Enviroment*. Cambridge: Harvard University Press. ISBN 9780674011212.

BERGER, Peter L. a LUCKMANN, Thomas. 1999. *Sociální konstrukce reality: Pojednání o sociologii vědění*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 80-85959-46-1.

BERGER CARDOSO, Jodi; BRABECK, Kalina; STINCHCOMB, Dennis; HEIDBRINK, Lauren; PRICE, Olga Acosta et al. 2017. Integration of unaccompanied migrant youth in the United States: a call for research. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. Vol. 45, no. 2, ISSN 1369-183X.

BERRY, John W.; PHINNEY, Jean S.; SAM, David L. a VEDDER, Paul. 2006. Immigrant youth: Acculturation, identity, and adaptation. *Applied Psychology*. Vol. 55, no. 3, s. 303–332. ISSN 0269-994X.

BOČEK, Jan a CIBULKA, Jan. 2016. *Existují Sudety? Hranice jsou zřetelné i sedmdesát let po vysídlení Němců*. Online. In: Český Rozhlas. 20. 06 2016. Dostupné z: <https://interaktivni.rozhlas.cz/sudety/>. [cit. 2023-09-29].

BRINKS, Sabrina; DITTMANN, Eva a MÜLLER, Heinz. 2016. *Handbuch unbegleitete mindejährige Flüchtlinge*. Frankfurt nad Mohanem: IGfH - Eigenverlag. ISBN 978-3-925146-92-3.

BROUČEK, Stanislav. 2003. Aktuální problémy adaptace vietnamského etnika v ČR. In: UHEREK, Zdeněk. *Integrace cizinců na území České republiky: výzkumné zprávy a studie vytvořené na pracovištích Akademie věd České republiky na základě usnesení vlády České*

republiky č. 1266/2000 a 1260/2001. Praha: Akademie věd. ISBN 80-86675-03-3.

CARLING, Jørgen a COLLINS, Francis. 2017. Aspiration, desire and drivers of migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. Vol. 44, no. 6, s. 909–926. ISSN 1369-183X.

CASTRO VARELA, María do Mar a DHAWAN, Nikita. 2015. *Postkoloniale Theorie: Eine kritische Einführung. 2., vollständig überarbeitete und erweiterte Auflage*. Bielefeld: transcript. ISBN 978-3-8394-1148-3.

CHRASTINA, Jan. 2019. *Případová studie - metoda kvalitativní výzkumné strategie a designování výzkumu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-5373-6.

COHEN, Bernard. 1963. *Press and Foreign Policy*. Princeton: Princeton University Press. ISBN 978-0691075198.

CRENSHAW, Kimberle. 1989. Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *University Chicago Forum*. Vol. 1, article 8, s. 139–167. ISSN 0892-5593.

CZARNIAWSKA, Barbara. 2014. *Social Science Research: From Field to Desk*. London: SAGE Publications. ISBN 978-1446293942.

ČESKO, 1989. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104 /1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte ze dne 20. listopadu 1989. *Sbírka zákonů*. Částka 22, s. 502–512. ISSN 1211-1244.

ČLOVĚK V TÍSNI. 2023. *Mezinárodní migrace: statistiky a nejdůležitější pojmy*. Online. In: Člověk v tísni. 12. 9. 2022. Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/mezinarodni-migrace-v-cislech-9443gp>. [cit. 2023-05-20].

DALIKENI, Colletta. 2022. *Child protection Social Workers and Asylum-Seeking Families in Ireland*. Oxford: Peter Lang. ISBN 978-1-80079-683-6.

De GOURCY, Constance. 2013. Partir, rester, habiter: le projet migratoire dans la littérature exiltaire. *Revue Européenne des Migrations Internationales*. Vol. 29, no. 4, s. 43–57. ISSN 0765-0752.

DEMIR, Dilan. 2020. *Ehrenamt in der Flüchtlingshilfe. Welche Bedeutung hat ehrenamtliches Engagement für Organisationen?* Berlin: GRIN Verlag. ISBN 978-3346225351.

DEUTSCHE GESELLSCHAFT FÜR INTERNATIONALE ZUSAMMENARBEIT. 2018. *Orientierungsrahmen für die psychische gesundheit und Psychosoziale unterstützung (mhps) in der entwicklungszusammenarbeit.* Bonn/Eschborn: Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit.

DRAMMEH, Louise. 2010. *Life Projects for unaccompanied migrant minors.* Online. Strasbourg: Council of Europe Publishing, s. 9–15. Dostupné z: <https://edoc.coe.int/en/migration/7788-life-projects-for-unaccompanied-migrant-minors.html>. [cit. 2024-04-30].

EL-MAFAALANI, Aladin. 2020. *Das Integrationsparadox Warum gelungene Integration zu mehr Konflikten führt.* Köln: Verlag Kiepenheuer & Witsch. ISBN 978-3-462-05164-3.

ENGIN, Havva. 2019. Kulturdolmetscher in der migrationssensiblen Familienbildungsarbeit. *Forum Erwachsenenbildung.* Vol. 52, no. 3, s. 36–38. ISSN 1433-769X.

ETIEMBLE, Angéline. 2008. Parcours migratoires des mineurs isolés étrangers, catégorisation et traitement social de leur situation en France. Online. *E-migrinter.* Vol. 2, s. 180–185. Dostupné z: [http://infomie.net/IMG/pdf/emigrinter2008\\_02\\_tout.pdf](http://infomie.net/IMG/pdf/emigrinter2008_02_tout.pdf). [cit. 2023-02-02].

ETIEMBLE, Angelina a ZANNA, Omar. 2013. *Des typologies pour faire connaissance avec les mineurs isoles etrangers et mieux les accompagner.* Online. In: InfoMIE. 2. 10. 2014. Dostupné z: <https://www.infomie.net/spip.php?article12&lang=fr>. [cit. 2023-02-02].

EVROPSKÁ KOMISE. 2024. *Regulation of the European Parliament and of the Council on asylum and migration management and amending Council Directive.* Online. Brusel: Council of the European Union. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52020PC0610>. [cit. 2023-02-02].

EVROPSKÝ PARLAMENT A RADA. 2013. *Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2013/33/EU ze dne 26. června 2013, kterou se stanoví normy pro přijímání žadatelů o mezinárodní ochranu (přepracované znění).* Online. Úřední věstník Evropské unie. Dostupné



z: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2013/33/oj>. [cit. 2023-02-02].

EVROPSKÝ PARLAMENT A RADA. 2016. *Listina základních práv Evropské unie*. Online. Úřední věstník Evropské unie. C 202, s. 389–405. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=celex%3A12016P%2FTXT>. [cit. 2023-02-02].

FREÉVILLE, Gabriel. 2018. *Geflüchtete Männer in Deutschland*. Online. Berlin: Bundesforum Männer. Dostupné z: <https://bundesforum-maenner.de/wp-content/uploads/2019/09/gefluechtete-maenner-deutschland.pdf>. [cit. 2023-02-02].

FRIEDRICSON, George. 2011. *Rassismus: Ein historischer Abriß (Reclams Universal-Bibliothek)*. Leipzig: Reclam Verlag. ISBN 978-3150188392.

FRIESE, Heidrun. 2017. *Flüchtlinge: Opfer - Bedrohung - Helden*. Bielefeld: transcript. ISBN 978-3-8394-3263-1.

GADAMER, Hans-Georg. 1994. *Problém dějinného vědomí*. Praha: Nakladatelství Filosofia. ISBN 80-7007-062-5.

GADAMER, Hans-Georg. 2007. *Wahrheit und Methode*. Berlin: Akademie Verlag. ISBN 9783050041254.

GEERZ, Clifford. 1987. *Dichte Beschreibung Beiträge zum Verstehen kultureller Systeme*. Berlin: Suhrkamp. ISBN 978-3-518-28296-0.

GESTRING, Norbert; JANSSEN, Andrea a POLAT, Ayca. 2006. *Prozese der Integration und Ausgrenzung*. Wiesbaden: Springer VS. ISBN 978-3-531-14915-8.

GILGUN, Jane F. 2019. Deductive Analysis and Grunded Theory: Senzitized Concepts and Hypothesis - Testing. In: BRYANT, Anthony a CHARMAZ, Kathy. *The SAGE Handbook of Current Developments in Grounded Theory*. Kalifornie: SAGE Publications, s. 113. ISBN 978-1-4739-7095-3.

GLASER, Barney G. 1992. *Basics of Grounded Theory Analysis Emergence vs. Forcing*. Mill Valley: Sociology Press. ISBN 9781884156007.

GLORIUS, Birgit. 2022. *Lokale Diskurse zur Aufnahme von Geflüchteten - eine vergleichende*

*Analyse von acht Landkreisen in Deutschland*. Braunschweig: Johann Heinrich von Thünen-Institut.

GRAVELMANN, Reinhold. 2017. *Unbegleitete minderjährige Flüchtlinge in der Kinder- und Jugendhilfe*. München: Ernst Reinhardt Verlag München Basel. ISBN 978-3-497-02701-9.

HÄNLEIN, Rüdiger; KORRING, Karoline a SCHWERDTFEGER, Sebastian. 1999. Zur Einführung: Soziale Arbeit zwischen Welten. In: WOG E.V. / INSTITUT FÜR SOZIALE ARBEIT. *Handbuch der Sozialen arbeit mit Kinderflüchtlingen*. Münster: Votum Verlag. ISBN 9783933158086.

HARLOFF, Raimund. 2024. *Un-Bestimmungen – Zur Konstruktion "unbegleiteter minderjähriger Flüchtlinge" in der stationäre Kinder- und Jugendhilfe*. Weinheim-Basel: Beltz Juventa. ISBN 978-3-7799-6987-7.

HARTL, Pavel a HARTLOVÁ, Helena. 2015. *Psychologický slovník*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0873-0.

HENN, Julia. 2018. Kulturdolmetscher, Integrationslotsen, Förderer des gesellschaftlichen Zusammenhalts. In: HIDALGO, Oliver a PICKEL, Gerd. *Flucht und Migration in Europa*. Wiesbaden: Springer VS.

HEWLETT, Clive. 2012. Einsatz von Ausbildungsbausteinen: Ein Erfolgsmodell, wenn die Rahmenbedingungen stimmen. *Berufsbildung in Wissenschaft und Praxis*. Vol. 6, no. 41, s. 49–50. ISSN 0341-4515.

HIRSCHAUER, Stefan. 2014. Un/doing Differences. Die Kontingenz sozialer Zugehörigkeiten. *Zeitschrift für Soziologie*. Vol. 43, no. 3, s. 170–191. ISSN 2366-0325.

HOSKOVCOVÁ, Helena. 2009. *Psychosociální intervence*. Praha: Nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-1626-1.

HOUŽVIČKA, Václav. 2016. Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace obyvatel pohraničních oblastí českých zemí – příklad programu sociální péče o uprchlíky. In: BRNULA, Peter; LAŠTOVKOVÁ, Jitka; ŠTYVAROVÁ, Dita; HIEKISCHOVÁ, Michaela (Eds.). *Dějiny sociální práce- souvislost minulosti a současnosti*

*v pomoci a ve vzdělávání*. Ústí nad Labem: Fakulta sociálně ekonomická Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. ISBN 978-80-7561-012-6.

HUGHEY, Matthew. 2014. *The White Savior Film: Content, Critics, and Consumption*. Philadelphia: Temple University Press. ISBN 978-1439910016.

HUSSERL, Edmund a SCHUMANN, Karl. 1976. *Ideen zu Einer Reinen Phänomenologie und Phänomenologischen Philosophie, Erstes Buch: Allgemeine Einführung in die Reine Phänomenologie, 2. Halbband: Ergänzende Texte (1912–1929)*. Dordrecht: Springer. ISBN 978-90-247-1914-3.

CHALUPA, Michal. 2017. *Pouliční válka migrantů poblíž českých hranic*. Online In *Expres* 16.08.2017 dostupné z [https://www.expres.cz/zpravy/migranti-rvacka-ulice-etnicke-spory-drazdany-kriminalista-rozhovor-nenavist.A170816\\_200926\\_dx-zpravy\\_Neos](https://www.expres.cz/zpravy/migranti-rvacka-ulice-etnicke-spory-drazdany-kriminalista-rozhovor-nenavist.A170816_200926_dx-zpravy_Neos) [cit. 2023-02-08].

ICMPD. 2019. *Lebensperspektiven mindejähriger und junger erwachsenen Asyl-und subsidiäru Schutzberechtigter (PERSPEKT)*. Vídeň: The International Centre for Migration Policy Development (ICMPD).

INFORMATIONSVARBUND ASYL UND MIGRATION. 2019. *Die Vormundschaft für unbegleitete Minderjährige. Handreichung für die Unterstützung unbegleiteter. Asylmagazin*. Vol. 6–7. ISSN 1613-7450.

INHETVEEN, Katherina. 2010. *Flüchtling*. In: MOEBIUS, Stephan; SCHROER, Markus a DIVEN, Hacker. *Spekulanten Sozialfiguren der Gegenwart*. Berlin: Suhrkamp Verlag. ISBN 978-3-518-12573-1.

INSTITUT FÜR DEMOSKOPIE ALLENSBACH. 2018. *Engagement in der Flüchtlingshilfe*. Online. Berlin: Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. Dostupné z: <https://www.bmfsfj.de/resource/blob/122010/d35ec9bf4a940ea49283485db4625aaf/engagement-in-der-fluechtlingshilfe-data.pdf>. [cit. 2023-02-02].

INTER-AGENCY STANDING COMMITTEE. 2007. *IASC Guidelines Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Setting*. New York: Inter-Agency Standing

Committee. ISBN 978-1-4243-3444-5.

ISMU. 2019. *At a crossroads Unaccompanied and separated children in their transition to adulthood in Italy*. Roma: UNICEF, UNHCR e IOM. ISBN 9788894432473.

JONES, Peter H. 2016. Systemic Design Principles for complex Social system. In: METCALF, Garry S. *Social System and Design*. Tokyo: Springer Japan, s. 91–128. ISBN 9784431561644.

JUNG, Felicitas. 2011. *Das Bremer Modell - Gesundheitsversorgung Asylsuchender*. Bremen: Gesundheitsamt Bremen.

KALTENBORN, Markus. 2015. Die Neufassung des Asylbewerberleistungsgesetzes und das Recht auf Gesundheit. *Neue Zeitschrift für Sozialrechte*. Vol. 5, no. 24, s. 161–200. ISSN 0941-7915.

KARAKAYALI, Serhat. 2011. Reflexiver Eurozentrismus Analysen und kritische Perspektiven zu den rassistischen Normalisierungsprozessen der "Sarrazindebatte". In: FRIEDRICH, Sebastian (Hg.). *Rassismus in der Leistungsgesellschaft*. Münster: edition assemblage. ISBN 978-3-942885-01-0.

KARPENSTEIN, Johanna a ROHLEDER, Daniela. 2022. *Die Situation geflüchteter junger Menschen in Deutschland*. Berlin: Bundesverband unbegleitete minderjährige Flüchtlinge e. V.

KARPENSTEIN, Johanna. 2023. Was brauchen unbegleitete (minderjährige) Geflüchtete für ein gutes Ankommen? *Soziale Arbeit über Grenzen hinweg - Hilfe für Kinder und Familien*. Vol. 23, no. 1. ISSN 0340-3564.

KATHOLISCHE ERWACHSENE BILDUNG. 2021. *Rückblick: Integration neu denken am Beispiel des Projektes 'Kulturdolmetscher Plus – Sharing Empowerment'*. Mnichov: KEB (Katholische Erwachsene Bildung).

KLEEMANN, Frank; KRÄHNKE, Uwe a MATUSCHEK, Ingo. 2013. *Interpretative Sozialforschung*. Wiesbaden: Springer VS. ISBN 978-3-531-93448-8.

KLEIST, Olaf. 2018. *Flucht- und Flüchtlingsforschung in Deutschland: Akteure, Themen und Strukturen*. Online. Osnabrück: Universität Osnabrück. Dostupné z:

<https://doi.org/10.13140/RG.2.2.26381.59363>. [cit. 2023-02-02].

KRENNERICH, Michael. 2016. Das Menschenrecht auf Gesundheit. In: FREWER, Andreas a BIELEFELDT, Heiner. *Das Menschenrecht auf Gesundheit*. Bielefeld: transcript. ISBN 978-3-8376-3471-6.

KUCKARTZ, Udo. 2014. *Qualitative Text Analysis*. London: SAGE Publication. ISBN 978-14462-6774-5.

KUCKARTZ, Udo a RÄDIKER, Stefan. 2022. *Qualitative Inhaltsanalyse, Methoden, Praxis, Computerunterstützung*. Weinheim Basel: Beltz Juventa. ISBN 978-3-7799-6231-1.

KURY, Helmuth; DUSSICH, John P. J. a WERTZ, Maximilian. 2018. Migration in Germany: An International Comparison on the Psychotraumatic Stress Among Refugees. In: KURY, Helmuth a REDO, Slawomir. *Refugees nad Migrants in Law and Policy*. Cham: Springer Cham, s. 313–354. ISBN 978-3-319-72158-3.

LEHMANN, Maren. 2016. *Verein, Vorbildlich, Vielfältig?* Online. In: Zu Daily, On-line Magazin der Zeppelin-Universität. 14. 04. 2016. Dostupné z: [https://www.zu-daily.de/daily/zuruf/2016/04-14\\_lehmann-vereint-vorbildlich-vielfaeltig-symposium-zivilgesellschaftliches-engagement.php](https://www.zu-daily.de/daily/zuruf/2016/04-14_lehmann-vereint-vorbildlich-vielfaeltig-symposium-zivilgesellschaftliches-engagement.php). [cit. 2023-09-17].

LEWEK, Mirjam a NABER, Adam. 2017. *Kindheit im Wartezustand*. Online. Köln: Deutsches Komitee für UNICEF e.V. Dostupné z: [https://www.unicef.de/\\_cae/resource/blob/137024/ecc6a2cfed1abe041d261b489d2ae6cf/kindheit-im-wartezustand-unicef-fluechtlingskinderstudie-2017-data.pdf](https://www.unicef.de/_cae/resource/blob/137024/ecc6a2cfed1abe041d261b489d2ae6cf/kindheit-im-wartezustand-unicef-fluechtlingskinderstudie-2017-data.pdf). [cit. 2023-09-17].

LINK, Jürgen. 2006. *Versuch über den Normalismus Wie Normalität produziert wird*. Göttingen: Vandhoeck&Ruprecht. ISBN 978-3-525-26525-3.

MACSENAERE, Michael a KÖCK, Thomas. 2018. *Unbegleitete minderjährige Flüchtlinge in der Jugendhilfe*. Freiburg, Breisgau: Lambertus. ISBN 978-3-7841-2990-7.

MAYRING, Philipp a FENZL, Thomas. 2019. Qualitative Inhaltsanalyse. In: BAUR, Nina a BLASIUS, Jörg. *Handbuch Methoden der empirischen Sozialforschung*. 2. Auflage. Wiesbaden: Springer VS, s. 633–648. ISBN 978-3658213077.

MERKEL, Angela. 2015. *Sommerpressekonferenz von Bundeskanzlerin Merkel*. Online, Pressekonferenz. 31. 08. 2015. Dostupné z: Youtube, [https://www.youtube.com/watch?v=5eXc5Sc\\_rnY](https://www.youtube.com/watch?v=5eXc5Sc_rnY). [cit. 2024-04-30].

MERTON, Robert K. 1949. *Social Theory and Social Structure*. Glencoe, Illinois: The Free Press. ISBN neuvedeno.

NEUMANN, Volker. 1994. *Menschenwürde und Existenzminimum*. Online. Berlin: Forschungsabteilung der Humboldt-Universität. Dostupné z: <https://edoc.hu-berlin.de/bitstream/handle/18452/2247/Neumann.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. [cit. 2024-04-30].

NIEDRIG, Heike a SEUKWA, Henri Louis. 2010. Die Ordnung des Diskurses in der Flüchtlingskonstruktion: eine postkoloniale Re-Lektüre. *Journal of Childhood and Adolescence Research*. Vol. 5, no. 2, s. 181–193. ISSN 1862-5002.

NOSKE, Barbara. 2010. *Herausforderungen und Chancen*. Mnichov: Bundesfachverband Unbegleitete Minderjährige Flüchtlinge e.V. ISBN 978-3-9814145-0-9.

NOŽINA, Miroslav a KRAUS, Filip. 2020. The World of the Vietnamese Diaspora in the CR. In: NOŽINA, Miroslav a KRAUS Filip. *Vietnamese Organized Crime in the Czech Republic*. Cham: Palgrave Macmillan Cham, s. 59–88. ISBN 978-3-030-43612-4.

OHLIGER, Rainer a BRANDS, Florinda. 2016. *Chancen erkennen – Perspektiven schaffen*. Stuttgart: Robert bosch Stiftung. ISBN 978-3-939574-45-3.

OSN. 1948. *Všeobecná deklarace lidských práv*. Online. In: United Nations, © 2015. Dostupné z: [https://osn.cz/wp-content/uploads/2022/05/UDHR\\_2016\\_CZ\\_web.pdf](https://osn.cz/wp-content/uploads/2022/05/UDHR_2016_CZ_web.pdf). [cit. 2023-04-22].

OSN. 1959. *Deklarace práv dítěte*. Online. New York: United Nations. 20. 11. 1959. Dostupné z: [https://osn.cz/wp-content/uploads/2022/05/UDHR\\_2016\\_CZ\\_web.pdf](https://osn.cz/wp-content/uploads/2022/05/UDHR_2016_CZ_web.pdf). [cit. 2023-04-22].

OSN. 1966. *Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech*. Online. New York: OSN. 19. 12. 1966. Dostupné z: <https://osn.cz/wp-content/uploads/2022/08/mezinarodni-pakt-o-hospodarskych-socialnich-a-kulturnich->

pravech.pdf. [cit. 2023-08-02].

OUTHWAITE, William. 2006. Interpretativismus a interakcionismus. In: HARINGTON, Austin et al. *Moderní sociální teorie*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-093-3.

PAQ Research. 2023. *Integrace uprchlíků*. Praha: PAQ Research.

PAVELČÍKOVÁ, Nina. 2004. *Romové v českých zemích v letech 1945-1989*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu. ISBN 8086621073.

PFEIFFER, Christian; BAIER, Dirk a KLIEM, Soren. 2018. *Zur Entwicklung der Gewalt in Deutschland. Soziale Arbeit, Department für Delinquenz und Kriminalprävention*. Zürich: Züricher Hochschule für angewandte Wissenschaften.

POVĚŘENEC SPOLKOVÉ VLÁDY PRO MIGRACI, UPCHLÍKY A INTEGRACI. 2021. *Digital, modern, weiblich: Integrationspreis für interaktive Lernplattform*. Online. In: integrationsbeauftragte. 04. 05. 2021. Dostupné z: <https://www.integrationsbeauftragte.de/ib-de/integrationsarbeit-in-den-bereichen/gesellschaft-und-teilhabe/digital-modern-weiblich-integrationspreis-fuer-interaktive-lernplattform-1879026#:~:text=Die%20Preistr%C3%A4gerin,%E2%80%9ELernen%20mit%20Bijin%E2%80%9E>. [cit. 2023-08-02].

PRESKILL, Hallie a GOAL, Srik. 2021. *Evaluating Complexity: Propositions for Improving Practice*. Boston: Reimagining Social Change.

PRO ASYL. 2023. *GEAS: »Verstöße gegen zentrale Rechtsgrundsätze werden zur neuen Normalität«*. Online. In: Pro Asyl, Der Einzelfall Zählt. 13. 09 2023. Dostupné z: <https://www.proasyl.de/news/geas-verstoesse-gegen-zentrale-rechtsgrundsaeetze-werden-zur-neuen-normalitaet/>. [cit. 2023-12-01].

REUTER, Julia. 2011. *Geschlecht und Körper Studien zur Materialität und Inszenierung gesellschaftlicher Wirklichkeit*. Bielefeld: transcript. ISBN 978-3-8376-1526-5.

ROBIN, Alexander. 2020. Sprachkämpfe um die Flüchtlingskrise. *Aus Politik und Zeitgeschichte "Wir schaffen das"*. Vol. 70, no. 30–32, s. 14–19. ISSN 0479-611-X.

ROSENFELD, Sophia. 2011. *Common Sense a political History*. Cambridge: Harvard University Press. ISBN 978-0674057814.

SADÍLKOVÁ, Helena. 2015. *Romové v Československu 1945–1989: Praha jako nový domov poválečných romských migrantů ze Slovenska*. Online. In: fjúžn. 09.02.2015. Dostupné z: <https://fjuzn.sk/romove-v-ceskoslovensku-1945-1989-praha-jako-novy-domov-povalecnych-romskych-migrantu-ze-slovenska/>. [cit. 2023-09-29].

SAID, Edward. 2009. *Orientalismus*. Frankfurt nad Mohanem: S. Fischer Verlag. ISBN 978-3-10-071008-6.

SCHATTAUER, Göran. 2023. *Sexualdelikte, Mord, Raub: Die Wahrheit über kriminelle Zuwanderer*. Online. In: FOCUS online. 08. 05. 2023. Dostupné z: [https://www.focus.de/panorama/illerkirchberg-kandel-freiburg-alles-einzelfaelle-die-bittere-wahrheit-ueber-kriminelle-fluechtlinge\\_id\\_190188361.html](https://www.focus.de/panorama/illerkirchberg-kandel-freiburg-alles-einzelfaelle-die-bittere-wahrheit-ueber-kriminelle-fluechtlinge_id_190188361.html). [cit. 2023-02-12].

SCHERR, Albert a BREIT, Helen. 2021. *Gescheiterte junge Flüchtlinge?* Online. Freiburg: Pädagogische Hochschule Freiburg. Dostupné z: [https://phfr.bsz-bw.de/frontdoor/deliver/index/docId/880/file/Forschungsbericht\\_JungeGefluechtete\\_2021.pdf](https://phfr.bsz-bw.de/frontdoor/deliver/index/docId/880/file/Forschungsbericht_JungeGefluechtete_2021.pdf). [cit. 2023-04-30].

SCHERR, Albert. 2018. Jugendkriminalität, soziale Benachteiligungen und Belastungen. In: DOLLINGER, Bernd a SCHMIDT-SEMISCH, Henning. *Handbuch Jugendkriminalität*. 3. Auflage. Wiesbaden: Springer VS, s. 281–296. ISBN 978-3-531-19952-8.

SCHERR, Albert a INAN, Cigdem. 2018. Leitbilder der politischen Debatte: Integration, Multikulturalismus und Diversity. In: GESEMANN, Frank a ROTH, Roland. *Handbuch lokale Integrationspolitik*. Wiesbaden: Springer VS, s. 201–226. ISBN 978-3-658-13408-2.

SCHMIDT NOERR, Gunzelin. 2017. Migration Staatliche Ausschlussrechte und individuelle Menschenrechte. Was kann und muss einem Einwanderungsland zugemutet werden? In: MEINTS-STENDER, Waltraud. *Geflüchtete Menschen. Ankommen in der Kommune. Theoretische Beiträge und Berichte aus der Praxis*. Leverkusen: Barbara Budrich. ISBN 978-3847421238.



SCHNEIDER, Hanne. 2022. Die andere Seite von integration: Zur Rolle der aufnahmegesellschaft. In: MEHL, Petr et al. *Geflüchtete in ländlichen regionen deutschlands*. Chemnitz: Springer Verlag. ISBN 978-3-658-36688-9.

SCHROEDER, Joachim. 2003. Umbruch und Bewältigung. In: NEUMANN, Ursula. *Lernen am Rande der Gesellschaft. Bildungsinstitutionen im Spiegel von Flüchtlingsbiografien*. Münster: Waxmann. ISBN 3-8309-1279-X.

SCHROER, Markus. 2021. Von Fremden und Überflüssigen. In: ANHORN, Roland a STEHR, Johannes. *Handbuch sozialer Ausschließung und Soziale arbeit*. Wiesbaden: Springer VS, s. 373–391. ISBN 978-3-531-18531-6.

SCHUMACHER, Jürgen. 2018. *Kooperation von Haupt- und Ehrenamtlichen in der arbeit mit Geflüchteten*. Online. Frankfurt nad Mohanem: INBAS - Sozialforschung. Dostupné z: [https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Integration/Ehrenamt/studie-ehrenamt-hauptamt-inbas.pdf?\\_\\_blob=publicationFile&v=5](https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Integration/Ehrenamt/studie-ehrenamt-hauptamt-inbas.pdf?__blob=publicationFile&v=5). [cit. 2024-04-30].

SHACKNOVE, Andrew. 1985. Who Is a Refugee? *Ethics*. Vol. 95, no. 2, s. 274–284. ISSN 0014-1704.

SHANNON, Sarah E. a HSIEH, Hsiu-Fang. 2005. Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*. Vol. 15, no. 9, s. 1277–1286. ISSN 1049-7323.

SPALL, Sharon. 1998. Peer debriefing in qualitative research: emerging operational models. *Qualitative Inquiry*. Vol. 4, no. 2, s. 280–292. ISSN 1077-8004.

SPOLKOVÉ MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI. 1900. *Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 1. Januar 1900*. Online. In: Bundesministerium der Justiz. Dostupné z: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/index.html>. [cit. 2023-04-22].

SPOLKOVÉ MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI. 1949. *Das Grundgesetz vom 23. Mai 1949 in der jeweils aktuellen Fassung ist die Verfassung der Bundesrepublik Deutschland*. Online. In: Bundesministerium der Justiz. Dostupné z: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/index.html>. [cit. 2023-04-22].

SPOLKOVÉ MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI. 1997. *Asylbewerberleistungsgesetz*

*in der Fassung der Bekanntmachung vom 5. August 1997*. Online. In: Bundesministerium der Justiz. Dostupné z: <https://www.gesetze-im-internet.de/asylblg/>. [cit. 2023-04-22].

STEFAN, Thomas; SAUER, Madeleine a ZALEWSKI, Ingmar. 2018. *Unbegleitete minderjährige Geflüchtete*. Bielefeld: trnscripT. ISBN 978-3-8394-4384-2.

ŠÍMA, Jaroslav. 1945. *Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945*. Praha: Societas.

ŠVARŤÍČEK, Roman. 2005. *Je zakotvená teorie teorií?* In: Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, *Studia pedagogica U 10*. Brno: Masarykova Univerzita, s. 133–145. ISBN 80-210-3891-8.

ŠVARŤÍČEK, Roman a ŠEĎOVÁ, Klára. 2008. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.

THER, Philipp. 2018. *Die Aussenseiter Flucht, Flüchtlinge und Integration in moderner Europa*. Berlin: Suhrkamp Verlag. ISBN 978-3-518-42776-7.

TRÄBERT, Alva; FELDE vom, Lisa a ROHLEDER, Daniela. 2023. *Junge LGBTIO\* Geflüchtete in der Sozialen Arbeit*. Online. Köln: Familien- und Sozialverein des Lesben- und Schwulenverbands in Deutschland (LSVD). Dostupné z: <https://www.selbstverstaendlich-vielfalt.de/wp-content/uploads/2023/08/queer-papier-5-gefluechtete-faltblatt-web.pdf>. [cit. 2024-04-30].

UNHCR. 1951. *Convention and Protocol: Relating to the Status of Refugees*. Online. In: United Nations High Commissioner for Refugees. 28. 07. 1951. Dostupné z: <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/3b66c2aa10.pdf>. [cit. 2024-04-30].

UNHCR. 2006. *Master Glossary of Terms*. Online. In: United Nations High Commissioner for Refugees, The UN Refugee Agency. June 2021. Dostupné z: <https://www.unhcr.org/what-we-do/protect-human-rights/protection/master-glossary-terms>. [cit. 2023-04-22].

UNHCR. 2016. *"Uprchlici" a "Migranti"*. Online. In: United Nations High Commissioner for Refugees, The UN Refugee Agency. 05. 09 2016. Dostupné z: <https://www.unhcr.org/cz/365-cznews2016uprchlici-a-migranti-html.html>. [cit. 2023-02-12].

VLÁDA ČR. 2022. *Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2022*. Online. In: Vláda České republiky. 20. 2. 2024. Dostupné z: [https://vlada.gov.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/aktuality/03\\_Zprava-o-stavu-romske-mensiny-za-rok-2022.pdf](https://vlada.gov.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/aktuality/03_Zprava-o-stavu-romske-mensiny-za-rok-2022.pdf). [cit. 2023-03-09].

WEBER, Robert. 1990. *Basic Content Analysis*. 2. Edition. California: SAGE Publications. ISBN 9780803938632.

WEGNER, Martina. 2020. *Integrationslots\*innen in Bayern*. Mnichov: Hochschule für angewandte Wissenschaften.

WEHKING, Katharina. 2020. *Berufliche Bildung in Deutschland: Strukturelle und institutionelle Bedingungen für die berufliche Teilhabe von Geflüchteten*. In: Berufswahl und Fluchtmigration. Inklusion und Bildung in Migrationsgesellschaften. Wiesbaden: Springer VS, 2020, s. 55–95. ISBN 978-3-658-30035-7.

WHO. 2024. *Psychological interventions implementation manual. Integrating evidence-based psychological interventions into existing services*. Geneva: World Health Organization. ISBN 978-92-4-008715-6.

ZANDLOVÁ, Markéta. 2019. Rozhovor. In: NOVOTNÁ, Hedvika; ŠAČEK, Ondřej a ŠTOVÍČKOVÁ, Magdalena. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK, s. 315–353. ISBN 978-80-7571-025-3.

ZASTOUPENÍ EVROPSKÉ KOMISE V ČR. 2023. *euhrOU*. Online. Praha: Zastoupení Evropské komise v ČR. Dostupné z: <https://euhrOU.cz/materialy/migracni-krize-vyvoj-udalosti-v-roce-2015/>. [cit. 2024-02-12].

ZITO, Dima a ERNEST, Martin. 2015. *Überlebensgeschichten. Kindersoldatinnen und soldaten als Flüchtlinge in Deutschland*. Weinheim Basel: Beltz Juventa. ISBN 978-3-7799-4433-1.

ZITO, Dima. 2016. Flüchtlinge als Kinder - Kinderflüchtlinge. In: GHADERI, Cinur a EPPENSTEIN, Thomas. *Flüchtlinge Multiperspektivische Zugänge*. Wiesbaden: Springer VS. ISBN 978-3658157401.

## Seznam realizovaných rozhovorů

1. 2021. Rozhovor s uprchlíkem, 1. Hannover, 20. 10 2021
2. 2021. Rozhovor s uprchlíkem, 2. Brémy, 22. 10 2021.
3. 2021. Rozhovor s uprchlíkem, 3. Hamburk, 15. 11 2021.
4. 2021. Rozhovor s uprchlíkem, 4. Řezno, 30. 11 2021.
5. 2021. Rozhovor s uprchlíkem, 5. Hamburg, 13. 12 2021.
6. 2021. Rozhovor s uprchlíkem, 6. Řezno, 07. 12 2021.
7. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 7. Cham, 10. 01 2022.
8. 2021. Rozhovor s uprchlíkem, 8. Řezno, 22. 12 2021.
9. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 9. Schwandorf, 22. 01 2022.
10. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 10. Hamburg, 26. 01 2022.
11. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 11. Cham, 01. 02 2022.
12. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 12. Pasov, 11. 01 2022.
13. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 13. Pasov, 02. 02 2022.
14. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 14. Řezno, 28. 02 2022.
15. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 15. Schwandorf, 09. 03 2022.
16. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 16. Řezno, 28. 02 2022.
17. 2021. Rozhovor s uprchlíkem, 17. Hannover, 21. 04 2021.
18. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 18. Bremerhaven, 27. 07 2022.
19. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 19. Cham, 03. 05 2022
20. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 20. Hamburk, 06. 04 2022.
21. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 21. Brémy, 12. 04 2022.
22. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 22. Hamburk, 06. 04 2022.
23. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 23. Pasov, 19. 04. 2022.
24. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 24. Pasov, 19. 04 2022.
25. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 25. Hamburg, 06. 04 2022.
26. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 26. Brémy, 16. 05 2022.
27. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 27. Řezno, 09. 05 2022.
28. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 28. Řezno, 13. 04 2022.
29. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 29. Cham, 03. 05 2022.
30. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 30. Hannover, 23. 05 2022.
31. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 31. Bremerhaven, 28. 07 2022.

32. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 32. Bremerhaven, 28. 07 2022.
33. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 33. Pasov, 24. 05 2022.
34. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 34. Řezno, 30. 05 2022.
35. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 35. Schwandorf, 31. 05 2022.
36. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 36. Řezno, 30. 05 2022.
37. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 37. Schwandorf, 31. 05 2022.
38. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 38. Bremerhaven, 27. 07 2022.
39. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 39. Hannover, 02. 06 2022.
40. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 40. Pasov, 20. 06 2022.
41. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 41. Brémy, 25. 05 2022.
42. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 42. Brémy, 18. 07 2022.
43. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 43. Hannover, 21. 07 2022.
44. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 44. Pasov, 20. 06 2022.
45. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 45. Řezno, 22. 07 2022.
46. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 46. Hannover, 02. 06 2022.
47. 2022. Rozhovor s uprchlíkem, 47. Cham, 25. 07 2022.

- A, Expert. 2020. Rozhovor. Hannover, 02. 07 2020.
- B, Expert. 2020. Rozhovor. Hannover, 02. 07 2020.
- C, Expert. 2020. Rozhovor. Řezno, 02. 07 2020.
- D, Expert. 2020. Rozhovor. Řezno, 09. 07 2020.
- E, Expert. 2020. Rozhovor. Řezno, 09. 07 2020.
- F, Expert. 2020. Rozhovor. Řezno, 09. 07 2020.
- G, Expert. 2020. Rozhovor. Pasov, 20. 07 2020.
- H, Expert. 2020. Rozhovor. Brémy, 05. 08 2020.
- I, Expert. 2020. Rozhovor. Hamburk, 13. 08 2020.
- J, Expert. 2020. Rozhovor. Cham, 09. 09 2020.
- K, Expert. 2020. Rozhovor. Schwandorf, 10. 09 2020.
- L, Expert. 2020. Rozhovor. Schwandorf, 10. 09 2020.
- M, Expert. 2020. Rozhovor. Brémy, 16. 09 2020.
- N, Expert. 2020. Rozhovor. Hamburk, 23. 09 2020.
- O, Expert. 2020. Rozhovor. Zelle, 05. 10 2020.

- P, Expert. 2020. Rozhovor. Bremerhaven, 12. 10 2020.
- Q, Expert. 2020. Rozhovor. Hof, 15. 10 2020.
- R, Expert. 2020. Rozhovor. Hannover, 21. 10 2020.
- S, Expert. 2020. Rozhovor. Řezno, 13. 11 2020.
- T, Expert. 2020. Rozhovor. Řezno, 13. 11 2020.
- U, Expert. 2020. Rozhovor. Pasov, 25. 11 2020.
- V, Expert. 2020. Rozhovor. Bremerhaven, 10. 12 2020.

## Seznam tabulek

Tabulka 1 Oblasti německých standardů pro opatrovníky a opatrovnice mladistvých uprchlíků bez doprovodu.....	41
Tabulka 2 Přehled zdrojů výzkumných dat .....	69
Tabulka 3 Přehled informantů z řad expertů .....	73
Tabulka 4 Přehled účastníků výzkumu – uprchlíků.....	75
Tabulka 5 Kritéria zpětné kontroly výzkumu .....	83
Tabulka 6 Přehled kategorií k tématu přijetí v cílové zemi .....	97
Tabulka 7 Přehled kategorií k tématu vzdělávání.....	108
Tabulka 8 Přehled kategorií k tématu volný čas a sociální kontakty.....	122
Tabulka 9 Přehled kategorií k tématu zdraví .....	130

## Seznam grafů

Graf 1: Země původu mladistvých uprchlíků bez doprovodu – žadatelů o azyl v SRN v roce 2023 .....	33
Graf 2 Země původu žadatelů o azyl v SRN v roce 2023 .....	34
Graf 3 Hlavní oblasti zapojení dobrovolníků do podpory uprchlíků v Německu .....	38

## Seznam obrázků

Obrázek 1 Průběh první fáze pobytu mladistvého uprchlíka bez doprovodu v SRN.....	35
Obrázek 2 Příklady strategií psychosociálních intervencí .....	48
Obrázek 3 Důležité oblasti integračních opatření.....	56
Obrázek 4 Původní časový plán výzkumu.....	63
Obrázek 5 Grafický plán výzkumu .....	66
Obrázek 6 Přehled postupu analýzy výzkumných dat .....	78
Obrázek 7 Grafické znázornění průběhu kvalitativní obsahové analýzy .....	84
Obrázek 8 Přehled skupin identifikovaných aktérů.....	87
Obrázek 9 Kontextuální mapa aktérů .....	95
Obrázek 10 Odpověď na dílčí výzkumnou otázku č. 1 .....	144
Obrázek 11 Odpověď na dílčí výzkumnou otázku č. 2 .....	147
Obrázek 12 Odpověď na hlavní výzkumnou otázku .....	150



# Přílohy

## Příloha 1: Informovaný souhlas pro informanty

### Information zur wissenschaftlichen Studie zur „Dissertation: Thema: Die Bedeutung psychosozialer Interventionen für unbegleitete minderjährige Flüchtlinge“

Sehr geehrter Teilnehmer,

mit meiner Dissertation möchte ich einen Beitrag zur Verbesserung der psychosozialen Unterstützung für Flüchtlinge leisten. Mit meiner Forschung möchte ich Ihre Erfahrungen, die Sie unverzüglich nach Ihrer Ankunft na Deutschland gemacht haben in gewissen Kontext bringen und versuchen die Beispiele der guten Praxis zu identifizieren. Ich würde gerne auch Ihre möglichen negativen Erlebnisse dokumentieren und mich damit auseinandersetzen.

Als Forscherinnen will ich außerdem herausfinden, auf welche Art die Integration und individuelle Unterstützung am besten gelingt. Die Ergebnisse und die Zusammenfassung meiner Forschung können Sie nach dem 31.12.2024 elektronisch auf der E-Mailadresse: noemi.roupcova@ksz-weiden.de bestellen. Sie erhalten diese als pdf. Datei innerhalb von 3 Werktagen an Ihre E-Mailadresse zugeschickt.

Im Folgenden informiere ich Sie über den datenschutzrechtskonformen Umgang mit Ihren personenbezogenen Daten und bitten um Ihre Zustimmung zur Teilnahme an unserem Gespräch sowie zur Verwendung Ihrer Daten für die angegebenen Zwecke. Bitte lesen Sie die folgenden Erklärungen sorgfältig durch. Bei Rückfragen oder Verständnisschwierigkeiten können Sie sich gerne bei mir melden.

Wenn Sie mit unserem Vorhaben einverstanden sind, unterschreiben Sie bitte die nachfolgende Einverständniserklärung und geben Sie diese bitte zurück.

Ich danke Ihnen für Ihre Mitwirkung und Ihr Vertrauen in meine Arbeit.

Noemi Roupcova



### Was geschieht mit Ihren Angaben? - Hinweise zum Datenschutz

Ich arbeite nach den Vorschriften der Datenschutz-Grundverordnung, des Bundesdatenschutzgesetzes, des deutschen Datenschutzgesetzes und allen anderen datenschutzrechtlichen Bestimmungen.

Die Veröffentlichung von Forschungsergebnissen in Publikationen oder auf Tagungen erfolgt ausschließlich in anonymisierter Form und lässt zu keinem Zeitpunkt Rückschlüsse auf Sie als Person zu. Es erfolgt keine Veröffentlichung von personenbezogenen Daten. Niemand kann aus den Ergebnissen erkennen, von welcher Person die Angaben gemacht worden sind. Teile Ihrer Aussagen werden eventuell zitiert in Publikationen, Berichten, im Web oder anderen Ergebnisdarstellungen.

Ihr Einverständnis vorausgesetzt werden die in dieser Forschung erhobenen personenbezogenen Daten im Sinne guter wissenschaftlicher Praxis bei einem vertrauenswürdigen Archiv aufbewahrt.

Art. 7 Abs. 3 DSGVO: Recht auf Widerruf der Einwilligung

Sie haben das Recht, Ihre Einwilligung jederzeit mit Wirkung für die Zukunft zu widerrufen.

Art. 15 DSGVO: Auskunftsrecht

Sie haben uns gegenüber das Recht, Auskunft darüber zu erhalten, welche Daten wir zu Ihrer Person verarbeiten.

Art. 16 DSGVO: Recht auf Berichtigung

Sollten die Sie betreffenden Daten nicht richtig oder unvollständig sein, so können Sie die Berichtigung unrichtiger oder die Vervollständigung unvollständiger Angaben verlangen.

Art. 17 DSGVO: Recht auf Löschung

Sie können jederzeit die Löschung ihrer Daten verlangen.

Art. 18 DSGVO: Recht auf Einschränkung der Verarbeitung

Sie können die Einschränkung der Verarbeitung der Sie betreffenden personenbezogenen Daten verlangen.

Art. 21 DSGVO: Widerspruchsrecht

Sie können jederzeit gegen die Verarbeitung der Sie betreffenden Daten Widerspruch einlegen.

Art. 77 DSGVO: Recht auf Beschwerde bei einer Aufsichtsbehörde

Wenn Sie der Auffassung sind, dass wir bei der Verarbeitung Ihrer Daten datenschutzrechtliche Vorschriften nicht beachtet haben, können Sie sich mit einer Beschwerde an die zuständige Aufsichtsbehörde wenden, die Ihre Beschwerde prüfen wird.

In jedem Fall gilt: Ihre Teilnahme an meiner Forschung ist freiwillig. Lehnen Sie die Teilnahme ab oder widerrufen oder beschränken Sie Ihre Einwilligung, entstehen Ihnen hieraus keine Nachteile.

Ihre Erklärungen zur Geltendmachung Ihrer Rechte sind grundsätzlich schriftlich an den Verantwortlichen zu richten. Die E-Mailadresse für diese Zwecke: noemi.roupcova@ksz-weiden.de  
„Dissertation: Thema: Die Bedeutung psychosozialer Interventionen für unbegleitete minderjährige Flüchtlinge“ Zur oben bezeichneten Studie habe ich das Informationsblatt erhalten und dieses gelesen. Auch hatte ich Gelegenheit, Fragen zu stellen. Über Forschungsziele, Datennutzung und Datenschutz wurde ich in den vorherigen Abschnitten informiert. Diese Abschnitte habe ich gelesen und verstanden. Ich erkläre hiermit, dass ich vor den Datenerhebungen die Möglichkeit hatte, an die Verantwortlichen Fragen zu stellen. Eventuelle Fragen wurden vollständig beantwortet.

**Mir ist bewusst, dass meine Teilnahme an der Studie vollkommen freiwillig ist und ich bei einer Verweigerung meiner Einwilligung keinerlei Nachteile erleide, insbesondere nicht in Asylverfahren Belangen. Meine Einwilligung kann ich jederzeit mit Wirkung für die Zukunft widerrufen, ohne dass dies einer Begründung bedarf und ohne dass mir daraus irgendwelche Nachteile entstehen. Im Fall eines Widerrufs werden meine personenbezogenen Daten anonymisiert oder gelöscht. Mir ist bewusst, dass mir durch Verweigerung keine Nachteile entstehen.**

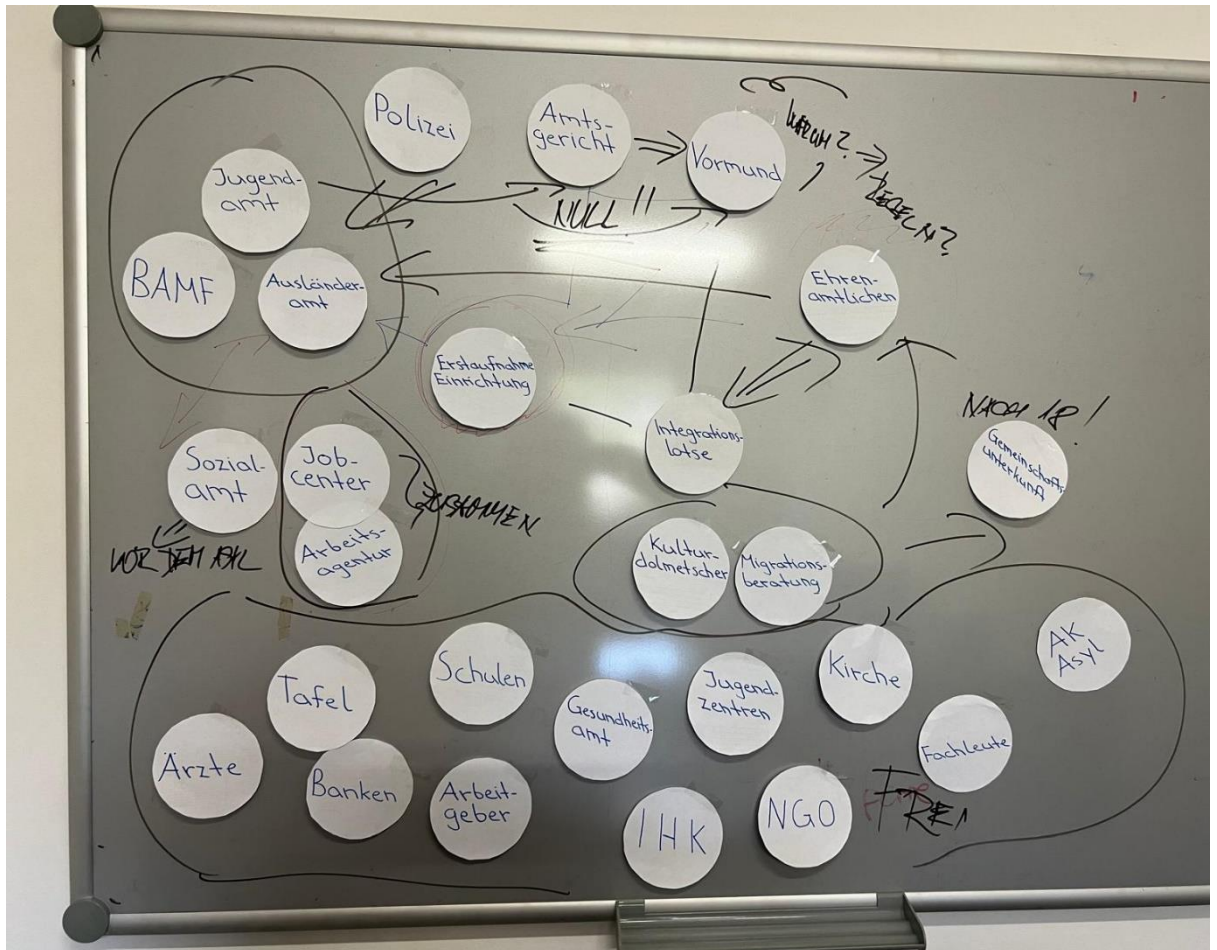
Eine Kopie der Informationsschrift und dieser Einwilligungserklärung habe ich erhalten. Das Original verbleibt bei Noemi Roupcova, Dr. Müller Str. 22, 92637 Weiden.

**Ich bin mit der Erhebung, Verarbeitung, Speicherung und Weitergabe meiner personenbezogenen Daten entsprechend der Beschreibungen zum oben bezeichneten Forschungsvorhaben einverstanden.**

---

**Vor- und Nachname (in Druckschrift) Ort, Datum, Unterschrift**

## Příloha 2: Ukázka tvorby kontextuální mapy aktérů





# Priloha 4: Ukazka kodovani dat pomoci SW MAXQDA

The screenshot displays the MAXQDA software interface. The top menu bar includes options like 'Start', 'Import', 'Codes', 'Memos', 'Variablen', 'Analyse', 'Mixed Methods', 'Visual Tools', 'Reports', 'MAXDictio', and 'Stats'. The main workspace shows a document titled 'Kodierung\_Haben Sie gute Beziehungen mit Ihrer Familie (8 Absätze)'. The text in the document is as follows:

Ne, eher zweimal dreimal im Jahr.  
 Und Ihre Familie in Afghanistan?  
 Es ist nicht einfach. Ich liebe sie alle, aber es ist manchmal sehr schwer...  
 Warum, was ist da so schwer?  
 Wenn ich in der Futtergasse war, waren alle zu Hause stolz auf mich, dass ich es geschafft habe, dass ich in Europa bin, dass ich zur Schule gehe. Damals war es schön. Das war etwa ein Jahr oder so, und dann war es immer schlimmer. Jeder Anruf war fragen, wann ich endlich richtig Geld verdiene, wann ich mir eine eigene Wohnung kaufe, wann ich heirate. Sie verstehen überhaupt nichts! Dass ich zuerst die Schule beenden muss. Ich rufe einmal pro Woche, freitags, zu Hause

Below the text, a list of codes is shown with their counts and the text segments they apply to:

- BLAU: 4 (Ne, eher zweimal dreimal im Jahr.)
- BLAU: 5 (Und Ihre Familie in Afghanistan?)
- BLAU: 6 (Es ist nicht einfach. Ich liebe sie alle, aber es ist manchmal sehr schwer...)
- BLAU: 7 (Warum, was ist da so schwer?)
- Ziel erreicht: 3 (Wenn ich in der Futtergasse war, waren alle zu Hause stolz auf mich, dass ich es geschafft habe, dass ich in Europa bin, dass ich zur Schule gehe. Damals war es schön. Das war etwa ein Jahr oder so, und dann war es immer schlimmer. Jeder Anruf war fragen, wann ich endlich richtig Geld verdiene, wann ich mir eine eigene Wohnung kaufe, wann ich heirate. Sie verstehen überhaupt nichts! Dass ich zuerst die Schule beenden muss. Ich rufe einmal pro Woche, freitags, zu Hause)
- Ziel erreicht: 2 (Wenn ich in der Futtergasse war, waren alle zu Hause stolz auf mich, dass ich es geschafft habe, dass ich in Europa bin, dass ich zur Schule gehe. Damals war es schön. Das war etwa ein Jahr oder so, und dann war es immer schlimmer. Jeder Anruf war fragen, wann ich endlich richtig Geld verdiene, wann ich mir eine eigene Wohnung kaufe, wann ich heirate. Sie verstehen überhaupt nichts! Dass ich zuerst die Schule beenden muss. Ich rufe einmal pro Woche, freitags, zu Hause)
- Kontakte mit der familie: 6 (Wenn ich in der Futtergasse war, waren alle zu Hause stolz auf mich, dass ich es geschafft habe, dass ich in Europa bin, dass ich zur Schule gehe. Damals war es schön. Das war etwa ein Jahr oder so, und dann war es immer schlimmer. Jeder Anruf war fragen, wann ich endlich richtig Geld verdiene, wann ich mir eine eigene Wohnung kaufe, wann ich heirate. Sie verstehen überhaupt nichts! Dass ich zuerst die Schule beenden muss. Ich rufe einmal pro Woche, freitags, zu Hause)
- Freude: 1 (Wenn ich in der Futtergasse war, waren alle zu Hause stolz auf mich, dass ich es geschafft habe, dass ich in Europa bin, dass ich zur Schule gehe. Damals war es schön. Das war etwa ein Jahr oder so, und dann war es immer schlimmer. Jeder Anruf war fragen, wann ich endlich richtig Geld verdiene, wann ich mir eine eigene Wohnung kaufe, wann ich heirate. Sie verstehen überhaupt nichts! Dass ich zuerst die Schule beenden muss. Ich rufe einmal pro Woche, freitags, zu Hause)
- Soziale Kontakte - Familie: 2 (Wenn ich in der Futtergasse war, waren alle zu Hause stolz auf mich, dass ich es geschafft habe, dass ich in Europa bin, dass ich zur Schule gehe. Damals war es schön. Das war etwa ein Jahr oder so, und dann war es immer schlimmer. Jeder Anruf war fragen, wann ich endlich richtig Geld verdiene, wann ich mir eine eigene Wohnung kaufe, wann ich heirate. Sie verstehen überhaupt nichts! Dass ich zuerst die Schule beenden muss. Ich rufe einmal pro Woche, freitags, zu Hause)
- Kontakte mit der familie - Probleme: 2 (Wenn ich in der Futtergasse war, waren alle zu Hause stolz auf mich, dass ich es geschafft habe, dass ich in Europa bin, dass ich zur Schule gehe. Damals war es schön. Das war etwa ein Jahr oder so, und dann war es immer schlimmer. Jeder Anruf war fragen, wann ich endlich richtig Geld verdiene, wann ich mir eine eigene Wohnung kaufe, wann ich heirate. Sie verstehen überhaupt nichts! Dass ich zuerst die Schule beenden muss. Ich rufe einmal pro Woche, freitags, zu Hause)
- Kontakte mit der familie - Qualität: 2 (Wenn ich in der Futtergasse war, waren alle zu Hause stolz auf mich, dass ich es geschafft habe, dass ich in Europa bin, dass ich zur Schule gehe. Damals war es schön. Das war etwa ein Jahr oder so, und dann war es immer schlimmer. Jeder Anruf war fragen, wann ich endlich richtig Geld verdiene, wann ich mir eine eigene Wohnung kaufe, wann ich heirate. Sie verstehen überhaupt nichts! Dass ich zuerst die Schule beenden muss. Ich rufe einmal pro Woche, freitags, zu Hause)
- Freude: 3 (Wenn ich in der Futtergasse war, waren alle zu Hause stolz auf mich, dass ich es geschafft habe, dass ich in Europa bin, dass ich zur Schule gehe. Damals war es schön. Das war etwa ein Jahr oder so, und dann war es immer schlimmer. Jeder Anruf war fragen, wann ich endlich richtig Geld verdiene, wann ich mir eine eigene Wohnung kaufe, wann ich heirate. Sie verstehen überhaupt nichts! Dass ich zuerst die Schule beenden muss. Ich rufe einmal pro Woche, freitags, zu Hause)
- Ziel erreicht: 0 (Wenn ich in der Futtergasse war, waren alle zu Hause stolz auf mich, dass ich es geschafft habe, dass ich in Europa bin, dass ich zur Schule gehe. Damals war es schön. Das war etwa ein Jahr oder so, und dann war es immer schlimmer. Jeder Anruf war fragen, wann ich endlich richtig Geld verdiene, wann ich mir eine eigene Wohnung kaufe, wann ich heirate. Sie verstehen überhaupt nichts! Dass ich zuerst die Schule beenden muss. Ich rufe einmal pro Woche, freitags, zu Hause)
- Kontakte mit der familie - Art: 0 (Wenn ich in der Futtergasse war, waren alle zu Hause stolz auf mich, dass ich es geschafft habe, dass ich in Europa bin, dass ich zur Schule gehe. Damals war es schön. Das war etwa ein Jahr oder so, und dann war es immer schlimmer. Jeder Anruf war fragen, wann ich endlich richtig Geld verdiene, wann ich mir eine eigene Wohnung kaufe, wann ich heirate. Sie verstehen überhaupt nichts! Dass ich zuerst die Schule beenden muss. Ich rufe einmal pro Woche, freitags, zu Hause)
- Kontakte mit der familie - Häufigkeit: 1 (Wenn ich in der Futtergasse war, waren alle zu Hause stolz auf mich, dass ich es geschafft habe, dass ich in Europa bin, dass ich zur Schule gehe. Damals war es schön. Das war etwa ein Jahr oder so, und dann war es immer schlimmer. Jeder Anruf war fragen, wann ich endlich richtig Geld verdiene, wann ich mir eine eigene Wohnung kaufe, wann ich heirate. Sie verstehen überhaupt nichts! Dass ich zuerst die Schule beenden muss. Ich rufe einmal pro Woche, freitags, zu Hause)
- Angst: 1 (Wenn ich in der Futtergasse war, waren alle zu Hause stolz auf mich, dass ich es geschafft habe, dass ich in Europa bin, dass ich zur Schule gehe. Damals war es schön. Das war etwa ein Jahr oder so, und dann war es immer schlimmer. Jeder Anruf war fragen, wann ich endlich richtig Geld verdiene, wann ich mir eine eigene Wohnung kaufe, wann ich heirate. Sie verstehen überhaupt nichts! Dass ich zuerst die Schule beenden muss. Ich rufe einmal pro Woche, freitags, zu Hause)
- Langzeitige Beziehungen: 0 (Wenn ich in der Futtergasse war, waren alle zu Hause stolz auf mich, dass ich es geschafft habe, dass ich in Europa bin, dass ich zur Schule gehe. Damals war es schön. Das war etwa ein Jahr oder so, und dann war es immer schlimmer. Jeder Anruf war fragen, wann ich endlich richtig Geld verdiene, wann ich mir eine eigene Wohnung kaufe, wann ich heirate. Sie verstehen überhaupt nichts! Dass ich zuerst die Schule beenden muss. Ich rufe einmal pro Woche, freitags, zu Hause)